

Liget

2018-9
szeptember

TARTALOMJEGYZÉK [XXXI. évfolyam 9. szám]

IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT

Kicsák Lóránt A VENDÉGBARÁTSÁGRÓL – JELEN IDŐBEN	4
Lipták Ildikó UTOLSÓ LEHETŐSÉG	46
Novák Gábor SAJÁT IDŐNK	60
Polgár Teréz Eszter SZERINTEM	65
Mikus Anikó SZÍNKÉP	67
Victor András AZ IDŐSZÁMÍTÁS BONYODALMAI	73
Varga Júlia IDŐ	87
Csongor Andrea MŰHELY	89
Hollós Máté IDŐ, SZÁMÍTÁS, AVAGY A ZENE(SZERZŐ) JÖVŐJE	91
Cselik Ágnes A RETTENET TÜKRE	98
Jónás Tamás ELMŰLÁSTAN	129

WORLD PRESS PHOTO

Lackfi János A SEMMI SZÉKE	132
Vörös István LAGÚNAVÁROS LAGOS MELLETT	135
Ács József BEFEJEZETLENSÉG	137
Bene Zoltán HÉT MÁSODPERC	140
Z. Karvalics László IUSTITIA, HOL VAGY?	143
Somfai Anna HÓFEHÉRKE	146

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Kicsák Lóránt

A VENDÉGBARÁTSÁGRÓL – JELEN IDŐBEN

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-09-03 | ESSZÉ, IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT

[A vendégbarátság] bizonyos példái, annyi más közül, elvezetnek bennünket a jelen idejű feladatok mezejére, ezek a sürgős tennivalók azonban nem csupán klasszikus struktúrákat aktualizálnak.[1]

[...] feltéve, ha össze kell kapcsolni a hospitalitást a szeretettel – rejtély, amit hagyjunk pillanatnyilag talonban.[2]

1. Bevezetés

Jacques Derrida gondolkodásának középpontjában a 90-es évektől alapvető etikai és politikai kérdések állnak (adomány, megbocsátás, vendégbarátság, demokrácia stb.). Írásaiban gyakran figyelmeztet olyan „sürgető tennivalókra”, amelyek „nem egyszerűen csak a hagyományos struktúrák felelevenítését” igénylik. A mindenkori történelmi-társadalmi kihívások ugyanis, a pusztán számbavételükön túl, megfelelő cselekvést követelnek. A válaszok felelősségteljesége pedig azzal kezdődik, ha nem hagyományos keretekben gondolkodunk és cselekszünk. A vendégbarátság kapcsán például válaszolunk egy „merész felszólításra, mely igazi *megújódást* sürget a menedékjog vagy a vendégfogadás kötelességének történetében”.^[3] A megújódás, az intézmények megújítása révén a társadalmi-történelmi létszféra éltetője. Közülük is kiemelkedik a vendégbarátság gyakorlata, hiszen az idegennel való találkozásra adott társadalmi válasz mindenkor új társadalomszerveződési folyamatok és formák ösztönzője volt.

A végén kezdve (mely egyúttal a *De l'hospitalité* című könyvnek is a vége, ahonnan a mottók származnak) az a szilárd feltevés, hogy mai léthelyzetünk minden nehézsége ebben a kérdésben rejlik:

újféle követelés

“Hogyan adjunk helyt egy *konkrét* politikának és egy *konkrét* etikának [kiemelés tőlem – K. L.], melyhez történelem, evolúciók, valóságos forradalmak és fejlődés is tartoznak, vagyis amelyik képes tökéletesedni? Olyan

politikának, etikának, jognak, amelyek *eddig még nem látott történelmi helyzetek újféle követelésére* felelnek majd, és hatékonyan felelnek rájuk, *megváltoztatva* a törvényeket, másképpen határozva meg az állampolgárságot, a demokráciát, a nemzetközi jogot stb.? Vagyis ténylegesen beavatkoznak a vendégfogadás feltételébe,

mégpedig a feltétel nélküli vendégbarátság nevében, még ha ez a tiszta feltétlenség [...] strukturális okok miatt elérhetetlennek, a belső ellentmondások által 'elzárt' tűnik is.”[4]

A tényleges politika és etika kidolgozása a 90-es évek második felében még két ránk váró feladat egyikeként bukkant fel, melyeket Derrida a *Pas d'hospitalité* című fejezetben vázolt.[5] A második jövőbeni feladatunk – nem vágyképzetek utópikus kivetülése, hanem a jelen alakítása a jövő érdekében – a vendégfogadás történeti formáinak belső ellentmondásosságát kezelni, ami elérhetetlenné teszi a vendégbarátság feltétel nélküli eszméjét vagy elzárja kibontakozásának útját. A hagyományból kiválasztott példák alapján Derrida arra figyelmeztet, hogy a vendégbarátság történeti modelljeiben „minden esetben a családi despota, az apa, a férj vagy a főnök, a ház ura alkotja a hospitalitás törvényeit”, és ő maga „a vendégbarátság hatalmának erőszakát” jeleníti meg, mellyel másokat leigáz. [6] Nevezhetnénk a szuverenitás modelljének is. Márpedig „a szuverenitás ártalma”, miközben a vendégfogadás lehetőség-feltétele – hiszen kell, hogy legyen vendéglátó, akinek otthona van, és aki otthon van – egyúttal ki is zárja a feltétel nélküli és abszolút vendégbarátság alapmozdulatát: önmagunk és otthonunk feltétel nélküli megnyitását az érkező vendég előtt, a jövevény mindenféle szerződéses formalitást mellőző fogadását.

a találkozás körülményei

Noha a megfogalmazása azt sugallja, hogy az eddig nem látott történelmi helyzetek minden korábbinál súlyosabb kihívást jelentenek majd, arra sehol nem tér ki

Derrida, hogy hoznak-e magukkal olyasmit, ami felülírná a feladatunkat. Például csökkenti-e, vagy ha lehet, még inkább fokozza felelősségünket, hogy az (egyszerre) érkezők száma drasztikusan megugrott, hogy a háborús üldöztetés és a politikai elnyomás mellett a gazdasági okok, és főleg a visszafordíthatatlannak tűnő ökológiai

változások miatt ellehetetlenülő életkörülményeik döntő szerepet játszanak az elvándorlásukban, és hogy esetenként embercsempészek szervezik az utazásukat. Kétséges ugyanis, hogy a vendégbarátság érvényre juttatása nem függhet és nem változhat a *találkozás* körülményeitől, akár olyan mértékben, hogy kérdésessé váljon, érvényben maradhat-e egyáltalán egy bizonyos (mondjuk éppen a mai) helyzetben. Hogyan kellene elgondolni egy adott nagyságrendet és léptéket meghaladóan a vendégbarátságot? Lehet-e gyakorolni egy (a médiában elszemélytelenített) tömeg irányában? Képes-e egy szintén személytelen szuverén állam vagy kormányzat felkínálni? Megőrizheti-e etikai jellegét két ember személyes viszonyán kívül, és lehet-e etikai kötelességről beszélni az állam (adminisztráció) és a többé-kevésbé beazonosíthatatlan tömeg viszonyában? A kérdéseim szülte bizonytalanság rendre előbukkan majd írásomban.

Ezt a (teoretikus) bizonytalanságot ugyanakkor mindennapos, nemegyszer tömeges halálesetek ellenpontozzák, a legsúlyosabb bizonyítékát adva, hogy van valami a jelenkori helyzetben, ami ellehetetleníti és elégtelenné teszi a szokásos, rutinszerű, jogi, államigazgatási és erkölcsi válaszokat.

Agamemnón maszkja, Wikimedia Commons

Ezen a nullponton úgy kell újra intézményesítenünk a vendégbarátságot, hogy minden jogot, s azon túl minden „erkölcsöt” fölülírjon, és fölötte álljon még az „etikának” is.^[7] Ehhez – és éppen az eljövendő vendégbarátság felől – újra kell gondolnunk, amit eddig az erkölcs és az etika lényegének tartottunk, amiben Derrida írásai szerint Lévinas etikája vezethet bennünket:

„Tételezzük fel, hogy nincs biztos átmenet a vendégbarátság etikája vagy első filozófiája, illetve a vendégbarátság joga és politikája között. Tételezzük fel, hogy Lévinas etikai diskurzusából nem tudunk levezetni a vendégbarátságot illetően sem jogot, sem politikát. Ennek lehetetlensége valamiféle kudarcról árulkodik? Nem azt parancsolja-e inkább, hogy másképpen gondoljuk el a jogot és a politikát?”[8]

Két elfogadott állítást öltöztet Derrida feltevésésként a kérdésekbe: az egyik, hogy Levinas *etikájából* – talán általánosíthatunk: az etikából – nem vezethető le a vendégbarátság *joga és politikája*. A másik, hogy ez a kudarc azt a feladatot adja nekünk, hogy gondolkodjunk másképpen, és engedjük kibontakozni jog- és politika-felfogásunk (és -gyakorlatunk) dekonstrukcióját. A hospitalitás ennek a dekonstrukciós mozgásnak a vezéreszméjévé válik.

1.1 A jövő – itt és most

toloncoljuk vissza

A valamikor előrejelzett jövő mára elérkezett, és olyan szituációt hozott magával, melyben a vendégfogadás mostani feltételei már a helyzet „kezelésében” is elégtelennek tűnnek. A történelmi tények napi kihívások elé állítanak, és nem csupán hétköznapi közhelyeinket, de nemegyszer a kultúránk alapjait alkotó antik görög-római, zsidó-keresztény és a jövevény fogadásának krisztusi elveit is próbára teszik. Zavarodottságunkat mi sem mutatja jobban, mint az érv, hogy toloncoljuk vissza a hozzánk érkezőket otthonunk határaitól, *így* védve meg *tőlük* – a parazitáktól, az ellenséges agresszoroktól, hovatovább a potenciális gyilkos terroristáktól – az értékeket, amely mindegyike abból meríti erejét, hogy kimért rituálék szerint vagy habozás és számítás nélkül fogadnunk *kellene* őket. Mindenkit, még a „legkisebbet is atyámfiai közül” – ahogy az Úr mondja, elválasztva az üdvösségre méltókat a kárhozatra ítéeltől. („Mert éheztem, és ennem adtatok, szomjaztam, és innom adtatok, jövevény voltam, és befogadtatok...”)[9] Ezzel az érkezők felé irányuló első, barátságtalan gesztusunkkal valójában annak a helyzetnek a kialakulását igyekszünk megakadályozni, melyben a vendégfogadás

próbatételét kellene kiállnunk, holott ez az inhospitalitás vagy hostipitalitás már a vendégfogadás rendjébe illeszkedik. Belső ellentmondásosságával magát számolja fel a legfőbb stratégiánk.

Zavarodottságunkat, mint látjuk, nem Derrida idézi elő, de tovább fokozza radikális alapállásával. Egyes értelmezők rámutatnak,^[10] hogy maga is a nyugati emberre telepedő skizofréniától szenved, melyben kénytelen két, egymással már nem kommunikáló világ, a szent és a profán között szétszakítania magát. Én inkább azt mondanám, hogy Derrida, számot vetve a szétszakítottsággal, megpróbál a két világ határán maradni, ahol az abszolútum, a normativitás és a moralitás (szent) követelményei még a társadalmi cselekvések, az etika és a politika (profán) világának mértékévé válnak. A feltétlen (morális) és a feltételes (politikai) viszonyrendszerének felmutatásával nem elkendőzni, inkább megtapasztalttá szeretné tenni egyébként mindenkor aporetikus léthelyzetünket. A szemrehányás, hogy a tényleges praxissal nem törődve, csak „a kulturális örökség, s nagyon erősen a vallási hagyomány által alakított fikciós képzetekben” fejti ki a kérdést, szintén nem állja meg a helyét.

Olmec jádekő maszk, Wikimedia Commons

De van-e ma valaki, aki válaszolni tudna a kérdésre, hogy miként kell kimunkálni a mindenkori helyzetre szabott *tényleges* etikát és politikát, mely valóságosan is beavatkozik a vendégfogadás feltételeibe? Nem látszik, miként lenne képes a feltétlen vendégbarátság eszméje a mai helyzetben vagy bármikor is felülni, például a biztonságpolitikai és idegenrendészeti intézményeket és rendelkezéseket. Az sem egyértelmű, hogy meddig és milyen mértékben van a kezünkben a kezdeményezés és a döntés lehetősége, és nem sodorja-e el nemcsak az idő sürgetése, de az érkezők áradata is. Vagy mikor válnak a kérdések okafogyottá, mert sorsukra hagyjuk és halálra ítéljük az útnak indulókat.

ismeretlen történelmi helyzet

Az eddig ismeretlen történelmi helyzet kialakulását és beköszöntét megelőzően Derrida a maga módján megnyitotta, és mindent megtett azért, hogy nyitva is tartsa a helyet, ahol ezek

a jövőt illető kihívások jelenbelien tudnak megjelenni.^[11] Miközben bemutatom ennek a dekonstruktív munkának a főbb lépéseit, Derridának azt a kinyilvánított szándékát, hogy diszkurzív elemzéseivel nem-diszkurzív mezőkön is változásokat indítson el,^[12] úgy értelmezem, mint új intézmények alapítására irányuló erőfeszítést. Ehhez mértéken túli bátorságra van szükség, mely létértelmezésünk megváltoztatásáig merészkedik.

2. A vendégbarátság klasszikus keretei – etimológiai és genealógiai vizsgálatok

2.1. Benveniste – a hospitalitás pontos fogalma és intézményének alapja

Ahogy egyébként intézményeink dekonstruktív kritikájában, úgy a vendégbarátság esetében is Derrida egyik lényegi hivatkozása Benveniste *Az indoeurópai intézmények szótára* című munkája. De „mint mindig, Benveniste olvasatai éppoly értékesek, mint

amennyire problematikusak” – írja róla a *De l'hospitalité*-ben.**[13]** És éppen azért problematikusak, amiért értékesek: Derrida szemében Benveniste etimológiai elemzései, miközben feltárják a vendégbarátság történeti alakzatainak meghatározottságait, nem kiélezi, hanem elfedni igyekeznek a köztük feszülő, belső ellentmondásokat, melyek gátolják a nevéhez méltó érvényesülését. Minden ellenkező szándéka mellett is, Benveniste elemzéseivel igazolja, hogy a hospitalitás történetileg kialakult intézményei *az idegent ellenségként kezelik (hostilité)*, kizárólag *férfiak* (családfő, atya, főnök stb.) közötti, jogilag szabályozott viszonyt hívnak életre, és minden mozzanatukban átítatottak a központból áradó *szuverenitás* hatásaival, mely az érkező feletti uralmában hozza létre és erősíti meg önmaga sérthetetlen egységét és tekintélyét.

Ókori egyiptomi temetési maszk, Wikimedia Commons

A ház urának szuverenitása köré épülő vendégbarátság hagyományos alakzataiban a jövevény valójában ellenség, amit az a nyelvi tény is mutat, hogy „a *klasszikus* latinban *hostis* már a vendég és az ellenség értelmével egyaránt rendelkezik. A másik ember státusza az 'idegen = vendég/ellenség' szerkezetben nyer meghatározást.”**[14]** Derrida fogalmával élve a hospitalitás eredendően valójában *hostipitalitás***[15]**, mert a vendég (*hospes*), akinek fel kell kínálnunk a

vendégbarátságot, és akinek erre joga van, mindig olyan idegen marad, akit ellenségként(*hostis*) kezelünk. Ezért gondolkodunk ma csupán a „vándorlók tömegeinek kezelésében”.

idegen/vendég/ellenség

Benveniste, miután feltárja, nem kiélezi az aporiát, hanem igyekszik megszüntetni, amikor a vendégbarátság *pontos* (valódi, helyes, eredendő) fogalmát és vele az

intézmény alapját rekonstruálja. Érvelése szerint a nyelvtörténeti elemzők, „hogymagyarázzák a 'vendég' és az 'ellenség' közötti feszültségteli kapcsolatot, általánosan elfogadják, hogy mindkét értelme az 'idegen'-ből ered: a kíváncsi idegen → vendég, az ellenséges idegen → ellenség”.**[16]** Ő viszont olyan magyarázatot keres, mely képes a *látszólagosnak* ítélt ellentmondást feloldani. Az 'idegen/vendég/ellenség' viszonyrendszerének nyelvészeti megvilágításában a *hostis* mint 'idegen' *archaikus* értékére alapozza elemzését. A jelentkező példák nyomán ugyanis (*hostis*, *hostire*, *hostimentum*, *hostus*, *hostorium*, *Dea Hostilina*, *hostia*) arra a „meghökkenítő tényre bukkanunk, hogy ezeknek a szavaknak egyikében sem jelenik meg az 'ellenségesség' fogalma. Legyen szó akár elsődleges, akár származékos főnevekről, igékről vagy melléknevekről, a vallási nyelv vagy a falusi nyelv régi terminusairól, mind azt bizonyítják vagy erősítik meg, hogy az elsődleges értelmük az *aequare*, 'kompenzál, kiegyenlít’.”**[17]** A *hostis* eredendően tehát nem volt ellenség, márcsak azon egyszerű tényből adódóan sem, hogy az „abszolút” idegentől, a *peregrinustól* eltérően, aki egy meghatározott területen kívül él, a *hostis* valójában nem is teljesen idegen. Pontosabban olyan „idegen, aki számára a római polgárokéval megegyező jogokat ismernek el.”**[18]**

E jogok elismerése egyfajta kölcsönösségi viszonyt rejt magában, és egyezményt feltételez (ezek egyike sem ellenséges gesztus – K. L.): *hostis*nak nem nevezhető olyasvalaki, aki nem római. Róma polgára egyenlőségi és kölcsönösségi köteléket létesít ezzel az idegennel, ami elvezethet a *vendégbarátság pontos fogalmához* (kiemelés tőlem – K. L.). E képzetből kiindulva *hostis* azt a valakit jelöli, 'aki a kompenzáció viszonyában áll', ami pedig a *hospitalitás intézményének alapja*.**[19]**

Benveniste szerint a hospitalitás a potlecs (a bőkezű, mértéktelen ajándékozás rituáléjának) tompított változata. Ugyanez az intézmény létezik a görög világban is: a *xenos* azonos típusú kapcsolatokat jelöl olyan férfiak között, akiket egyezés köt össze, mely a leszámazottakra is kiterjedő pontos kötelességeket tartalmaz.**[20]**

A vendégbarátság eredendő formájában tehát világosan és jogilag szabályozott *társadalmi normaként* létezett, ám olyan *személyes viszonyt* intézményesített, mely az időközben kialakult társadalmi renddel már nem volt összeegyeztethető, ezért egy történelmi időpontban „elveszítette erejét a római világban”.**[21]** Amikor a régi társadalom nemzetté alakult, a társadalmi viszonyok szerveződésében a férfi–férfi, törzsfő–törzsfő közötti személyes kapcsolatok jelentőségüket veszítették és leépültek. A korábbi viszonyrendszerből nem maradt más vissza, mint a megkülönböztetés, hogy valaki belül vagy kívül helyezkedik-e a *civitas*on, aminek következtében „a *hostis* szó ‘ellenséges’ értelmet nyer, és a továbbiakban már csak az ‘ellenségre’ alkalmazzák.” (A *xenos* ellenben nem ment el ebbe az irányba, fűzi hozzá Benveniste, utalva arra, hogy ez az elmozdulás nem *belső* szükségszerűség.)**[22]**

2.2. Szuverenitás, hatalom, ipszeitás

De kínálhat-e vendégbarátságot egy város, nemzet vagy állam? Nem tartozik-e hozzá lényegileg a személyes viszony? Minden bizonnyal, igen. Talán éppen ezért, ugyanebben a pillanatban egy új értelmű fogalom felbukkanásával megtörténik a vendégbarátság intézményének újraalapozása.**[23]** Megőrződik a *hostis* szó, de összetett alakot alkotva a *pot(i)s* szóval, *hospes* < *hostipe/ot-s* lesz belőle. A korábbi formájában meggyengült intézmény a szóalak által jelölt személy megerősítésével kap új erőre, amennyiben az újonnan képzett fogalom *arra* fókuszál, *aki* felkínál(hat)ja, akitől vár(hat)ják, és akinek viszonzni lehet a vendégbarátságát. A félrevivő értelmezések elkerülése végett, és a vendégbarátság eredendő eszméjéhez ragaszkodva szögezi le Benveniste, hogy a *hospes*, a ház szuverén uraként sem

jelentheti a 'vendég urát', aki fölötte állna a vendégnek, uralkodna és hatalmat gyakorolna fölötte. Egyszerűen azért nem, mert a *-pot* nem urat jelent. A *hospes* szó szerinti értelemben az *igazi* vendégbarátságot megtestesítő, azt méltóképpen *megjelenítő* és képviselő személy megnevezése.[24]

jelentéseltolódás

A *-pet/-pot* ugyanis két jelentésű, az egyik valóban az 'úr', a másik az 'önmaga'. Ha e két jelentés közötti leszarmazási viszonyt kutatjuk, az utóbbi értelem tekinthető eredendőnek, és jelentéseltolódással ebből

származik az 'úr', majd a 'hatalom', a tekintély(i ipsiszeitás). Hiszen „amilyen nehéz megérteni, hogyan gyengülhetett volna el az 'urat' jelölő szó, míg végül már csak annyit jelentett, hogy 'önmaga', éppen olyan könnyű elképzelni, hogy a személy önazonosságát jelölő, az 'önmaga' jelentésű névmás magára vette az 'úr' értelmét.”[25] Amikor „létrejött bizonyos személyek zárt csoportja, akik egy központi személyiség alárendeltjei lettek, ő biztosította vagy vette magára a csoport egészének önazonosságát, mintegy magában összegezve a csoportot, egyedül, a maga személyében testesítve azt meg.”[26] A *dempoti* is 'a ház ura'; de „akit így neveznek, annak nem az a szerepe, hogy parancsoljon, hanem hogy képviselje a vele azonosuló egész családot, amitől tekintélye is lesz fölötte.”[27]

Akárhogy legyen is, a *-pet/-pot* mindenképpen a szuverenitás lényegét domborítja ki. Ám Benveniste értelmezése szerint a szuverenitásnak itt azt az értelmét kell szem előtt tartani, mely szerint a vendég fogadója *magát* ruházza fel azzal az erővel és hatalommal, hogy önmagát meghatározza és képviselje, így testesítve meg a vendégbarátság intézményét mint ennek az öntételező szuverenitásnak kiterjesztését a jövevényre. Az új terminusban lényegi mozzanat tör felszínre, hiszen a *per definitionem* öntételező szuverenitás nélkül elképzelhetetlen a vendégbarátság: egy szuverén képes felkínálni egy másik szuverénnek. Mint ahogyan, tegyük rögtön hozzá,

csak szuverén formálhat rá jogot (a hospitalitás nemcsak a fogadó kötelessége, hanem a jövevény joga felől is értelmezendő). Benveniste ragaszkodik ahhoz, hogy a szuverenitás mozzanatával megerősített vendégbarátságon *belül* sem épül ki a felek között egyenlőtlen (hatalmi) viszony: továbbra is őrzi az egyenlőség eszméjét, hiszen lényegileg csak egyenlő(nek tartott, tételezett) felek között jöhet létre. A kiegyenlíthetetlen feltételeket támasztó zsarnokoskodó éppúgy felbontja vagy nem is engedi létrejönni, mint a nem-szuverén jövevény. A függőséget teremtő hatalmi fölényeskedés nem vendégbarátság, ahogy az elesett iránti szánakozó segítség sem, hogy a színlelés mögé rejtett visszaélésekről most ne beszéljünk (amivel, természetesen, csak annyit állítunk, hogy ezek a viszonyok mások, és más nevet kívánnak).

önnön szuverenitását terjeszti ki

Arra azonban nem reflektál
Benveniste, noha elemzéseiben feltárja
és épít is rá, hogy a felek
egyenlőségéről a vendégfogadó fél
„dönt”: amikor a magáéval megegyező

státuszt kínál az érkezőnek, önnön szuverenitását terjeszti ki arra, aki már pusztán jövevény volta miatt is kiszolgáltatottja vendéglátójának. Derrida főleg ezért tekinti magától értetődőnek, hogy a vendégbarátság *ab ovo* egyenlőtlen, hatalmi viszonyt feltételez. Erre utal szerinte a felek közötti paktum: az egyenlőséget biztosító és a kölcsönös kiegyenlítés kötelességét támasztó egyezség a vendégbaráti viszony tényleges létesülésének *előfeltételeként*, és attól „függetlenül” köttetik, ezért terjeszthető ki a leszármazottakra is. De nem láthatnánk úgy a dolgot Benveniste nyomán, hogy a fogadó nem kiterjeszti a maga szuverenitását az érkezőre, hanem őt is hozzájuttatja önnön szuverenitásához?

Hogyan döntsünk a szuverenitás kérdésében, ahol éppen a döntés a kérdés?

Hiszen, C. Schmitt meghatározását idézve, „a szuverén az, aki a rendkívüli helyzetről dönt”. Közös Benveniste és Derrida értelmezésében, hogy a vendégbarátságot létre hívó *találkozást* mindketten kivételes helyzetnek, törvényen kívülinek vagy törvény előttinek tekintik, melyben egy szuverén döntés teremti meg a továbblépést, állítja

helyre a rendet és szabja meg a törvényt. Benveniste nyomán az elfogadással és egyenlővé tétellel „jótékonyan”, hiszen mindkét fél szuverenitása megerősítést nyer. Derrida szerint azonban a fogadó fél, a helyzetéből adódóan, mindig erőfölényben marad.

Baule maszk, Elefántcsontpart, Wikimedia Commons

Maradjunk ebben a bizonytalanságban! A kézenfekvő magyarázat mellett, hogy a vendégfogadó dönt, felkínálja-e vendégbarátságát vagy sem, az is éppoly világos, hogy a rendkívüli helyzetet nem ő hívja életre. A találkozásra semmilyen hatása nincs, nincs fölötte hatalma, abban a rendkívüli helyzetben *találja magát*, hogy neki kell döntenie. Valóban már rendkívüli helyzetben dönt erről a helyzetről, mellyel megszünteti a rendkívülit, ezt azonban megelőzi az érkező döntése, amivel „felkínálja magát társaságul”, lehetővé téve és kikényszerítve a fogadó vendégbarátságról szóló döntését. A fogadó fél döntése válasz egy kérdésre, mely az érkezőtől jön. Még mielőtt őt kérdeznék, érkezésével kérdést intéz a fogadójához, hogy kérdőre vonja – éppen a szuverenitást.**[28]** Nem szükségképpen azért, hogy kérdésessé tegye, hanem hogy a rákérdezéssel vegye rá a fogadót arra (adja meg számára a lehetőséget), hogy kinyilvánítsa szuverenitását. A fogadó fél szuverén döntése olyannyira nem originális-archaikus, hogy nem-döntése (nem az elutasítás, hanem a tétovázás vagy mérlegés) is döntéssé, mégpedig elutasítássá, legalábbis elnapolássá válik. Ha különválasztható hatalom és szuverenitás (és mindjárt látni fogjuk, hogy valamiképpen igen), azt mondhatjuk, hogy a találkozás kivételes helyzetében a fogadó félnek nincs hatalma az érkező fölött, jóllehet szuverénként majd ő dönt a helyzetről. Az érkező pedig, bár mindenkor a döntés után jön, előtte is jár annak, és azzal a hatalommal rendelkezik, hogy kikényszerítheti a döntést. Mivel sem az elutasítással, sem az elnapolással nem jön létre semmilyen viszony közöttük, különös módon a fogadó szuverenitása *csak* az érkező *elfogadásával* nyer megerősítést és társul valódi hatalommal (csak az elfogadással válik önmaga, a helyzet és bizonyos értelemben a másik urává). Ami azt is jelenti, hogy az elfogadás nem feltételezi, inkább megképzí a szuverenitást és hatalmat.

a szuverenitás megsértése

Hospitalitás és szuverenitás tehát kéz a kézben járnak, és nem önmagában a szuverenitás fenyegeti a vendégbarátságot, hanem az, ha

hatalommá és uralommá változik. Talán ezért ragaszkodik annyira Benveniste, hogy a *hospes*ben a *-pet/-pot* a szuverenitást, de semmiképpen nem az urat jelenti. És amikor Derrida hangsúlyozza, hogy a szuverenitás megsértése lehetetlenné és

értelmezhetetlenné teszi a vendégbarátságot, nem áll messze Benveniste felfogásától. Egyértelműen kijelenti, hogy például az állam a telefonbeszélgetések, az e-mailek, az internet fölötti kontroll-lal és cenzúrával erőszakot tesz, és egyáltalán nem a vendég jogával élve lép magánszféránkba, amelyhez ezek a technikai lehetőségek már protézisként kapcsolódnak. Az állami ellenőrzés a megsérthetetlennel szembeni erőszak; márpedig a „sérthetetlen immunitás a vendégbarátság feltétele”.**[29]** Bár ez a sérthetetlenség nem a hatalommal rendelkező szuverenitást védi, de védi önmaga érinthetetlen egységét, e nélkül nemcsak vendégfogadóvá nem válhat, aki otthon van, de az erőszakos behatolásra idegengyűlölettel is válaszolhat. A vendégbarátság érvényesülését akadályozó szuverenitás ártalmai között találjuk annak lehetőség-feltételét is: „Otthonom ura akarok lenni (ipse, potis, potens, a ház ura), hogy azt fogadhassak ott, akit akarok.”**[30]** **De az,** hogy otthon vagyok (házban, kultúrában, társadalomban), a vendégbarátság nyitottságát írja elő számomra.

2.3. A (politikai) egyenlőség performatív létrejötte

Benveniste ugyan nyitva hagyja a kérdést, de semmi nem gátol bennünket, hogy elemzéseinek logikáját figyelembe véve úgy tekintsük: szerinte a vendégbarátság létrejötte, a találkozás, az egyenlővé tétel és az elfogadás gesztusa egy időben és egyetlen mozzanatban, a döntés paradoxális pillanatában mennek végbe. Az egyenlővé tétel nem megelőzi a vendégbarátságról szóló döntést, hanem vele együtt történik meg. Ennyiben a döntés előzetes feltétel nélkül születik, s valójában feltétlen. A paradoxális pillanat után a folytatás már a „valódi” időben zajlik, hiszen a döntés nem lezárja, hanem megnyitja a vendégbaráti viszonyt, amely a társadalmi egyenlőség megteremtését célozza. Erősebben fogalmazva: a tartós vendégbarátság *létrehozza* az egyenlőséget, sőt, ez az *egyetlen* és adekvát *intézmény*, mely adományok és elköteleződések révén képes az emberek között szükségképpen fellépő egyenlőtlenségek kiegyenlítésére, s ezzel a vendégbarátságot létrehívó *szituáció* belső feszültségeinek feloldására.

Aranymaszk, Kofi Kolkali király kincse, Wikimedia Commons

Amikor Benveniste elemzése nyomán Derrida az egyenlővé tételre vonatkozó paktumot mint az érkezővel szemben támasztott előzetes elvárások és követelmények lajstromát értelmezi, melynek léte eleve lehetetlenné teszi a nevéhez méltó vendégbarátságot, eltekint attól, hogy a vendégbaráti szerződés egy közös vállalkozást *indít útjára*. A szerződés ekként a vendégbarátság rituális/performatív cselekedeteinek érvényességéért és sikerességéért kezeskedő feltételek sorába illeszkedik. Az elfogadás döntésével időbelivé tett elköteleződések játékában alakul ki a felek között valódi, személyes, szabad és egyenlő viszony. Mindnyájan ekként érhetjük el az egyedüli értelemben vett szabadságot és egyenlőséget. Csak az idegennel való találkozás ad lehetőséget, hogy szuverén és szabad lényként tapasztaljuk meg magunkat az elfogadással.

eredendő létszféra

Ez az értelmezés egyértelműen a politika szférájába utalja, és ott horgonyozza le ezt a személyközi viszonyt (s nem az etikában vagy valamilyen antropológiában és ontológiában). A

politika eredendő létszféra, mely Hannah Arendtet követve nem vezethető vissza a *physis*-re, és nem is vezethető le belőle. Itt nyer formát, értelmet és itt ölt testet a szabadság és az egyenlőség. Természettől adottan csak különbségek vannak az emberek között, melyek a társadalmi-politikai térbe átíródva válhatnak egyenlőtlenségekké (az érkező eleve hátrányban van – nem beszéli a nyelvet, nem ismer senkit, nem ismeri ki magát, nincs otthona –, de csak a poliszba érve lesz jövevény, menekült, lehet vendég vagy ellenség). Ezzel a természetes hátrányból adódó egyenlőtlenséggel vet számot a vendégbarátság intézménye, amennyiben lehetőséget biztosít, hogy a politikai közösségben kiegyenlítődjenek a hátrányok. Ebben az értelemben a társadalmi téren belül a demokrácia terét nyitja meg, mely a különböző eredetű társadalmi vagy kulturális meghatározottságokat érvényen kívül helyezi, és a különbözők egyenlőségét biztosítja. A mindenki mással szemben érvényesített vendégbarátság az az intézményi forma, mely értelmet ad a demokratikus törekvésnek, és ritualizáltan színre is viszi azt.[31]

Benveniste a folytatásban a vendégbarátság intézményének történetét a rá vonatkozó fogalmak nyelvtörténeti módosulásával alátámasztott *hanyatlás* történetként vázolja. Ennek eredményeként az eredendő és lényegi jegyek eltorzulnak, ezért a vendégbarátság későbbi felfogásaiban az idegent ellenségnek, a vendégbaráti viszonyt pedig a fogadó *kegyén* múló hatalmi viszonylatnak érzékeljük. Derrida számára éppen a hanyatlástörténeti magyarázat teszi gyanússá az értelmezést. A vendégbarátság történeti megnyilatkozásának jegyei szerint ugyanis nem elhajlasként jelennek meg az intézményben, hanem eleve adottak benne, mivel az alaphelyzetet „egyenlőtlen felek találkozásaként” értelmezzük. Így történetileg soha nem volt (és nem is) lehetséges szimmetrikus viszonyként érteni, melyben a szuverenitás ne terjeszkedne túl reprezentatív helyzetén, és ne válna tényleges hatalmi központtá. Ezért nem létezhet jogi szabályozás, vagyis olyan (elő)feltételek rögzítése nélkül, amelyek a kiegyenlítés folyamatát azon nyomban a kölcsönös elvárás, a kiszámíthatóság és a számítás felé tolják el.

3. Precedens nélküli cselekvés és új intézmény alapítása

3.1. A vendégbarátság jog és kötelesség határán

Derrida úgy véli, Benveniste elemzései abban erősítenek meg bennünket, hogy a vendégbarátság *bevet*t intézményi keretei nem engedik, hogy a feltétel nélküli vendégbarátság, az abszolút más(ik) feltétel nélküli – minden számolást és számítást nélkülöző, elköteleződést és viszonzást nem váró – fogadása megtörténjen, ami egyedül méltó a vendégbarátság névre. Hajlíthatatlan jogi korlátok közé szorítva megszűnik a hospitalitás „nagylelkűsége (...)”, és visszafogottan, redukáltan és ellenőrzötten” kicsinyessé válik. Ilyen „kicsinyes” a jogi tradíció összessége, mert „a demográfiai-gazdasági érdekek irányítják.”[32] Ezért a még föltalálásra váró, nagylelkű,

„abszolút vagy feltétel nélküli vendégbarátság, melyet [az abszolút más(ik)nak] szeretnék felkínálni, feltételezi, hogy szakítunk a szokásos értelemben vett vendégbarátsággal, a feltételes vendégbarátsággal, a vendégbarátság jogával vagy paktumával.”[33]

Xipe Totec azték maszk, Wikimedia Commons

Hiszen ezek a formák, tiszteletre méltó és gazdag hagyományuk mellett is rendre a jogi és egyezményi szabályozás keretében bukkantak fel. Ideértve az összes olyan formát, mely Európában intézményesült[34], ahol „az egyetemes vendégbarátság *joga* a legradikálisabb meghatározását és kétségkívül a legformálisabb meghatározását elnyerte – többek között Kant *Az örök béke...* című szövegében.”[35]

amíg békésen viselkedik

A kanti elgondolás radikalitását az a tény adja, hogy a hospitalitás jogát a – minden ember egyenlőségét és vele az örök békét ígérő – kozmopolita jog *alapjába* helyezte, és

hogy eredendő (és nem korlátozott!) értelemben a hospitalitás *hoz* való jogként határozza meg, elválasztva a vendéglátó által szerződésben felkínált vendégjogtól. A hospitalitás a jövevény jogát jelenti az érkezéshez, a látogatáshoz, hogy „felkínálja magát társaságul” a véges Földgolyón mások számára. Ehhez a *joghoz* társul – mint mindig, mintegy a „fonák” oldalán – a fogadónak az a (*tartózkodásban* megnyilvánuló, ám ettől még autonóm) *kötelelessége*, hogy nem támadja őt, amíg békésen viselkedik, és egyébként is csak abban az esetben engedi működésbe lépni a kirekesztés mechanizmusait, ha ezzel nem veszélyezteti a jövevény életét. Emlékezzünk a kanti definícióra: „Mit jelent akkor a hospitalitás, a vendéglátás *kötelezettsége*? Egy idegennek azt a *jogát*, hogy más valakinek a földjére érkezése miatt ez nem bánhat vele ellenségesen.” (Kiemelések tőlem – K. L.) Kant elképzelése szerint a találkozás pillanatában a fogadó és a jövevény között fellépő egyenlőtlenséget jog és köteletség egymásra utaltsága és egymásba játszása egyenlíti ki. [36]

A hospitalitás kötelezettségét az érkező szabad mozgáshoz való jogának érvényesülése alakítja ki, mely *lehetőséget* teremt számára, hogy mozogjon és másokkal érintkezzen. A fogadó az erre felelő vendégbarátság felkínálásával (amely a tartózkodó lenni-hagyásban testesül meg) megerősíti a jövevény *kommunikációhoz* való jogát (e nélkül egyébként nem jönne létre soha az a szituáció, mely lehetővé teszi és igényli a vendégfogadást). A vendégbarátsággal való visszaélés példája így Kantnál nem az, ha a fogadó kiszolgáltatott helyzetbe hozza a jövevényt, hanem ha az érkező *leigázza* a fogadót. Ahogy ezt *ekkor* az európai hódítók tették (akiknek megvolt a technológiai lehetőségük a szabad mozgáshoz és a hódításhoz). A vendégbarátság megsértése súlyosabb, mint a nyilvánvaló ellenséges elutasítás, amely a „tengerpartok és a homokpuszták népeinek vendéggyűlöletét” jellemzi. Ez a közeledés és a közlekedés természeti jogát sérti meg durván, de ha összemérjük vele „világrészünk művelt államainak, kivált a kereskedő államoknak

barátságtalan magaviseletét, valóban elrémitő az a jogtalanság, melyről idegen földeket és népeket *meglátogatván* (ami náluk egyértelmű azok *meghódításával*) tanúságot tesznek.”[37]

Woyo maszk Közép-Afrikából, Wikimedia Commons

A mai helyzet „kezelésében” ezért is kap döntő szerepet, hogy az Európa felé indulók szabad mozgását akadályozzák. Kommunikáció hiányában felmenthetnénk magunkat a találkozás, a látogatás kiváltotta vendégfogadás kötelessége alól, és igazolhatnánk az érkezők elutasítását arra hivatkozva, hogy a *látogathatás jogával* visszaélve valójában hódítókként jelennek meg: megszállni akarnak és elvenni – materiális és kulturális javakat, munkát, nőket, juttatásokat. A nemzetközi és globális utakon így egyirányúsított közlekedésre és a technikai feltételekre is gondoljunk, amikor az érkezők szervezett utaztatását szóba hozzuk. A felemás technikai fejlettség elegendő, hogy a jövevények az otthonukat elhagyják, ugyanakkor ahhoz kevés, hogy biztonságban megérkezzenek, nemhogy otthonukba visszatérjenek. Azt a következtetést sem szabad elhallgatni, hogy a helyben maradásukat támogató fejlesztések azért is haladnak tétován, mert ezek az otthonaik elhagyásának technológiai lehetőségeit *is* biztosítanák.

Úgy látszik, Derridának igaza van: ez a meghatározás valóban kimeríti az összes lehetőséget, amely a hospitalitás fenomenális szerkezetében adott volt. Láttuk azonban, hogy a jog, a vendégbarátsághoz való jog is, bármikor alibiként szolgálhat a vendégbaráti viszony felszámolására. Ezért ma a vendégbarátság feltétlen *törvénye* és eszméje azt követeli (és teszi lehetővé), hogy szakítsunk a jogi vendégbarátsággal.

3.2. Ostobák és paraziták – a vendégbarátság perverziói

jog és törvény

A feltétlen morális törvényre hivatkozva Derrida átlép a jogon túli igazságosság területére, mondhatjuk, a profán döntések (politika) világából a szent parancsolatok (morál) földjére, ahol már nem csak a *hospitalitás* belső

szerkezetében rejlő aporia vár ránk. Ezt Benveniste is észreveszi, és elemzéseiben feloldani igyekszik. A mindenkor feltételes vendégbarátság *joga* és a feltétlen/abszolút vendégbarátság *törvénye* (parancsolata) közötti aporia szükségképpen feloldhatatlan. A feltétlen vendégbarátság törvénye ugyanis nem képezheti sem a vendégbarátság eredendő értelmét, sem intézményének tulajdonképpen alapját. Ahogyan a profán világot a szent világra, úgy a jogot sem lehet a törvényre redukálni vagy „cserélni”. A Törvény azt a funkciót tölti be, hogy a

vendégbarátság intézményét az egyetlen létezési formáiban, a *jogi* struktúrákban, a jogszabályokban „mozgásba hozzuk és szakadatlan fejlődésének mozgásában tartjuk”[38]. Mert csakis a jogi struktúrák célba nem érő tökéletesedési mozgása, igazságos törvényekkel „vezérelt” fejlődése hozhatja el azt a konkrét politikát és etikát, mely új intézményeket alapít.

Mindehhez azért hivatkozhatunk a vendégbarátság feltétlen törvényére és az igazságosságra, mert a feltétel nélküliséget minden morális törvénybe a *másik* abszolút volta írja be. Az első feltétlen vagy abszolútum maga az abszolút más(ik), aki/ami anélkül tör be a jelenlétbe, hogy „neve lenne, családneve lenne”, s ezzel máris kizárja a szerződéskötés lehetőségét. A feltétlen vendégbaráti viszony nem redukálható semmilyen jogi kapcsolatra, mert olyan felek között létesül, akik a találkozásban (még) nem jogalanyok. Az anonim jövevény, a puszta jelenlétében abszolút más(ik) és az otthonát megnyitó fogadó között történik meg.

Törzsi maszk, Kongó, Wikimedia Commons

Ez utóbbi a szuverén szabadságát nem a „megtehetem”-ben gyakorolja, inkább megképzí az „engedem megtörténni, helyt adok számára, megnyitom a helyet mint saját otthonomat, ahová megérkezhet” készenlétében és nyitottságában:

„[A]z abszolút vendégbarátság azt követeli tőlem, hogy nyissam meg az otthonomat, és nem csupán az idegen számára (akinek még van családneve, társadalmi státusza, mely éppen az idegené stb.), hanem az abszolút más(ik) számára kínáljam fel, az ismeretlen, anonim más(ik) számára, hogy *adjak hely(e)t* neki, engedjem eljönni, engedjem elérkezni/megtörténni azon a helyen, melyet én ajándékozom a számára, nem kérvén sem viszonzást/kölcsönösséget (egy egyezménybe való belépést), és nem kérdezvén a nevét sem tőle. (...) Az igazságos vendégbarátság szakít a jogi vendégbarátsággal.”[39]

a találkozás esélye

Ha a jelenkori történeti helyzetünket valóban ezzel a feltétel nélküli vendégfogadással kell mérnünk, arról nem az igazságosság jut az eszünkbe, hanem egy széplélek naivitása, hovatovább öngyilkos hajlamú ostobasága. A névtelen érkezők között nemcsak menekültek, üldözöttek, hontalanok, deportáltak érkeznek, de azok is ott *rejtőznek*, akik *azért* jönnek, hogy megöljék a vendéglátóikat, vagy élvezzék a kölcsönösség és viszonyosság nélküli ajándékukat. Derrida látja a feltétlen vendégbarátságnak ezt a kockázatát, mint perverziójának lehetőségét, amikor azt kérdezi, hogyan lehet különbséget tenni a vendég és a parazita között. Mert kell; nem szabad naivnak lenni és számolni kell a feltétel nélküli fogadás és nyitás kockázataival (az otthon sebezhetőségével, a titokhoz való jog csorbulásával és főleg az élősködőkkel), de vállalni is kell őket. „Számot kell vetni a kockázatokkal, de ezzel nem elzárkózni az elől, ami kiszámíthatatlan marad, nem becsukni az ajtót a jövő és a jövevény előtt, az előtt, ami/aki történik/érkezik.”[40] Az előreláthatón és kiszámíthatón túli kiszámíthatatlan nem feltétlenül fenyegető, noha bizonytalan és érkezése előre nem tervezhető. Esély, a találkozás esélye, az esemény esélye, ami nélkül nem lenne semmi(nk), nem lenne szerencsénk sem (egymáshoz).

Ez világosan mutatja, hogy a jövevény nem a jogi beazonosításához szükséges jegyek (név, papírok, nyelv, munkaképesség, szaktudás, hasznosság) alapján lép a vendégbarátságba. Ezért nem érintheti a vendégbarátságot, ha ezekkel pillanatnyilag nem rendelkezik. Minden kibúvót kereső ügyeskedésünk ellenére, a papír, név, nyelv stb. nélküli embert nem foszthatjuk meg méltóságától. Ezért reméljük, hogy nem él vissza a bizalommal, amit a feltétel nélküli fogadással, otthonom, szuverenitásom feltétel nélküli megnyitásával adok olyan adományként, mely nem vár viszonzást, hacsak nem ennek a bizalomnak a megerősítését. Nem az együttlét együtt-je, a közösségi lét között-je és egyúttal a közösség (communitas) közös java (munus – a közösséghez tartozásommal/tartozásomért felkínált ajándék) ez a bizalom? Kérdés, erre kell-e alapozni a vendégbarátság politikáját, az viszont nem kérdéses, hogy bizalom nélkül nincsen politika. Nemcsak vendégbarátság, hanem semmilyen társadalmiság és kultúra nem létezhet bizalom, vagyis a vendégbarátság princípiuma nélkül.[41]

A bizalommal fogadott jövevénytől ezért várjuk, hogy *maradjon* meg annak, aminek mutatkozik, legyen szó szerinti értelemben *para-sitos*, akivel együtt ehetünk egy asztalnál.

„Parasitus latinul, ahogyan parasitos görögül is asztalvendéget jelent, meghívottat, a legjobb értelemben vett „evőtársat”. De van rosszabb jelentése is, a legrosszabb jelentésében például egy állam, egy város adományaiból eltartott polgárt jelenti. Holott parasitus az a pap is, aki a felszentelt papoknak bizonyos egyházi rítusoknál segédkezik, és akit meghívják a lakomájukra. Ezzel meghívottá, parasitus-szá válik. Minden vendégről elmondhatnánk, hogy parazita. Nézzék csak Illés prófétát, akinek minden asztalnál terítenek, mert bármikor betoppanhat. Mivel soha nem számíthatnak rá, ellenben mindig várják őt, így elvártként mondják a prófétáról, hogy parazita, eleve az. A Messiás – parazita.”[42]

Mexikói maszk, Wikimedia Commons

Minden érkező (jövevény, idegen, más) parazitaként, és vendégbaráti viszonyba érkezik. A találkozás annak ígéretét hordozza – és a vendégbarátság egész koreográfiája és dramaturgiája ennek az ígéretnek a beteljesítését célozza –, hogy az asztalhoz ülhet. A szituáció akkor fordul ki, amikor a jövevény titokban lopakodik a fogadó otthonába, visszaél a bizalmával, a felkínált ajándékokkal. Csakhogy a jogi szabályozás, mely a menedékjog feltételeivel mindenkor leszűkíti az utat a találkozástól a (be)fogadásig, sokakból *e/ve* parazitát képez. A vendégfogadó a szűréssel védi otthonát, és kiszámíthatóvá akarja tenni a találkozást az idegennel, akinek a megjelenése szükségképpen felbolygatja a megszokott rendet. Persze, mondhatnánk úgy is, hogy eseményt kelt benne. A „rossz” parazita sem szükségképpen kártékony, mert próbára teszi az *immun*rendszert, és kikényszeríti annak autopoétikus újraszerveződését (ami a társadalmi szerveződés alapja), s akár még új társadalomszerveződési mechanizmusokat is életre kelthet.

A feltétel nélküli vendégbarátság eszméje csak akkor nem vezet az ostoba önpusztítás attitűdjéhez a „migráció kezelésében”, [43] ha társadalmi és kulturális világunk fejlődésének esélyeként tekintünk rá. Vagyis a migrációs hospitalitás csak annyiban gazdasági, biztonságpolitikai, szociális-jóléti, morális, humanitárius stb. kérdés, amennyiben rákényszerít bennünket, hogy újragondoljuk a gazda(g)ságról, a biztonságról és a politikáról, a társadalmiságról és a jólétről, az erkölcsről és emberségről kialakult nézeteinket.

perverz hatások

Bár a feltétlen vendégbarátság a gyakorlatban kivitelezhetetlen, és ha direkt módon akarjuk átírni a politikába, perverz hatásokat eredményez, akkor is csak erre a feltétlen eszmére hivatkozva változtathatjuk meg a politikai-jogi kereteket, melyek kijelölik a feltételes vendégbarátság érvényesülésének útjait. A megváltoztatásra irányuló szándékunk, mint minden esetben, már zajló változásokba csatlakozik.

„Ehhez törvényeket, szokásokat, képzeteket kell megváltoztatnunk, egy egész kultúrát. Ez van most folyamatban. Ennek tünete a xenofób és nacionalista reakciók erőszakossága. A feladat éppoly sürgető, mint amennyire nehéz ma: mindenütt, de kiváltképpen Európában, mely miközben belülről kinyitja, kívülről tendenciózusan elzárja magát (schengeni egyezmény). A nemzetközi törvénykezést újra kell alkotni. A 'menekültek' fogalma és tapasztalata ebben a században olyan átalakuláson ment keresztül, amely a megrekedt politikákat és jogot idejétműlttá tette. A 'menekült', 'száműzött', 'deportált', 'bevándorló' szavak jelentése megváltozott; új diskurzust kívánnak, új gyakorlati választ, és megváltoztatják a 'politikum', az állampolgárság, a nemzeti hovatartozás és az állam egész horizontját.” [44]

3.3. A hospitalitás intencionalitása – az elfogadás ontológiája

A jövevénynek mint abszolút más(ik)nak pusztá jelenléte kötelez tehát, hogy igennel válaszoljak, feltétel nélküli bizalommal fogadjam, még mielőtt gondolkodnék, számolgatnék, beszélni kezdenék. Lévinas így ír erről: „[Az intencionalitás, valaminek

a tudata] figyelem a beszédre vagy az arc fogadása, hospitalitás, és nem tematizáció.”[45]

Hospitalitás, figyelem, beszéd, arc, fogadás ekvivalens fogalmakként sorakoznak egymás mellett. A beszédre irányuló figyelem, az arc fogadása, a vendégbarátság intencionalitása (ami valójában a lényegi intencionalitást mint hospitalitást nevezi meg) mind azonos, a más(ik)hoz való adekvát viszonymódok, melyben a más(ik) kivonja magát a tematizálás alól. A találkozásban nem episztemikus, hanem figyelmi intencióval irányulunk a más(ik) felé. Nem eltárgyasítjuk a megértésben, hanem a fogadásban személyként ismerjük el. Az intencionális figyelem minden előzetest és továbbit nélkülöző *igen* a más(ik) *méltóságára*.

Dionüszosz maszk, Wikimedia Commons

A másik fogadása, egyszerre a *genitivus subjectivus* és *objectivus* értelmében, a másakra mondott igen mint a másik által az elfogadására felhívó, pusztán jelenlétével kimondott igenre adott felelet, felelősségünk megnyilvánításának lehetősége. Ennek a kettős genitívusznak ugyanaz a szerkezete, mint amelyben a jövevény joga a hospitalitáshoz a vendéglátó kötelességévé válik. A jog és kötelesség kölcsönös

feltételezettsége és egymásba játszása kezdet nélkülivé és előzetesség nélkülivé teszi ezt a viszonyt. A más(ik) megjelenésének ténye a „Kinek kell kezdeni, megtenni az első lépést?”, „Ki támaszt követelést a másikkal szemben?” okoskodó kérdéseit feneketlen szakadékként nyeli el. A találkozásban beomlik tér és idő, és a tátongó mélység fölött, a paradoxális pillanat időtlenségében születik az (ön)tételező tekintély (autoritás) döntése a kivételes helyzetről.

De nem változtattunk-e jogosulatlanul egy társadalmi normát tisztán etikai elvvé?

etikai alapviszony

A hospitalitás intencionalitása egyszerre előfeltételezi és elő is idézi a más(ik) végtelen másságának tapasztalatát, amennyiben engedi lenni, és megőrzi annak, ami: abszolút más(ik)nak. Az etikai ezért nem a

vendégbaráti viszony egyik dimenziója, hanem megfordítva: a vendégbarátság az alapvető-alaptalan etikai viszony. Nem a vendégbarátság atmoralizálásáról van tehát szó, hanem annak felmutatásáról, hogy az etikai alapviszony a vendégbaráti viszony. A másik (el/be)fogadása (a hospitális intencionalitás) az etika alapító-létesítő aktusa, mellyel felelősen elköteleződöm a más(ik) eseményszerű érkezésére és fogadására. Derrida az etikai vendégbarátságot ugyanakkor minden kötelességetikán túl, vagy még azelőtt, tisztán ontológiai viszonyrá értelmezi át. Prediszpozíció a jövő, a jövevény (el/be)fogadására, mondhatnánk, állandó készenléti szolgálat a másikkal való találkozásra, egyben feltétel nélküli ráhagyatkozás a létre. Mert az abszolút más(ik) nemcsak emberi személy lehet. Éppoly abszolút módon lehet tetszőleges lény vagy dolog, élő vagy élettelen létező. A pusztaság létezésének ténye nemcsak az embert, de minden létezőt abszolúttá tesz. A viszony a létezőhöz így az igazságosságon alapuló etikai viszony. Ez az értelmezés azonban kiforgatja Anaximandrosz mondását: a létezők valójában azt a követelményt támasztják egymással szemben, hogy kölcsönösen fogadják (el/be) egymást; így tegyék jóvá az időben egymás ellen, a pusztasággal elkövetett jogtalanságaikat. A létezők létezésének végső „igazsága” nem a büntetésként érkező szükségszerű pusztulásuk, hanem a léttel adódó lehetőségük a jogtalanság jóvátételére a másik létező igenlésével.

Ez a gesztus „történelmi jelenvalólétünk újraalapításának” gesztusa lehetne.

3.4. Hiperbolikus cselekvés mint társadalmi gyakorlat

Mindez nem nélkülözheti a vakmerőséget. A hit a feltétlen eszmékben nem a kanti posztulátumok vigasztaló hite, hanem affirmatív hit, melynek modalitása a „meglehet” és a „mintha”. E modalitások szellemében cselekvő hit-tétel, mely a feltétlent mint *lehetetlent*, „mindenek ellenére” és „mindenáron” *valóságosként* tételezi.

Derrida erőn felüli erőfeszítését maga is hiperbolikus és őrült vakmerőségnek nevezi, melyet hiperbolikus etikájának szívébe helyez. A hiperbolikus etika vakmerősége semmiben sem különbözik a *Cogito ergo sum* bizonyosságához vezető módszeres kétely őrült vakmerőségétől. Akárcsak Descartes-nál, Derrida elmélkedéseiben is arra megy ki a játék, hogy *hagyja megjelenni a valóságot*, egy másik gondolkodásban, a lehetetlen lehetőségének igenlése révén:

„Az a ‘lehetetlen’, melyről magam gyakran beszélek, nem utópikus, éppen ellenkezőleg, hajtóereje a vágynak, a cselekvésnek és a döntésnek, valójában magának a reálisnak az alakzata. A valóság keménysége, közelsége, sürgős volta.”[46]

polgári engedetlenségi mozgalom

A sürgető követelmények mindig arra kényszerítenek, az igazságosság nevében vállalt cselekvések pedig mindig lehetővé teszik, hogy felfüggeszük, kérdőre vonjuk a

fennálló keretek érvényességét. A már említett „vendégbarátsági büntett” ellen ezért polgári engedetlenségi mozgalmat hirdettek. Az igazságosságnak nem pusztán az eszmei alakzatára hivatkozott a felhívás, hanem az újonnan bevezetett törvények más, magasabb rendűnek ítélt törvényekkel (például az Alkotmánnyal) szembeni ellentmondásosságára.

„Pontosítsunk: amikor közölünk néhányak 'polgári engedetlenségre' biztatnak Franciaországban a 'papírnélküliek' befogadását illetően (...), ez nem arra hív fel, hogy általában hágjuk át a törvényt, hanem hogy azoknak a törvényeknek ne engedelmeskedjünk, amelyek szemlélatomást ellentmondásban állnak a mi Alkotmányunkban rögzített elvekkel, a nemzetközi egyezményekkel és az emberi jogokkal, vagyis olyan törvénnyel, melyet magasabb rendűnek, ha nem feltétlennek ítéltünk. Ennek a feltétlen törvénynek a nevében szólítottunk fel, bizonyos korlátok között, a polgári engedetlenségre.”[47]

Mivel a tiltakozás oldalán soha nem áll semmilyen jogi támogatás, hiszen a fennálló kérdőre vonásával önnön törvényi feltételeit is érvényteleníti, az ilyen ellenállás üressé és hatástalanná válhat. Ezért kérdezi meg Derridától beszélgetőtársa, hogy nem válik-e a törvény ellenére megtett befogadás az irodalomból ismert öncélú, értelmetlen „acte gratuit”-vé, vagy, ahogy ő fogalmaz: *acte de grâce*-szá? Derrida kihasználja az „alákérdezést”, és a *grâce*-t „kegyelemnek” érti:

„És amikor azt kérdezi, hogy nem kegyelmi aktus-e ez (*acte de grâce*), akkor nem vetném el a kegyelem szót (feltétel és viszonzás nélküli ajándék), feltéve, ha nem kapcsolunk hozzá homályos vallási konnotációkat, melyek egyébként néha nagyon érdekesek lehetnek, de másfajta diskurzust hívnak életre.”[48]

Mert a feltétlen és öncélú fogadás kegyelmi ingyenessége nem tűr semmilyen számítást, semmilyen csereügyletet, melyek mind megakadályoznák a tulajdonképpen értelemben vett találkozást éppúgy, mint a fogadást, a más(ik)hoz való viszonyt egy jogi-ökonómiai viszonyra redukálva.

4. Zárszó

Európa aktuális állapotában fel kell ismernünk a Derrida által két évtizeddel ezelőtt megjövendölt esemény elérkeztét, mely próbára teszi a hagyományos struktúrákba íródott vendégbarátságunkat és felelősségünket. Javaslat szerint a hagyományos struktúrák okozta paralízisben az a feladata a gondolkodásnak, hogy a kalkuláló racionalitás felől elmozdulva a hiperbolikus etika vakmerőségével intézzon kihívást a

cselekedeteinket vezérlő és nem-cselekvésünket igazoló, hol a józan ész számításai és stratégiái, hol a rutin és a jó lelkiismeret szokásai, hol pedig a hétköznapi közhelyei és alibije mögé bújtatott *félelmeinkkel* szemben. Ebben az önmagából kimozduló gondolkodásban képes talán megtorpant társadalmi képzelőerőnk egzisztenciális tapasztalattá emelni a törvény és a törvények meghaladhatatlan, elbizonytalanító és felelősségre ösztönző aporiáját, utat törve új cselekvési lehetőségek és életlehetőségek előtt. Ez a másmilyen gondolkodás- és cselekvésmód bizonytalanságot szül egy olyan világban, mely egyre inkább a biztonságpolitikai és védelmi keretek közé szorítja magát, és már nem akar számot vetni a szervezet autoimmunitásával, és nem is számít rá, holott ez az egyetlen esélye a megújulásnak.

Hétszarvú maszk, Elefántcsontpart, Wikimedia Commons

Politikai leképzése ennek a gondolatnak, hogy „ha a hospitalitás két értelme, a feltételes és a feltétlen visszavezethetetlenek egymásra, mindig a tiszta és hiperbolikus vendégbarátság nevében kell megtalálni a dolgok legjobb elrendezését, megteremteni a legkevésbé rossz körülményeket, meghozni a legigazságosabb törvényi rendelkezéseket”.^[49]

Meglehet, a vendégbarátság újabb, nem hagyományos *keretei*, a létező keretek *nem hagyományos* kihasználásából emelkedhetnek ki. Abból, ha a jogszabályokat az igazságosság éthoszába ágyazzuk. A történeti horizontra tekintve talán úgy is fogalmazhatunk: ha a feltételekkel körbebástyázott görög-római intézményekbe beoltjuk az abszolútumra hivatkozó zsidó-keresztény eszméket. A sürgető feladatok itt-most olyan társadalmi gyakorlatokat követelnek, melyek csak az aporia próbatételéből születhetnek meg, és annak a cselekvő tapasztalásnak az örökségei, amely soha nem akarta feloldani a Törvény és a törvények aporiáját, hanem a legigazságosabb, minden erőszakot nélkülöző törvényszegéssel, a szeretet gesztusaival áthatolt rajta, *szelíden* utat nyitva az addig úttalanban.

Mintha a vendégbarátság titka a vendégszeretet lenne.

[1] Jacques Derrida: *De l'hospitalité*. Paris, Calmann-Lévy, 1998. 123. o. A szerző fordításai.

[2] Uo. 31. o.

[3] J. Derrida: *Cosmopolites de tous les pays, encore un effort!* Paris, Galilée, 1997. 12-13. o. Kiemelés tőlem – K. L.

[4] J. Derrida: *De l'hospitalité*. i. m. 131. o.

[5] A többértelmű fejezetcím jelzi, hogy nincs, mert – derridai értelemben – *lehetetlen* a (névéhez méltó) vendégbarátság. Ami úgy is olvasható, mint a lehetetlen vendégbarátság felé tett lépés(ek) (*pas*). Pontosan a vendégfogadás tényleges gyakorlásának elégtelensége szülte elégedetlenségünk „nem”-jei a jövő felé vezető lépések.

[6] J. Derrida: *De l'hospitalité*. i. m. 131-133. o.

[7] Uo. 133. o.

[8] J. Derrida: *Adieu à Emmanuel Lévinas*. Paris, Galilée, 1997. 45-46. o.

[9] Mt. 25:35

[10] Valérie Deshoulières, Daniel Perrot: Une hospitalité 'au-delà des bords'. In: *Le don d'hospitalité. De l'échange à l'oblation*. Paris, CRLMC, 2001. 14. o.

[11] 90-es évekbeli fellépésének persze megvoltak az akkori motivációi is. Franciaországban ez idő tájt is eleven kérdés volt a bevándorlók helyzete. Ennek jogi „kezelésében”, többek között, született egy új büntetőjogi kategória is, mely nemcsak a vendégbarátság fogalmát és hagyományát csúfolja meg, de egész keresztény-európaiságunk képmutatását is leleplezi („Ki merészelt társítani ezt a két fogalmat?” – kérdezi Derrida). A börtönnel büntethető ún. vendégbaráti bűncselekményt azok követik el, akik indokolatlanul vagy öncélúan támogatják a bevándorlást azzal, hogy otthonukba fogadnak vagy segítenek „törvénytelen helyzetűnek ítélt idegeneket”, ún. „papír nélkülieket”. „Mivé lesz egy ország, mivé válik egy kultúra, mi lesz a nyelvvel, ha lehet vendégbaráti bűncselekményről beszélni, ha a hospitalitás [...] bűncselekménnyé válhat?” (Lásd J. Derrida: „Quand j'ai entendu l'expression 'délit d'hospitalité'...” *Plein droit* 34/1997.<http://www.gisti.org/spip.php?article3736>). A törvényalkotók zavarodottsága csak fokozódik azáltal, hogy a francia törvénytervezet ellentmondásban állt a Franciaország által is ratifikált schengeni egyezményvel, amely szerint nem lehet elítélni a „papír nélküli” vagy „szabálytalan helyzetben lévő külföldinek” nyújtott segítséget, kivéve, ha gazdasági haszonszerzés céljából történik. A közvetlen, egyéni haszonszerzésen túl, vajon a közvetett jövedelmezőség is ide számít-e? Márpedig „a 'gazdag', 'neoliberális' országok gazdasági szükségleteik okán gazdaságilag kevésbé fejlett országokból fogadják vagy hozzák be a kétkezi munkásokat, akiket egészen addig kizsákmányolnak, amíg egy újabb gazdasági, politikai, ideológiai vagy választási konjunktúra nem parancsol másféle számítást, és nem léptet életbe egy rasszista, idegengyűlölő, protekcionista, kirekesztő politikát, a demokrácia politikusainak és az emberi jogok szószólóinak minden hangzatos elve ellenére –és ebben nincs különbség jobb- és baloldal között.”

Az új törvénytervezet egy ilyen konjunktúrában született, amikor Derrida szerint reménytelinek tűnt a Nemzetközi Íróparlament kezdeményezése, hogy alakítsák ki a menedékvárosok hálózatát, melyek „új formái lehetnének a városnak; a menedék nem egyszerűen a város klasszikus fogalmához adott új attribútum lenne”, hanem a menedékjog fokozatos elsorvasztását ellenpontozó politikai tett. Elvi alapjait egy évvel korábban, az üldözött írók befogadására megfogalmazott Menedékvárosok Chartájában fektették le. (J. Derrida: „Világ kozmopolitái, még egy erőfeszítést!” Fordították Boros János és Orbán Jolán. *Lettre* 2000/38.) De hogy az üldözöttek befogadása és a gazdasági menekültek betelepítése között milyen jelentős különbség van, azt jól mutatja a menedékvárosok programjának mára már, és nem utolsósorban a bevándorlás megváltozott jellemzőinek hatására bekövetkezett kudarca.

[12] J. Derrida: 'Aláírás esemény kontextus'. Fordította Kicsák Lóránt. In: Antal Éva, Kicsák Lóránt és Széplaky Gerda (szerk.): *Performatív fordulatok*. Eger, Líceum Kiadó, 2015. 69. o.

[13] J. Derrida: *De l'hospitalité*. i. m. 45. o.

[14] Emil Benveniste: *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*. Paris, Minuit, 1969. 92. o.

[15] J. Derrida: *De l'hospitalité*. i. m. 45. o.

[16] E. Benveniste: *Le vocabulaire...* i. m. 92. o.

[17] Uo. 93. o.

[18] Uo.

[19] Uo. 93–94. o.

[20] Uo. 94. o.

[21] Uo. 95. o.

[22] Uo. 95–96. o.

[23] Az új terminusok felbukkanása Benveniste módszertani elvei szerint „mélyben zajló társadalmi folyamatokat fordítanak le”. A fordítást nem már lezajlott folyamatok utólagos lekövetéseként kell érteni, hanem azokkal egyidejűleg zajló, performatív módon végbemenő, értelmező megformálásként, ami az adott helyzetre érvényes cselekvést is előírja.

[24] Erre ez értelmezésre különösen vakká vált Derrida, sőt, az ellenkezőjét állítja. Lásd J. Derrida: *Adieu à Emmanuel Lévinas*. i. m. 42. o.

[25] E. Benveniste: *Le vocabulaire...* i. m. 90. o.

[26] Uo. 91. o.

[27] Uo.

[28] J. Derrida: *De l'hospitalité*. i. m. 11–13. o.

[29] Uo. 49–51. o.

[30] Uo. 53. o.

[31] Friedrich Balke: *Figuren der Suveränität*. München, Wilhelm Fink, 2009. 510. o.

[32] Mondja J. Derrida: „Világ kozmopolitái, még egy erőfeszítést!”, i. m., Gérard Noiriel: „La crise du droit d’asile à la lumière de l’histoire”. *Plein droit* 1993/22–23. <http://www.gisti.org/spip.php?article3904> írására utalva.

[33] J. Derrida: *De l'hospitalité*. i. m. 20. o.

[34] A görög-római példák mellett Derrida megidézi a zsidó hagyomány intézményét is, mely nyilvánvalóan Lévinas etikai koncepciójának alapjában áll, és az abszolút eszméket is meghatározza, melyekről Derrida beszél. Talán nem elhamarkodott azt állítani, hogy a feltételes és feltétlen hospitalitás (azzal együtt, hogy minden történeti megjelenése csakis feltételes lehet) egyben a görög-római, jogi alapú, illetve a zsidó-keresztény, etikai alapú vendégbarátság egymás mellé rendelését is jelenti. Ugyanakkor, ha már a hospitalitás gazdag hagyományáról szó esik, érdemes megemlíteni, hogy a középkori hospesjog egyik formába sem illeszthető. Például nem egyszerűen jogegyenlőséget biztosított, hanem valódi kiváltságokhoz juttatta a vendéget. Pontosabban a vendégeket, hiszen jellemzően egy tömbbe betelepített, vagy a – nem egyszer a fogadókét is felülmúló – kiváltságok ígéretében betelepült közösség kaphatta. A cselekvési lehetőségekben vagy mentességekben megnyilatkozó szabadságokért cserébe különös feladatokat kellett ellátniuk, ami ugyanakkor a kompenzációs szemléletet tükrözi.

[35] J. Derrida: *De l'hospitalité*. i. m. 125. o.

[36] Egyébként (az érkezéshez való) jognak és (a fogadásra vonatkozó) kötelességnek egymásba játsása súlypontozza mindenkor a vendégfogadás történéseit. A meghívott vendégnek felkínált fogadás és a betoppanó vendégül látása két pólust képez, melyek különbségük ellenére sem válnak el egymástól. A meghívás, az előre egyeztetett, feltételekkel szabályozott vendégség protokolláris fogadás keretei közt zajlik, míg a hívás nélküli látogatás az érkezéshez hasonló választ vár, és nemegyszer éppen a vendégfogadás őszinteségét és hitelességét teszi próbára. A váratlan vendég abban nem különbözik a meghívott vendégtől, hogy maga is a kiszámított vendégvárás horizontján bukkan fel: számítunk rá, de nem jókor érkezik (alkalmatlan), érkezése azért lep meg bennünket, mert keresztülhúzza számításainkat. A betoppanó vendégre ellenben nem számítunk, hanem állandóan jelen van *nyitottságunk* horizontján, ő a mindenkor érkező, de talán soha meg nem érkező vendég. Ezért soha nem érkezhetsz rosszkor és betoppanása nem meglep, hanem betölti éberségünket.

[37] Kant: 'Az örök békéről'. Fordította Hildenstab György. In: Uő: *Történetfilozófiai írások*. Összeállította, az utószót és a jegyzeteket írta: Mesterházy Miklós. h. n., Ictus, 1995. 97. o.

[38] J. Derrida: *De l'hospitalité*. i. m. 29. o.

[39] Uo. 29. o.

[40] J. Derrida: *Papier Machine*. Paris, Galilée, 2001. 284. o.

[41] Lásd J. Derrida: „Il n’y a pas de culture ni de lien social sans un principe d’hospitalité”. *Le Monde* 1997. dec. 2.

<http://redaprenderycambiar.com.ar/derrida/frances/hospitalite.htm>

[42] J. Derrida: *Die Signatur aushöhlen – eine Theorie des Parasiten*. Übersetzt von Peter Krappt. *Foreign Body* Vol. 3. 1994.

[43] J. Derrida: *Papier Machine*. i. m. 284. o.

[44] Uo. 361–362. o.

[45] Idézi J. Derrida: *Adieu à Emmanuel Lévinas*. i. m. 51. o.

[46] Uo. 361. o.

[47] Uo. 362. o.

[48] Uo. 361. o.

[49] J. Derrida: *Il n'y a pas de culture...* i. m.

felső kép | Görög színházi maszkok (Tragédia és Komédia), Thermae Decianae, Wikimedia Commons

Lipták Ildikó

UTOLSÓ LEHETŐSÉG

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-09-01 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, NOVELLA

Biztos voltam benne, azért rendel magához, mert még nem hallottam valamelyik kiselőadását a szobatársa elviselhetetlen szokásairól vagy a gondozó személyzet alkalmatlanságáról. Soha nem értettem, miért nem elég, hogy anyám és a húga ezerszer megtekintik a műsort. Mert nemcsak mesél ám ilyenkor, hanem grimaszol, utánozza azokat, akikről mesél, és ha kellőképp behergelte magát, vicsorog és

fenyegetőn rázza az öklét meg átkozódik. Külön nevet ad mindenkinek. A korábbi látogatásom Azamocskosról szólt, aki soha nem mos kezét vécé után. Direkt a szobában mondta el, hogy a néni is hallja, és – bár azt gondolnám, tök süket –, ezúttal végig az ölébe ejtett kezét vizsgálja szegény. Persze, fogalmam sincs, nagyanyám honnan tudja, hogy ki mos kezét, hiszen a nővérek szokták kitolni a mosdóba, és nem hinném, hogy másokkal együtt.

Ahogy beléptem az otthonba, eléem sietett a főnővér, Azatetvesszajha, és kért, vegyem rá nagyanyámat, hogy legalább valami folyadékot fogadjon el, különben kénytelenek bekötni az infúziót, s mivel azt meg kitépi, nyugtatózniuk kell, ami már korábban is kiverte a családnál a biztosítékot.

A szobába lépve nagyanyám meglepően élénken, sőt kedvesen fogadott.

– Nagyi, azt mondják, napok óta nem eszel, nem iszol.

Nem felel, csak rám villantja vízkék szemét, majd konokul a távolba néz.

– Te mindig is olyan édes kislány voltál. Csak téged szeretlek. Te vagy az egyetlen a családban, aki megért engem, tündérmém.

– Mami, ne légy igazságtalan! Anyu és Magdi mindent megtesznek, hogy neked a legjobb legyen. Balázsék is sokat törődnek veled, pedig a kisgyerek mellett nem olyan könnyű. Tényleg, képzeld, én leszek a keresztanya. Mikor láttad utoljára? Tegnap voltam náluk, csináltam pár képet. Akarod látni?

Nagy kegyesen megvonja a vállát. Hunyorogva nézi a telefonomat.

– Te, ez a gyerek nem mongolidióta véletlenül? A Balázséknak nem mertem mondani, mert Azakényes... – itt tart egy kis szünetet, hogy érezzem, a kedvemért nem mondja végig – mindenen megsértődik. Te, az le nem ülne itt nálam, undorodik mindentől. Pusztát is úgy ad, hogy épp csak ideteszi az arcát.

– Nem hinném.

- Mit nem hinnél?
- Hogy downos a Petike.
- Dehát nincsen annak egy vonása a mi családukból. Olyan fekete haja van, mint az anyjának. Te, nem cigányok ezek véletlenül?
- Na, nagy, ha most iszol egy-két korty vizet, akkor maradok, ám ha tovább folytatod a sztrájkot, indulok haza.

Poharát a szájához emeli, kortyol.

- Mama, van valami gond? Miért hívtál?
- Hogy én? Ja, hát, igen, mert magadtól már te se jönnél. Hónapokig felém se nézel, ha nem üzenek érted.

- Vizsgaidőszak volt, ennek ellenére voltam, csak aludtál, és nem akartalak felkelteni.
- Nahiszen! Azt bárki mondhatja.
- A szemközti szobában lakó néni nem mondta, hogy én hagytam itt a virágot?
- Nem mondtam, hogy ne állj szóba Azzalatanulatlansenkivel?

Honnan van türelmem ehhez? Anyám is, Magdi is már rég kiborultak volna, pedig ők bedobnak egy felest vagy egy Seduxent, mielőtt idejönnek. Hallgatunk, majd ő töri meg a csendet.

- Van a hűtőben csoki, egyél! ... ha el nem lopták.
- Nem kérek, nagyi, köszönöm.
- Na, nem kell úgy féltetni az alakodat!
- Jó, akkor kérek. Neked is vegyek ki?
- Kell a fenének! Azakényes hozta. Biztos úgy kapták valakitől. Mondd csak, te cigarettázol?
- Nem. Miért gondolod?
- Olyan sovány vagy, azért gondoltam. Mondják, hogy mostanában annyiféle-fajta cigarettát csinálnak, gondoltam, talán te ismered őket.
- Lehet, hogy ismerem, de mit számít ez?
- Mondják a tévében, hogy mindenfélét tesznek bele. Állítólag valahol még a törvény is megengedi.
- Ja, füvet? Hát, igen, az nem mindenhol tilos. Mármint a marihuána, tudod.

- Tudom.
- Tényleg, mama, te cigiztél valaha? Legalább bulikban vagy ilyesmi?
- Jaj, isten őrizz! ... legföljebb, ha nagyon ideges voltam, elloptam egy-egy szálat az öregapádtól, de az már nagyon régen volt.
- Hoppá, mik derülnek itt ki? Biztos becsúszott még egy kis ez-az...
- Sétálni akarok. Toljál ki a kertbe!

Mire kiérünk, teljesen befordul, a válla előreesik, tekintetét a térdére szegezi. Hiába mutatom a virágokat vagy a felhőket, a világért sem nézne körül. Idegesít, hogy nem tudok a szemébe nézni. Meg-megállok, eléje lépek, próbálom kizökkenteni. Semmire nem válaszol, bököget, hogy menjünk tovább. Valami nagyon távoli sztoriban pöröghet.

– Mama, drága, én tényleg nagyon szeretlek, hát miért nem mondod el, mi jár a fejedben? Biztos van egy csomó izgalmas történet, amit még nem meséltél el. Mikor fogod, ha nem most?

Na, erre felkapja a fejét, hátrafordul, úgy sziszegi, hogy vissza kell hőköljek:

– Te is temetnél, mi?! Csak ezt várjátok mind.

Többet nem szólalok meg, holott vagy nyolc kört is megteszünk az udvaron. Ma már nem akarok hibázni. Amikor visszaérünk a szobába, úgy látom, mintha könnyes lenne a szeme, de kussolok. Amikor észreveszi, hogy szedelőzködöm, látványosan körbenéz, vajon figyel-e Azamocskos, s magához int, hogy valami titkosat súgjon:

– Te, szerinted az interneten utána lehet nézni, hogy valaki él-e még?

– Hú, hát, az attól függ, hogy kicsoda. Ha mondjuk híres ember, akkor biztos megírják a halálát. Vagy, ha a családja közli valamelyik lapban, talán... Miért?

– Te nem tudnál utánanézni egy bizonyos embernek?

Tanácsstalanságom határtalan. Fogalmam sincs, mivel teszek jobbat: ha megígérem, s netán nem sikerül, vagy ha kimutatom, hogy bizonytalan vagyok.

– Meg lehet próbálni, de ahhoz minél többet el kell mondjál róla.

– Nagyon elfáradtam. Szólj a nővéreknek, hogy fektessenek le!

Még egy kicsit tétovázok, de megint lehúzza a rolót. Tudja, hogy kell bebiztosítani előbbi látogatásomat. Azavénboszorka.

Legalább egy nevet mondott volna! Anyától nem merem megkérdezni, mert rögtön felhívja a húgát, az meg mindenki mást, és holnap már a mama fülét rágják, hogy mondja el, ki után kutat. Alig bírom megállni, hogy ne menjek vissza mindjárt másnap,

de nyugton maradok. Valami titkos vagy gyerekkori szerelemre gondolok. Esetleg egy rokon? Vagy a dédfater balkézőről született gyereke, egy féltestvér?

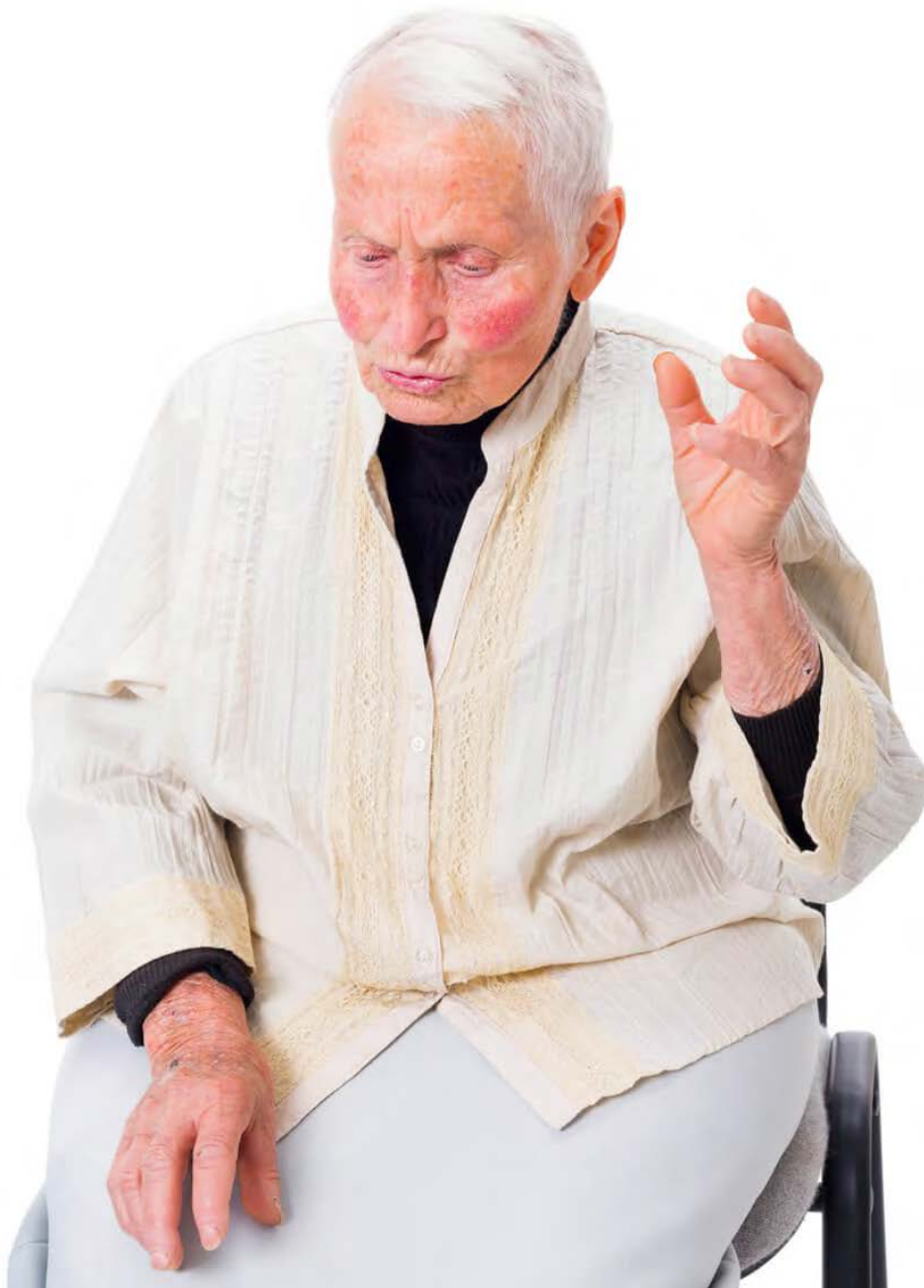
Két nap múlva úgy állítok be, hogy viszek némi tisztálkodószert, és azt hazudom, épp csak beugrottam, mert nincs valami sok időm, de anya megkért, hogy hozzam be ezeket.

Arcáról gyorsan lefagy a győzelmi mámor, ami akkor ült ki rá, amikor megpillantott az ajtóban. Elhitte. Valahogy ki kell bírjam, hogy ne én hozzam fel a témát, mert akkor megint elveszítem.

– Amúgy hogy vagy, nagyika? Minden rendben?

– Éppenséggel majdnem, csak sajnós ma épp Azazotrombatrampli van szolgálatban; ez egész kivette az erőmet.

– Ó, sajnálom. Tehetek érted valamit?

Nem válaszol. Látom, ő is játszmázik: azt keresi, mit mondhatna, amivel ideszögez, nehogy tényleg elmenjek. Okosan lép:

- Minek mondjak bármit, úgyis csak rohantok mindig.
- Ha van valami fontos, mamikám, megpróbálhatom arrébb tolni a programomat.

– Az anyádnak egy szót se! Megígéred? Én senki másban nem bízok, csak tebenned.

Mindenre csak a legszükségesebb, egyszavas választ adom, vagy bólogatok, hümmögök, így talán nem szúrom el. Olyan hangnemben folytatja, mint egy katonatiszt:

– Özvegy Kassai Jánosné. Meg tudod jegyezni?

Bólintok. Hogy lássa az elszántságomat, előveszek egy jegyzetfüzetet, és felírom. Kérdőn nézek rá, hogy folytassa.

– Az ötödikben lakott régebben. Ha él még, tán most ő is egy ilyen elfekvőben van, mint én.

Anyámat ilyenkor szokta megütni a guta. Havi kétszázötvenezeret fizetnek a helyért. Még jakuzzi is van.

– Mamikám, tudsz még mondani valamit? Attól tartok, ez kevés lesz.

A folytatás olyan monoton, mintha megtanulta volna, hogy az adott pillanatban majd hibátlanul adja elő.

– Két gyereke van: Ilka és Áron. A lánynak külföldi a férje, de lehet, hogy már elváltak. Nem úgy van, mint régen, manapság nem tartanak soká a házasságok. A fiú a közgazdasági egyetemre járt. Nem tudom, megnősült-e, de nem hinném. Nagy karriert csinált egy német vállalatnál. A nővére meg orvosnak tanult, de sosem praktizált, elment inkább orvoslátogatónak. Azért is gondolom, hogy ők is beadták ilyen helyre az anyjukat.

Dögöljek meg, ha értem az összefüggést, de nem szakíthatom félbe. Csendben várok a folytatásra. Csak egy-egy fél pillanatra nézek rá, miközben elmélyülten vizsgálom a jegyzeteimet, mintha ebből máris összerakhatnék valamit, és tudós tekintettel próbálom biztatni, hogy folytassa, mert ez nem elég az internetnek. Ő viszont úgy érzi, vége a monológoknak.

- Ismered őt? Hogy néz ki?
- Hogy? HOGY? Hát, ő is ilyen vén szar lett, mint én. Hiába is mondanám, hogy szőke volt vagy barna. Nézz körül! Itt mindenki egyforma.
- Dehogy! Te például szép vagy, sokkal szebb, mint mások. A bőröd is olyan finom sima. És te nagyon kedves vagy, meg nyitott egy csomó dologra. Érdekel az internet, követed a politikai témákat...

Nem folytatom, büszke vagyok magamra, hogy ennyi mindent fel tudtam sorolni, és az egészből csak egy hazugság. Felbátorodom:

- Ő is ismer téged? Barátok voltatok?
- Tudott rólam.
- Mármint?
- Mármint a jóakaróink úgy csinálták, hogy megtudja.
- És ez nagyon kínos volt? – úgy teszek, mintha máris érteném, miről van szó, hátha belülről könnyebben bogoزم ki.
- Nem volt szép tőle, hogy fölkereste a nagyapádat, legalábbis akkor nagyon haragudtam rá, de most már megértem.
- És a nagyapa mit szólt hozzá?
- Ó, hát, akkor az egyszer majdnem megölt. Édes istenem, micsoda cirkusz volt! A szomszédok még a rendőrséget is kihívták.
- És akkor ő is ott volt?
- Kicsoda?

– Hát a Kassainé.

– Jaj, isten őrizz! Én nem is találkoztam vele szemtől szemben. Nagyapádat a munkahelyén érte el telefonon, holott akkor már nekünk is volt készülékünk, mivel én a cégnél olyan pozícióban voltam, hogy elintézte a főnököm a bekötést. Pedig akkor még csak az orvosoknak meg a jó párttagoknak volt, és mi nem voltunk azok.

– És hogy tudta meg, hogy beszélt a nagyapával?

Ez valamiért rossz kérdésnek bizonyul, megint berántja az időalagútba. Rogyasztja a vállát, nézi a belső filmet, nincs itt. A tekintetén egy érzelmi mélyrepülés ezer rezdülése. Te jó ég, talán meg is verte! Óvatosan megfogom a kezét. Nem húzza el, de nem is reagál, mintha észre sem venné. Nem akarom kizökkenteni. Amikor lejár a szalag, úgy marad mozdulatlanul.

– Nagyika, drága, megpróbálok utánanézni, ha szeretnéd. Akarsz vele találkozni, ha megtalálom?

Látom, jó nehéz kérdést tettem fel. Ráfér egy kis bátorítás:

– Szerintem nagyon érdekes lenne. Összehozunk egy randit, jó? Hátha ő is szeretné. Végül is mi történhet? Legfeljebb nem akarja, de te akkor is megpróbáltad. Keresünk egy jó cukit vagy egy parkot, ahol magatok lehettek. Veszek nektek jó kis likőrt, hogy lelazuljatok.

– Te, és minálunk büntetik azt a hogyhívjással töltött cigit?

Azta! Nem kispályás az öreglány. Oké, gyerünk, járjunk túl az idő eszén! Csak nem halnak meg tőle.

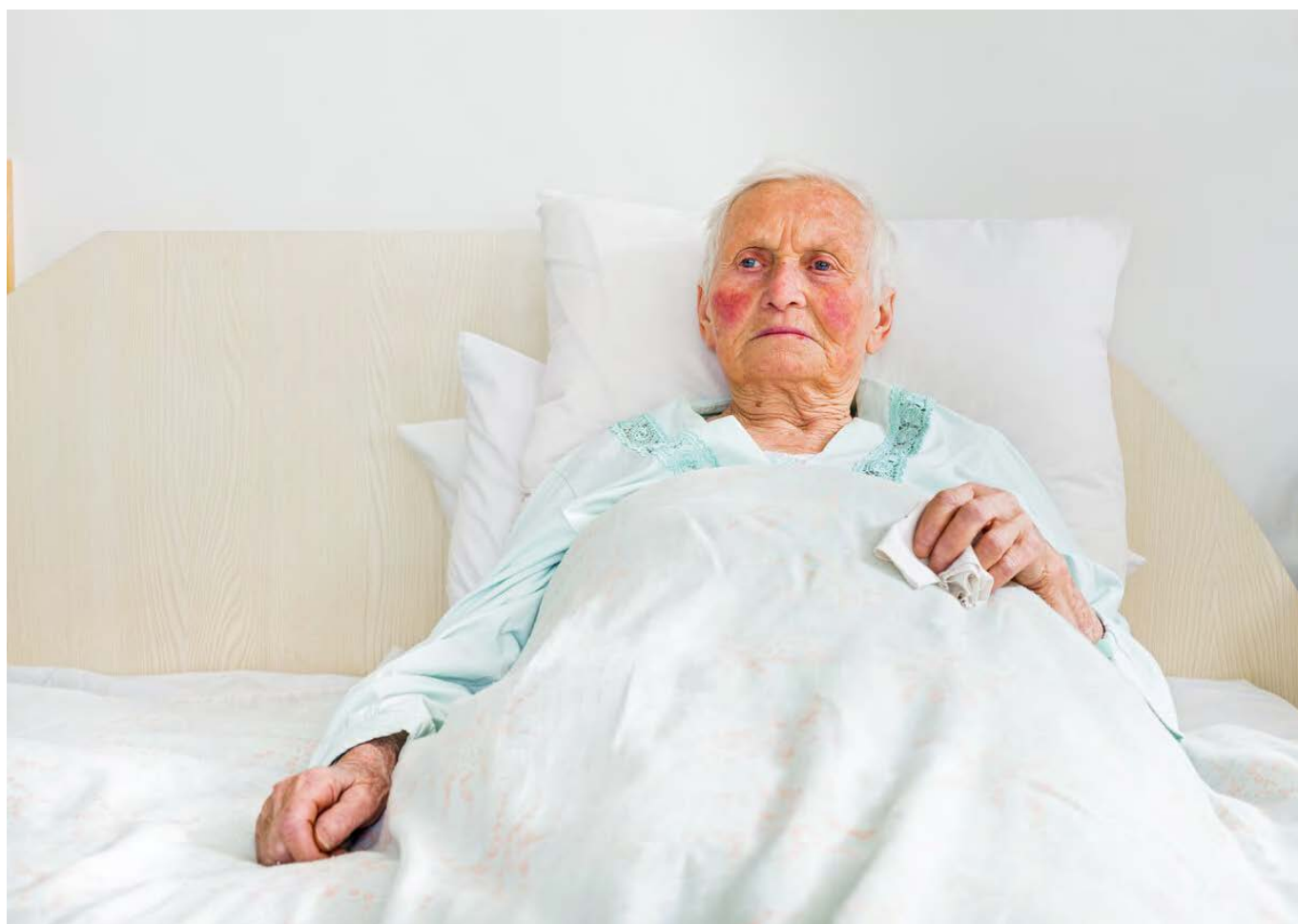
Akkor most két feladatom van: kinyomozni a nénikét és fűvet szerezni. Az utóbbi sokkal könnyebb. Már hazafelé a villamoson böngészem minden felületen a Kassaiakat. Ahhoz képest, hogy egyet sem ismerek, rohadtsokan vannak. Ilkát és Áront pont nem talállok. Lehet, hogy nem is jól emlékszik. Vagy az egész sztori az ő agyszüleménye. Eszembe jut egy osztálytársam, akinek az anyja az anyakönyvi hivatalban dolgozott. Megpróbálom megszerezni a telefonszámát.

Olyan lassan jönnek be az infók, mintha mindenki direkt szórakozna velem. Több mint egy hét után ott tartok, hogy van egy nevem és egy telefonszámom az ötödik kerületi hivatalhoz. A hivatalnok elég kedves, és tudom, hogy segíteni akar, de időt kér. Eközben nem merem meglátogatni a nagyanyámat, anyától tudom, ő is éppolyan türelmetlen, mint én. Állítólag ötpercenként megkérdezi, nem mondtam-e róla valamit.

Újabb egy hét, mire visszahívnak a hivatalból: megvan a néni! Öreganyám tényleg boszorkány, kitalálta, hogy idősotthonban lakik. Türelmetlenül felkeresem, és elmondom, ki vagyok, mit akarok. Rosszabb bőrben van, mint a mama, lassan érti meg a mondataimat, süketebb is, mint ő. Amikor a nevet említem, látom, ő is kezdi az időutazást, s mikor ehhez a fejezethez ér, eltorzul az arca, és rám ripakodik:

– Azaszemétkurva? Hát, még most sem hagy nekünk békét? Még mindig a János kell neki? Vigye csak, ott van, kaparja ki a föld alól!

Olyan erő van az öregasszonyban, félek, megöl. Kezdem sejteni mi történhetett. Kár, hogy nem jön össze, igazán klassz kis hollywoodi filmvég lenne, ahogy a két öregasszony napszemüvegben ül egy parkban, egymás kezéből kapkodják ki a spanglit, és nagyokat kacagnak a régi sztorikon, hogy milyen hülye férjeik voltak, akik megérdemelték az asszonyok félrelépését. Hát, ez ugrott...

Nem várthatom tovább a nagyit, pedig utálok, hogy így kell visszatérjek. Soha ilyen izgatottnak nem láttam, mint most.

– Mamikám, hát, ez nem volt könnyű, de sikerült kiderítenem. Ez a Kassainé, sajnos, már meghalt. És igazad volt: a lánya tényleg elvált. A fiának meg nincsen családja. Fantasztikus vagy!

Nem mond semmit. Tudom, mennyire csalódott. Úgy gondolom, ránk fér egy cigi. Kitolom a kertbe. Ismerek egy padot leghátul, a bozótban.

kép | shutterstock.com

Novák Gábor

SAJÁT IDŐNK

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-09-14 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, NOVELLA

Hajnali egy körül végre kikapcsolja a webkamerát és a számítógépet, villanyt olt, és már az elnehezülő sötétben oldja meg pongyoláját, dobja le művi tagjait. Odakint mentőautó szirénája sír, aztán csend lesz, benn ventilátor szárnyai szeletelik a

levegőt, a fiatal, meztelen test mellém csusszan, végigdől az ágyon, légzése nyugodt szuszogássá enyhül, fölé csavarodom, húshoz a hús, bőrre a bőr, ajkam a fülén, és zihálva-hadarva hazudok neki teljes életet.

Mozdulataimban hónapok tapasztalata. Tudom, hol érhetek hozzá anélkül, hogy megtörne a varázs, megérinthetem a vállát, a nyakát, de sosem nyúlhatok heges arcához, vagy a bal kéz helyén sajgó, fájdalmas űrhöz.

fémes végzet

Vég egy átlagos, fiatal nőt, és negyvenöt kilónyi ártatlanságára eressz rá kéttonnányi, sárhányó-, reflektor- és hűtőrács-formába öntött, fémes végzetet – motor bőgése nyomja el a sikolyt, fék- és gumicsikorgás húzza alá a baleseti jegyzőkönyv és a kórházi zárójelentés sorait, és teszi véglegessé a veszteséget.

Érettségin túl, minden munkalehetőségen innen, a 19. század romantikája tragédiát gyártott volna a lányból, éhhalál mártírját, sikátorok koldusát, ferde ízlésű arisztokraták szórakozását, a digitális korban viszont még a tragikus bukás lehetősége is elveszett, és amit helyette kínál, nyálkásabb, rosszabb, megalkuvóbb.

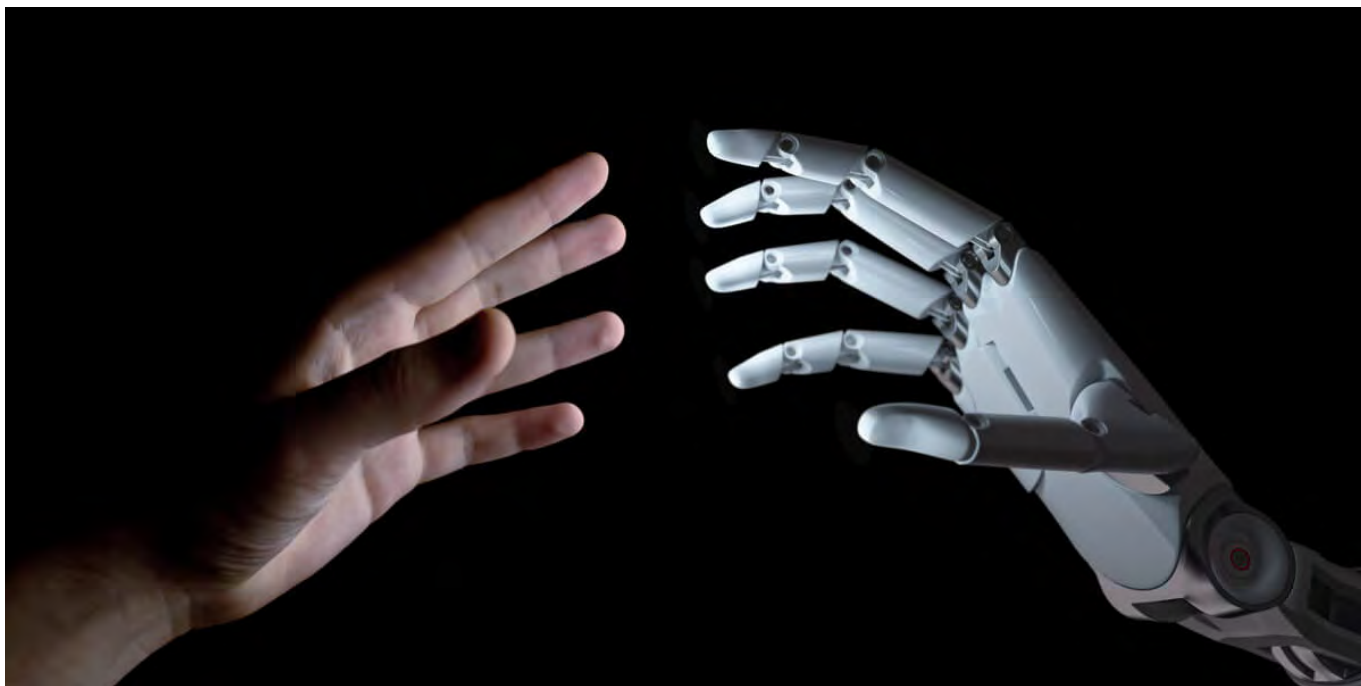
Csak webkamera kellett és internet-hozzáférés, egy elfüggönyözött zug a közösen bérelt egyszobásban, egy rúzsozott gumialarc, és próbababa-kéz az amputált végtag helyett. Az ő ötlete volt az egész, fizetőképes fetisisztáknak, én csak az eredetmítoszt tettem hozzá, színeztem kissé a szikkadt tényeket, hadd higgyék, hogy supermodell volt, hajdani szemkápráztató szépség – egy szürke diáklány bukására csak ásított volna az internet népe, egy modell az más, ő magasabbról zuhan, hangosabban puffan a test, reccsen a csont, erre a zajra már felkapják a fejüket.

bruegeli torzparádé

És aztán heti két éjszaka, a félig élő hús–félig műanyag, félig való–félig legenda lány ott ült, szemben a rideg optikával, néha felolvasott, integetett, táncot imitált, de leginkább csak

létezett, és hagyta, hogy pusztá valója borzolja a bámulói, feliratkozói és előfizetői fantáziáját – bruegeli torzparádé, 21. századi ízlésre hangolva, digitalizálva és személytelenné téve –, mert a középkor torz páriája legalább láthatta és megvethette a rajta röhögő, kegyetlen csőcseléket, kései utódja viszont tizenöt megapixelre bontva, kábelek közt vergődve vész el a kibertérben, és nem láthat mást, mint a kamera hideg halszemét, és saját bizonytalan tükörképét a folyadékkristályos monitor színén.

Talán ez a legszörnyűbb rabság, mert ahol nincsenek zsarnokok, ott zsarnokölők sincsenek, a szabadulás reménytelen – erre gondol, mikor mellém bújik, és megadón hagyja, hogy hazudjak neki helyreállító műtétekről, plastikáról, összejt-kutatásról és ismeretlen csodaszerekről, közös és teljes életről, hosszú, nyáresti sétákról, melyeket nem zavar meg a fantomvégtag fájdalma, arról, hogy két kézzel szoríthat magához.

A felidézett képek a hónapok során egyre részletesebbé váltak, mind hosszabban mesélek mind rövidebb pillanatokról, a fiktív másodpercek leírása valóságos negyed- és félórákká nyúlik, és lassan beleragadunk a végtelenségig osztott, saját időnkbe. A ventilátor lapátjai megdermednek, a fülünkbe döngő szúnyog a tér egy pontjára szegezve mozdulatlanává válik, az ágy széléről lesodort műkar megáll félúton zuhantában, soha-földet-nem-érésben elfeledve, a karjaim közt tartott, roncsolt test légzése lassul, majd megszűnik, miközben átesünk a magam-alkotta térbe és időszámításba. Legjobb, ha itt maradunk, gondolom. Ujjbegyeim sima-sértetlen bőrt érintenek, végül kitapogatják a piciny, forró és életteli lánykezet.

kép | shutterstock.com

Polgár Teréz Eszter

SZERINTEM

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-09-17 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, VERS

Ha leszólítanának a közhely-szöveggel

(mint az uszodában valamelyik reggel):

Elnézést, kisasszony, meg tudná esetleg...?

Megmondanám. Csak egy idegennek:

időszámításunk szerint '18 van.

Szerintem nincs. Nem tűnhet el

tíz év ilyen gyorsan!

Szemfényvesztés, propaganda, nagyhatalmi játék,

globalista mesterkedés – minden határt átlép.

A középkort 300 nem létező évvel

vádolja egy tudós, Nagy Károly sem fért el.
Bármely kanonizált történelemkönyvben
tíz esztendő hiányt ki szúr ki egykönnyen?
Holocén időben 12018 van.
A burmaiak szerint 1380.

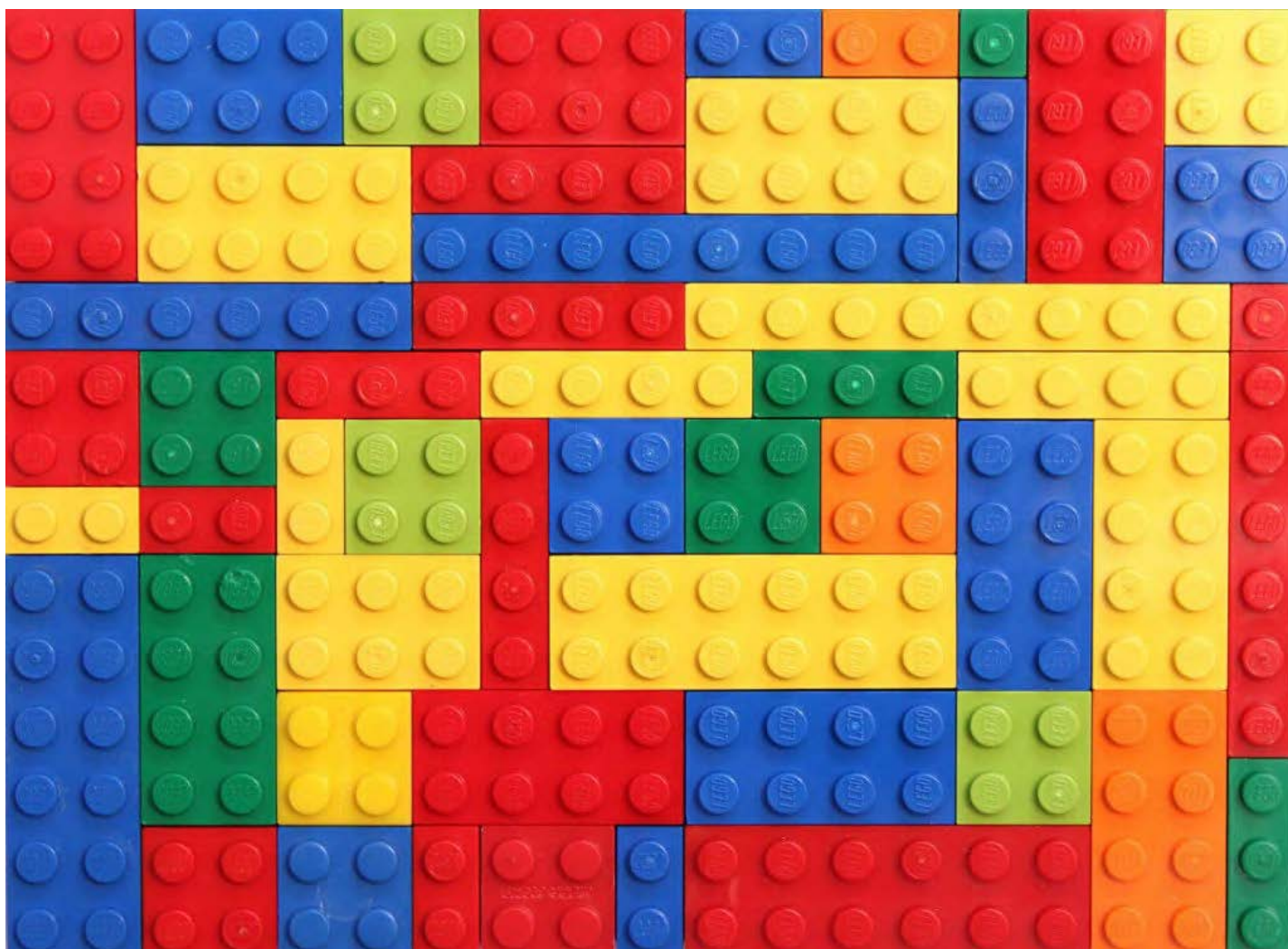
kép | shutterstock.com

Mikus Anikó

SZÍNKÉP

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-09-09 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, NOVELLA

A konyhaajtóból visszpillantva észreveszem, hogy igazítanom kell a fiam székén. Az ablak alatti faltól számítva a 15. kockakő közepén kell állnia a bal hátsó lábnak. A többi székláb nem számít. Leguggolok, hunyorítva középre moccantom.

Fél nyolckor benyitok a szobájába, rázendítek:

– Hétfőn hentereg, kedden kecmereg, szerdán szendereg, csütörtökön csak csücsül, pénteken pihenget, szombaton szundikál, vasárnap vakerál!

Tízéves a fiam, nyolc éve mondom el minden reggel ugyanezt. Évi 365 nappal számolva, szorozva nyolccal, az 2920. Próbáltam mást, be ne kattanjak. Nem lehet. Olyankor eltátott szájjal üt.

Anya múltkor úgy mondta a csütörtökön csak csücsült, hogy csütörtökön csücsül. Gyorsan kijavította, hogy jó napunk legyen.

semmilyen körülmények között

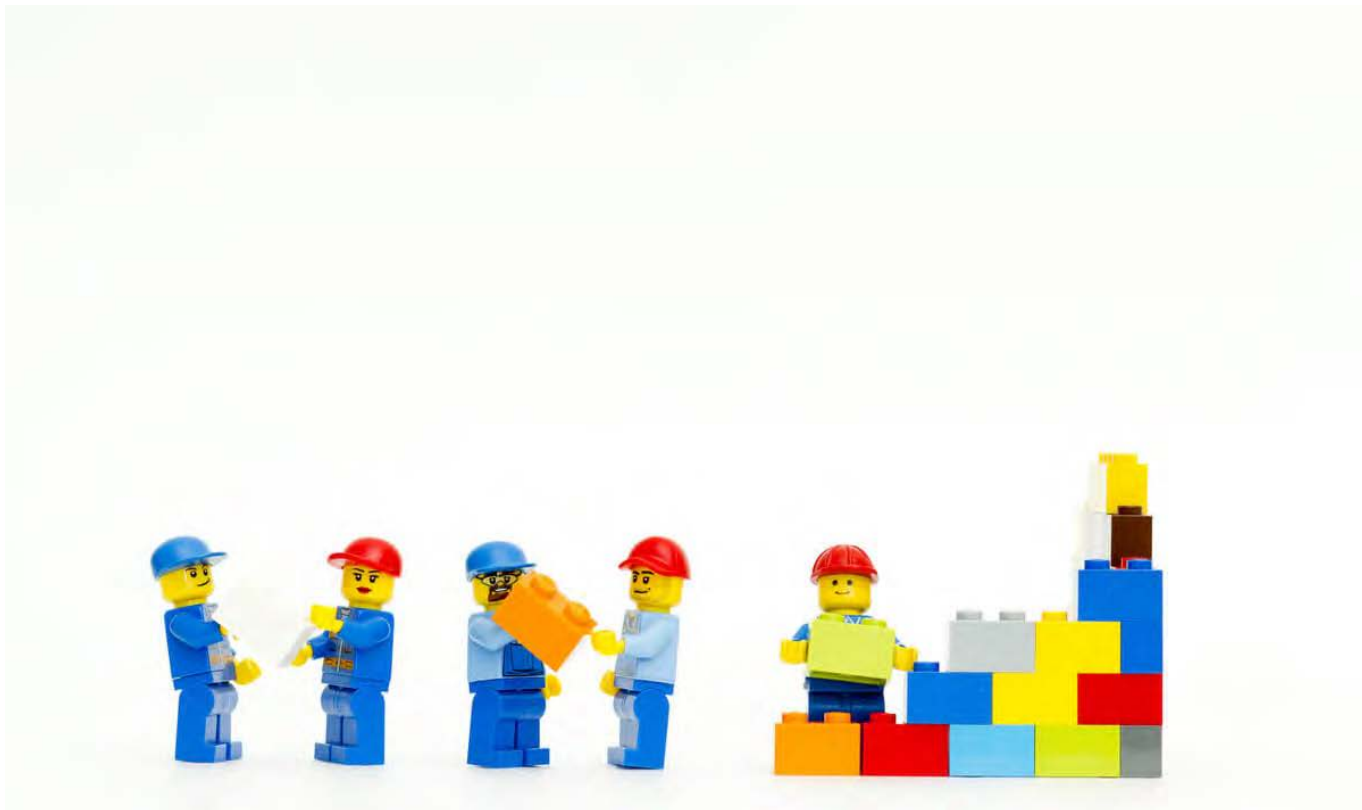
A reggeli mindig ugyanaz. Tea és valamimindigvanalatta párizsis kenyér. Párizsi alatt még a mézet is megeszi. Teáját szívószállal felszívja, visszaköpi. Felszívja, visszaköpi. Bugyborékolva

hinnyog. Az én fiam. Néha hátat kell fordítanom, hogy ezt soha, semmilyen körülmények között ne felejtsem el.

Mindig anyával reggelizem. Hétvégén van, hogy apa és a nővérem is velünk eszik. Apa egyszer bugyborékolás közben ráütött a poharamra. Akkorát, hogy felborult. Én is ütöttem. Apa lefogott, addig anya gyorsan újratöltötte a bögrémet, hogy jó napunk legyen. De nem lett jó.

Egyik kezemben vizes, másikban száraz törülköző. Reggeli mosdás a fiammal. Gyűlöli, ha megérintik, levegőért kapkodunk mindketten. Fél pohár vízben elkeverem a fogkrémet. Abba mártogatja kék színű fogkefáját. Egymás mellett állunk, mindig ugyanúgy. Nézi a tükörből, hogyan csinálom. Nem csinálhatom másként.

A legóból nagy tornyot építek, fel kell állnom az utolsó kockákhoz. Ha kész, rángatom anyát. Nagyot tapsol, és akkor ledöntöm. Egy kockát félreteszek. Ötvenszer építek tornyot. Anya ötvenszer tapsol. Ötven félretett kocka kell egy jó naphoz.

Mindegy, mi a program aznapra. Fejlesztésekre, orvosi vizsgálatokra járunk, sétálni, bevásárolni. Előtte a legótornyot pontosan ötvenszer felépíti, ötvenszer ledönti. Nem tudom, gondol-e a fiam valamire? Szemére húzott sapkában, dugóval a fülében megyünk ki az utcára. Lépked a hátam mögött, bökdös az ujjával. – Ííííííííí, mondja, ha várunk kell a zebránál. Liheg bele a nyakamba, topog ürelmetlenül. Két éve egy autó alá lökött a piros lámpánál. – Meglátod, egyszer még megöl – mondta a férjem a kórházban.

Engedem, hogy anya néha megöleljen. Apa nem. A nővérem meg csak úgy van köztünk.

Pervasive developmental disorder. Rövidítve PDD-s a fiam. Súlyos autista. Születése óta csak a szükségletei kielégítésének élek. A férjem belebetegedett. Nála apai posztpartum depresszió, azaz PPD zavar alakult ki. PDD és PPD. Egyetlen betű eltérés apa és fia között. Részegen nagyokat röhög ezen.

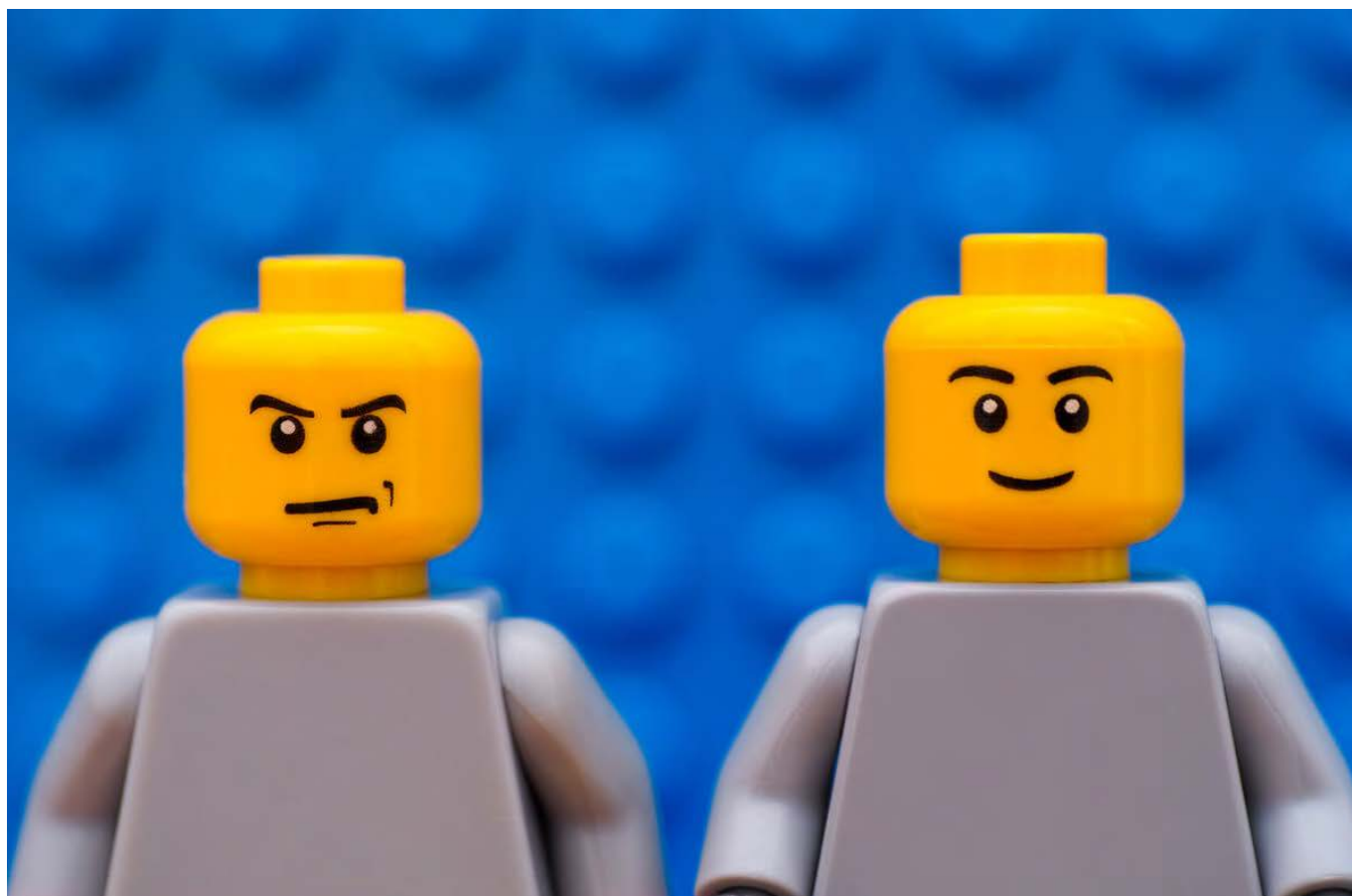
Apa sokszor főnökösködik. Anyával tud. Dühíti, hogy anya fogad szót nekem és nem fordítva.

tartsa ketrecben

Két dolgot nagyon tud a fiam. Nézni és nem nézni. A nem nézős jó nap. Nézés közben belenyúl mások szájába, szemébe, ételébe. Néha támad, mint múltkor a buszon. Rárontott egy gyerekre, mert egyforma volt a sapkájuk. Megmarkolta a haját. Az anyja sikítva fogta le a fiam kezét, mire ő a karjába harapott. – Ne haragudjon, autista a fiam! – álltam közjük. – Akkor tartsa ketrecben! Ez egy vadállat!

Anya azt mondja, olyan vagyok, akár az árnyéka. Apa meg azt mondja anyának, már csak árnyéka vagy önmagadnak.

Minden harmadik napon fixen szar napunk van, a szó szoros értelmében. Addig visszatartja. Nem tudom, hogy csinálja. Lehúzni nem szabad, mert akkor lesz csak igazán szar napunk. Lecsukjuk a WC fedelét, kijár ellenőrizni, ott van-e a kaaaaaaa! Másnapra elfelejti.

Anyáék mindig gondolnak valamire. El is mondják, mire. Nincs átjárásuk a gondolatnélküli világba.

Tízéves volt a lányom az öccse születésekor. Ő választhatott neki nevet. Nimfapapagájunkat is megtanította rá. Szerette volna, ha ezen majd együtt nevetnek nagyokat. Később el kellett ajándékoznunk a madarat, mert a fiam jelenlétében tépkedte a tollait.

Anya mindenholnan lát engem. Még a holdról is. Mert olyan messze kerültél tőlünk – mondja apa.

A lányom idővel elfogadta és megtanulta kezelni az öccsét. Az apja nem. Nincsenek cuki, nevetős apa–fia fotók. Még az is jobb lett volna, ha mongoloidnak születik. Akkor legalább szeretni tudna minket – mondogatja, ha beszik.

Na, zenélünk? – kérdezi a nővérem minden vasárnap. Olyankor cipzárakat húzogatunk le és fel. Gyorsan és lassan. Színesben látom a cipzárhangokat.

ismétlődések sora

A fiam belső órája ugyanahhoz a napi ritmushoz igazodik. Nincs tegnap, nincs holnap. Csak ismétlődések sora van. Ha ez valamiért borul, pánikba esik. Hátulról rám veti magát, sosem szemből. Keservesen tanultam meg, hogy csak a rend őrzésére és visszaállítására használ.

Sokszor mondja anya, hogy szeret. Kéri, mondjam én is. Szeeeeeeee.

A férjem vállalkozásai jól működnek. Bent alszom az irodában – mondja, amikor kimarad. Mindent előteremt számunkra. Cserébe elhiszem, hogy az irodában alszik. Én a fiam szobájában. Nyolc éve.

Apa este néha megáll a szobaajtóban, és néz. Úgy, mint én. Apa sárga, ezért nem jöhet be. Anya kék, a szobám is kék. Sárga nem lehet a szobámban.

Lefekvéskor bekapcsolom a szekrény tetején álló forgólámpát. Minden este erre alszik el a fiam. Szemével követi a kék és zöld fényeket a plafonon. Repkedő keze végre elnyugszik, tátott szája mosolyféldre nyílik. Sem idő, sem tér nem korlátozza.

kép | shutterstock.com

Victor András

AZ IDŐSZÁMÍTÁS BONYODALMAI

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-09-04 | **ESSZÉ, IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT**

Az időszámításnak – mint minden más skálázásnak (vagyis dolgok elhelyezésének adott skálán) – két meghatározója van: kezdőpontja és egysége. Fontos, hogy mindkettő valamiféle megegyezésen alapuljon.

Ha most kinézek az ablakon, az ablakkeretre erősített hőmérő 32 fokot mutat. Vagyis nyári hőség van. Kultúránkban a hőmérséklet meghatározásához leginkább a Celsius-féle skálát használjuk. Pontosan tehát úgy kellene fogalmaznom, hogy kint most „32 Celsius-fok” van. Ezt a skálát Anders Celsius svéd csillagász javasolta 1742-ben. (No tessék! Rögtön belépett a történetünkbe egy időskála is.) Minthogy a természetben és a háztartásban is fontos szerepe van a víznek, Celsius a víz fagyáspontjához (ami a másik irányból nézve olvadáspont) és forráspontjához kötötte a skáláját. A történeti hűség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy Celsius eredetileg a víz forráspontját vette 0 foknak, s a fagyáspontját 100-nak, tehát az ő skáláján még minél melegebb volt a víz, annál kisebb számérték jelezte a hőmérsékletét. Celsius halála után (1744-ben) barátja, Linné (a híres svéd botanikus, az élővilág máig használt rendszerezésének megalapozója) annyit változtatott a skálán, hogy megcserélte a 0 és 100 fokot. Linné abból indult ki, hogy logikusabb, ha a magasabb hőmérsékletnek nagyobb szám felel meg.

az emberi test melege

Az USA-ban a Fahrenheit-skálát használják.

Daniel Fahrenheit azt a hőmérsékletet vette 0-nak, amelyet szülővárosa (Danzig, ma Gdansk) leghidegebb telén tapasztaltak, s 100-nak az

emberi test melegét. Az előbbi érték Celsius-fokban kb. -18°C , az utóbbi kb. 37°C . A Fahrenheit-skála tehát lényegesen kisebb hőmérsékleti távolságot oszt 100 részre, ezért nagyjából fele akkora a skála egysége. A magas hőmérsékleteket a Fahrenheit-skála sokkal nagyobb számokkal is jelzi. Ray Bradbury híres regényének *Fahrenheit 451* a címe, amely kb. 233°C -nak felel meg. (Ezen a hőmérsékleten a papír önmagától begyullad.)

A tudomány ma leginkább az ún. abszolút hőmérsékleti skálát használja. Ennek érdekessége, hogy a 0 pontja nem ember által választott hőmérséklet, hanem az elméleti fizika szerint lehetséges legalacsonyabb hőmérséklet. Mivel ez objektív fizikai határérték, amelynél alacsonyabb hőmérséklet nem létezhet, ezt a skálát nem relatív, hanem abszolút hőmérsékleti skálának mondjuk, s lord Kelvin tiszteletére Kelvin-skálának nevezzük. A skála egysége a fizikusok döntése értelmében megegyezik a Celsius-skála egységével. $0^{\circ}\text{C} \approx 273\text{K}$. (A többi skálától eltérően ezt mindig $^{\circ}$ -jel nélkül jelöljük.)

★

Az időszámítás nehézsége, hogy az időskálának nincs sem természeti törvény által meghatározott 0 pontja, sem a természetből egyértelműen adódó skálaegysége.

némileg bizonytalan

Mit jelent, hogy a Liget 30 éves? Hogy 30 évvel ezelőtt született. De valóban így van? Ha a legelső, 1986-os, bezúzott számot is figyelembe vesszük, ugyancsak több mint 30. Ha az 1988 őszi szám megjelenését tekintjük „születésnapnak”, pontosan melyik napra gondoljunk, hiszen augusztus 20-25 körül már megkapták a becsomagolt, postázott lapot az előfizetők. Vagyis némileg bizonytalan a „mérés” 0-pontja.

Még a skálaegység körül is vannak bizonytalanságok, mert nem egyértelmű, mennyi az egy év. Hány nap? Kerekítve 365 és $\frac{1}{4}$ nap. A „normál” években 365, a szökőévben 366. Ez a Liget ünnepnapját illetően elhanyagolható, hiszen csak elvi kérdés, hány szökőév volt a 30 között. Ezen a szinten egyformának tekintjük az éveket.

De még az is kérdés lehet, milyen hosszú egy nap. Hát 24 óra – mondhatnánk reflexből. De ez sem ilyen egyszerű! Tudjuk, hogy 4 milliárd évvel ezelőtt gyorsabban forgott a Föld a tengelye körül, mint ma, ezért akkor egy nap kevesebb mint 20 óra időtartamú volt. Ennél jóval kisebb változások napjainkban is vannak; például minden nagyobb vulkánkitörés változtat picit a Föld forgási sebességén, s ezzel a nap hosszan is.

További bonyodalmat okoz, hogy a napok hossza a Nap körüli éves keringésünk során is periodikusan ingadozik, ugyanis a Föld és a többi bolygó nem kör-, hanem ellipszispályán kering a Nap körül, ezért állandóan változik távolságuk a Naptól. A Föld haladási sebessége – szaknyelven „kerületi sebessége” – Nap-közelben (január környékén) valamivel nagyobb, Nap-távolban (július környékén) picit kisebb. Ha egy adott helyen a Nap két egymás utáni tényleges delelése közötti időt osztanánk 24 egyforma szakaszra, s ehhez állítanánk az órákat, rosszul járnánk, mert legalább negyedévente újra kellene kezdenünk a mérést és számolást, s átprogramozni az órákat. A csillagászok ezért az ún. „középnappal” számolnak, amely az év napjainak átlaghossza.

Ezek a bonyodalmak okozzák, hogy az ún. UTC (Coordinated Universal Time) „pontos idő” jelzését időnként korrigálni kell, mert nagy időtávlatok alatt a nagyon kicsi eltérések is számottevő különbségekre vezethetnek. A csillagászok javaslatára utoljára 2016-ban tettek hozzá egy másodpercet az évhez, hogy az időszámításunk pontosabban illeszkedjen a csillagok állásához.

A) Amikor nem egyértelmű a kezdet, vagyis a skála 0 pontja

1) A *Római Birodalomban* minden esemény időpontját Róma alapításához viszonyították. Vitáztak azonban, mikor történt, hogy Romulus a Palatinus dombon meghúzta az árkot, amely kijelölte a leendő város határait. Az egyik római történetíró (a mai naptárra átszámítva) i. e. 747-re tette, a másik i. e. 728-ra, végül a nagy tekintélyű Marcus Terentius Varro, kora legműveltebb polihisztor a i. e. 753. április 21-ében jelölte meg Róma alapításának időpontját. (Ezt a dátumot a mai történettudomány is elfogadja.)

zűrzavaros hónaptologatások

Ezen az időszámításon Julius Caesar eszközölt még alapvető változtatásokat. Ő mint *pontifex maximus* (a legnagyobb római egyházi rang viselője) feladatának érezte, hogy

rendet tegyen a naptár-rendszerben. Fölkérte tehát csillagászait, hogy dolgozzanak ki olyan időszámítási rendszert, amelyben a hónapok közel azonos időtartamúak, az év hossza pedig összhangban van az évszakok forgásával. Erre azért volt szükség, mert bizonyos vallási ünnepek tartalmilag adott évszakhoz kötődtek, de a több évszázados, zűrzavaros hónaptologatások miatt már nem akkorra estek. Így született meg a jól ismert Julianus-naptár, amely 365 napos évvel számol, 12 hónapja van, s négy évenként szökőéveket iktat be. (A Gergely pápa féle naptár-reform 1582-ben a szökőévek rendszerén változtatott, hogy pontosabb legyen a naptár. Ő is úgy vélte,

hogy tenni kell valamit, mert a Julianus-naptár kicsi, de másfél évezred alatt lassan számottevővé gyűlt pontatlansága miatt bajok voltak a húsvét időpontjának kijelölésével.)

2) A *keresztény világ* naptárának 0 pontja Jézus Krisztus születése. Naptár-rendszerünk kezdetét, az 1. évet ma úgy képzelhetjük el, hogy gondolatban 2018-tól visszafelé megyünk az évek létráján, s a létra legalján történt Jézus születése. Jézus születése után azonban még évszázadokig nem dolgozták ki a mai évszámozást. Ki és mi alapján döntötte el, hogy mikorra kell tenni az új 0 pontot? Vagyis ki volt Terentius Varro akkori utóda, aki megmondta, mikor született Jézus? Ennek kiszámításához vannak ugyan a Bibliából és korabeli történelemkönyvekből kiolvasható fogódzók, de ezek nem egyértelműek. (Ahogyan Romulus árok-húzásának időzítése sem volt kétségbevonhatatlan.)

Dobrudzsában (a mai Románia és Bulgária fekete-tengeri partvidékén) született 470 körül a Dionysius Exiguus nevű szerzetes, aki pápai invitálásra haláláig Rómában élt, s ott megszállottan foglalkozott kronológiai kérdésekkel, például a húsvét időpontjának kiszámításával. Elsőként ő következtette ki az adatokból és hivatkozásokból Jézus föltételezett születési időpontját, s ezután azt az évet tekintette 1. évnek. Tehát több mint 500 év telt el Jézus születése után, mire valaki helyére tette az évszála elejét. De sajnos, nem jó helyre. Dionysius pontatlanul számolt. Ma már tudjuk, hogy Jézus nagyjából 5 éves lehetett abban az évben, amelyet a naptárrendszerünk kezdőpontjának tekintünk. Azt is mondhatjuk, hogy Krisztus Kr. e. 5-ben született.

3) A *muszlim világ* más kezdőpontot használ. Elterjedt vélemény, hogy – a mi naptárunk szerint fogalmazva – a 622. júl. 16-án kezdődő Muharram hónap 1. napján történt a *hidzsra* (vagyis 'futás'), amikor Mohamed híveivel Mekkából Medinába menekült. De ez sem egészen így volt.

a feszültség fokozódása

Mohamednek látomásaiban Gábiel arkangyal diktálja Allah üzeneteit. Így született a Korán. A fő üzenet, hogy ő az egyetlen és mindenható Isten. Mohamed követői

„muszlimnak” mondták magukat, ami azt jelenti: 'belenyugszik Allah akaratába'. Ez a Mohamed-féle monoteizmus élesen elütött a korabeli Mekka többistenhívő világától, ezért nem csoda, hogy a mekkai lakosok ellenségesen viselkedtek a muszlimokkal. Az első „kivonulás” Mekkából 615-ben történt. Ekkor a muszlimok egy csoportja a Vörös-tenger túlsó (afrikai) partjára, az Aksúmi Királyságba menekült, de maga Mohamed Mekkában maradt. A feszültség fokozódásával tarthatatlanná vált a muszlimok helyzete Mekkában, ezért 622 szeptemberében Mohamed vezetésével több lépésben áttelepültek 300 km-rel északabbra, Jathrib városába. (Jathrib csak később kapta a Medina – 'a próféta városa' – nevet.)

Mindezek ellenére hét évvel Mohamed halála után (639-ben) Omár kalifa mégis úgy döntött, hogy 622. júl. 16. legyen a muszlim kalendárium 0 pontja. A valóságban tehát nem olyan volt a „futás”, mint azt sokan filmszerűen elképzelik, hogy Mohamed a

híveivel nagy tömegben menekül Mekkából. Két kivonulás is volt, s a végső és teljes áttelepülés nem is júliusban, hanem szeptemberben történt, de ettől még ma is az számít 0 pontnak, amit Omár kijelölt.

4) A *zsidó időszámítás* megint más kezdőpontot ad. A Mózes I. könyvében (Genezis, azaz a Teremtés Könyve) leírtak alapján zsidó hittudósok kiszámolták, mikor lehetett a világ teremtése. Az eredmény: a keresztény naptár szerinti i. e. 3761. október 7-én. Így a zsidó időszámítás sokkal nagyobb évszámokat mutat. 2018 a zsidó naptárakban az 5778. év vége és az 5779. év eleje.

5) *Távol-Keleten*, Kínában és Tajvanon is másfajta 0 pontokat használnak az évek számlálásában. Ott évszázadok óta hagyomány, hogy az uralkodó (császár) hatalomra kerülésekor előlről kezdik az évek számlálását, tehát az az év 1. sorszámot kap. Nyilvánvaló, hogy mindig hozzá kell tenni, melyik uralkodó 1., 2., 3. stb. évéről van szó. Így volt 1912-ben is, amikor véget ért a császárság kora, s kikiáltották a kínai köztársaságot. Ez az új időszámítás azonban nem kötődik uralkodó nevéhez, hanem „Minguo naptárnak” nevezik, ami azt jelenti: ‘a nép országa’. Így Tajvanon most, 2018-ban a 107. évnél tartanak. (Kínában a Mao Ce-Tung-féle kommunista Népköztársaság 1949-es megalakulásával ismét változott a helyzet.)

B) Amikor nem egyértelmű a skála egysége

A naptárrendszerek általában a nap, hónap, év tagolást használják. A nap hossza minden naptárrendszerben azonos; csak az a különbség, hogy a keresztény időszámításban a napok 0 órától 24 óráig tartanak, a zsidó időszámításban viszont estétől estéig. A zsidó családokban péntek este kezdődik („jön be”) a szombat, vagyis a szent ünnepnap, s szombat este végződik („megy ki”).

Eléggé általános, hogy az évet 12 hónapra osztják, de nem mindenhol ugyanúgy. A mi 12 hónapunk a rómaiak naptárából származik, s a 30, illetve 31 napos (és egy 28 napos) hónap együtt 365 napot ad.

lunáris kultúrák

A *hónap* szó első szótagja a Holdra utal; eredetileg *hold-nap* volt, s a Hold ciklikus változását idézi. Csakhogy a holdciklus időtartama – vagyis újholdtól újholdig – ennél rövidebb, közelítőleg 29 és fél nap. A mi hónapjaink

tehát elszakadtak a Hold-fázisok tényleges körforgásától. Nem így a „lunáris” (vagyis Holdhoz igazodó) naptárt használó kultúrák! Ők váltakozó 29 és 30 napos hónapokkal számolnak, s így minden hónapjuk újholddal kezdődik. Ilyen a zsidó és a muszlim

naptár is. Minthogy átlagban nagyjából egy nappal rövidebbek a hónapjaik, mint a Julianus-naptár (és az azt pontosító Gergely-naptár) hónapjai, a „három hónapos csecsemő” Izraelben három nappal fiatalabb, mint Budapesten.

A hónapok különbsége kihat az év hosszára. 12 holdciklus nem tesz ki egy 365 (és egynegyed) napos csillagászati évet, hiszen csak $6 \times 29 + 6 \times 30$ napból áll, ami összesen 354. A zsidó és iszlám hívők számára tehát az év alapesetben csak 354 napos. Az iszlám naptár szerint kicsit gyorsabban peregnek az évek, s ugyanaz a hónap az évszakokhoz képest minden évben 11 nappal előre tolódik. A muszlim hónapok ezért nem kötődnek évszakhoz. Míg számunkra a május egyértelműen tavaszi hónap, náluk a hónapok – s így a szent hónap, a Ramadán is – mindig előre tolódva 33 év alatt „körüljárja” a négy évszakot.

A zsidó naptárban is érvényes a holdciklushoz igazodás, s ebből következően az évkezdet fokozatos előbbre tolódása. De 19 éves ciklusok meghatározott éveiben – bonyolult szabályrendszer szerint – betoldanak egy 13. hónapot (az Ádár hónapot megduplázzák). Minden hónapjuk a Holdhoz igazodik (lunáris elv), a szökőévekben is, viszont az éveik hossza egyáltalán nem egyforma (s nem is csak 1 nappal tér el egyik a másiktól). Ugyanakkor 19 év átlagában a zsidó évek hossza is megegyezik a csillagászati évvel (szoláris elv).

A zsidó hónapok tehát kötődnek az évszakhoz, de nem olyan szorosan, mint a keresztény naptár hónapjai. Nagyjából egyhónapos sávban fokozatosan előbbre tolódnak, majd a beiktatott plusz hónap miatt visszaugranak.

C) Amikor szubjektív szempontok is szerepet játszanak az időszámításban

Az idő múlását a helyzettől és állapotunktól függően nem egyformán érzékeljük. Jókedvű és boldog pillanatokban úgy tűnik, „repül az idő”; szomorú, fenyegető, fájdalmas időszakokban meg mintha „vánszorogna”.

Amikor egyének vagy csoportok, társadalmak életében fontos változás történik, gyakran mondjuk, hogy új időszámítás kezdődött. Például amikor egy házaspárnak megszületik az első gyereke, vagy amikor új kormány kerül hatalomra.

Európában az időt általában lineárisnak képzeljük, vagyis egyirányúan halad valamely homályos kezdőponttól egy szintén homályos végpont felé. A keleti kultúrákban sokkal elterjedtebb, hogy az idő ciklikus; körfolyamatokban változik, s mindig előlről kezdődik. Az európaiak időfogalmában az idő valahonnan valahova tart, s mindig „fogy”. Az ázsiaiak szerint az idő körben forog, s végtelenül „jön”.

Vajon mi a 0 pontja annak, aki a keresztény látásmód szerint elnyerte az örök élet jutalmát? Milyen időszámítás képzelhető el az „örökké” fogalmán belül? És aki a lélekvandorlásban hisz, honnan kezdi számolni „örökéletű” lelke „életeinek” és éveinek számát?

eszmél, örül, szeret és elbukik

A maga módján nyilván mást gondol az idő múlásáról – ha egyáltalán gondol – egy elefánt, mint egy kiséger. Miféle időszámítás értelmezhető egy több ezer éves fa és egy tisztavirág esetében?

Madách *Az ember tragédiája* 3. színében azt mondja, hogy saját viszonyrendszerükben nincs köztük különbség: „Minden, mi él, az egyenlő soká él, / A százados fa s egynapos rovar. / Esmél, örül, szeret és elbukik”. Lehet, hogy igaza van.

Az „egynapos rovar” jó példája a fent említett tisztavirág (*Palingenia longicauda*), amely a kérészek rendjének nevezetes képviselője. A kifejtett, röpképes egyedek párzási tánca mindössze néhány óráig tart. Utána a hímek szinte azonnal, s a peték lerakása után a nőstények is elpusztulnak. Ezért a múlandóra, efemerre, rövid életűre azt mondjuk, hogy „kérészéletű”.

Van azonban itt egy szemléletbeli furcsaság. Még a szakmai ismertetések is úgy fogalmaznak, hogy „rövid életű kérészfaj”. Pedig nem is az egyed rövid életű, csak az imágója, vagyis a kifejlett alakja. A lárvája 3 évig él és fejlődik a folyó iszapjában. A rovarok között nagyon gyakori, hogy az egyed teljes életciklusában az imágó állapot sokkal rövidebb, mint a megelőző lárva (és báb) állapot. A cserebogár lárvája (a pajor) évekig rág és növekszik a földben, a szarvasbogár lárvája pedig a korhadó fában. Aztán kibújnak, röpködnek, párzanak, s hamarosan elpusztulnak. A szarvasbogarak is csak két-három hétig élnek imágó állapotukban. Emberi ésszel furcsának tűnik, hogy a szarvasbogár 5 évig él a fában lárvaként, s csak néhány hétig kifejlett állatként. Emlősökhöz szokott gondolkodásunk miatt érezzük ezt különösnek, mert megszoktuk, hogy a magzati – előkészülő – állapot lényegesen rövidebb, mint a megszületés utáni élet. Pedig csak tudomásul kellene vennünk, hogy a rovarvilágban az egyedek lárvaállapotban töltik életük legnagyobb részét. Nem érdemes vitatkozni, melyik az „igazi” életük.

az első magzati szívdobbanás

A magzati és születés utáni élet arányának kérdése visszavezet az időszámítási skála kezdőpontjának bizonytalanságához. Kultúránkban természetesnek vesszük, hogy az

ember életkorát a születésétől számítjuk. De miért ne számíthatnánk 9 hónappal korábbról, hiszen az az időszak is életünk része? A művi abortusz engedélyezése körüli vitákban is örök kérdés, hogy mikortól ember az ember. Már a megtermékenyítés pillanatától annak tekintendő, vagy csak a megszületésétől? Vagy valamely köztes fejlődési állapottól? – mondjuk, az első magzati szívdobbanástól, vagy az agykérgi EEG-hullámok megjelenésétől? S itt szembesülünk az alapvető, de általános nehézséggel, hogy egy fokozatos változás – például evolúciós vagy egyéni fejlődés – időskálájának sohasem egyértelmű a kezdőpontja.

Ugyan, ki mondja meg, mikor kezdődött ma a hajnal!? Hány óra hány perckor? Merthogy volt, az kétségtelen; s az is, hogy elmúlt. De mikor?

kép | shutterstock.com

Varga Júlia

IDŐ

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-09-13 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, VERS

A konyhaasztal felett
zsírosan kattog még
a régi falióra
kicsit görbe mutatóval
falja körülöttünk a percek
meg valami mást
aminek egy apró konyhában
nem lenne helye
elvégre nem hajtja más
csak a régi elem
még te tetted bele
miattad megy most is
amikor te már
nem egy elemet de
magadat sem
tudnád megtartani
és én aki még
elhiszem
az idő számolása a
végtelenbe tart
szeretném ha
óra és elem helyett
te számolnád vissza az
időt a falon
ahogy szoktad
amit untam
amikor még lehetett.

kép | shutterstock.com

Csongor Andrea

MŰHELY

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-09-11 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, VERS

Épült a faluban kockaház meg jámbor otthon,
piac, zeneterem, sudár tornyú templom.
Árnyas téren órasműhely állt.
Egyedülálló lak, homlokzata íves,
kívülről szűknek tűnt, belül tágas.

Falán ketyegett az óra,
ehhez igazodott minden mutató.
Történt „egyszer” (ha van ilyen),
hogy megnyílt az üvegbura
– számlap, rugóház, horgonyvilla –,
haladt a hozzáérő kéz egyre beljebb.
Maga a mester engedte.
A percek akkor idejüket múlták,
megzökkentek,
nekiiramodtak, elhibbantak megint,
végül az órás órája döccenve megállt.
„Most” (ha van ilyen) néma a műhely,
redőnyét földig leeresztették,
fala nem ér más épülethez.
Belül nem látszik mozgás, résein átfúj a szél.
Senki nem mer bemenni,
fél, hogy mit talál „majd” (ha van ilyen),
benn, műhelyfalon túl.

kép | shutterstock.com

Hollós Máté

IDŐ, SZÁMÍTÁS, AVAGY A ZENE(SZERZŐ) JÖVŐJE

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-09-21 | **ESSZÉ, IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT**

Hajdan a zene naprakész termék volt. A napi sajtótól csak az különböztette meg, hogy az igazi mesterek keze alól nem avuló tartalom került ki. Mondják: nincs avíttabb, mint az előző napi újság. De azt nem, hogy az volna a concerto vagy kantáta... Mi nem fakult meg? A D-dúr hangnem? A gyors–lassú–gyors tételrend? A menüett 3/4-es metrumba? Voltaképp nem is az előző napi (heti, évi) *tartalom* nem avult el, hanem a *megmunkálás* mívéssége, fantáziadússága. S mégis: az alkotó szemfödele be- és eltakarta az egész életművet.

a szakma titka

Ki akart volna tavalyi szimfóniát vagy misét hallgatni, vagy olyan szerző alkotását, aki nincs jelen, nemhogy a teremben, de az előadók között? A néhai mester zsenialitása a szakma titka maradt. 1750 után a Bach-név

Carl Philipp Emmanuelt vagy Johann Christiant jelentette, hogy csak a két legismertebb zeneszerző Bach-fiút említsük. Így volt ez – s persze, nemcsak Johann Sebastiannal, hanem mindenkivel – „az első régizenész”, Mendelssohn megjelenéséig,

aki feltámasztotta a *Máté-passiót* 1829-ben, egy olyan kor hajnalán, amely először lett kíváncsi a múlt zenéjére, kiemelte a művet a napi használatból, s a „felolvassuk a mai újságot” hozzáállásból átlépett a „mit hagytak ránk eleink” szemléletbe. Közben az épületek – ha nem pusztultak el tűzvészben vagy háborúban – megmaradtak, bennük a festmények, szobrok. Ezeken is nyomot hagyott az idő, de az emberek szeme előtt élhették túl alkotójuk halálát. A könyvnyomtatás is elkezdte az irodalmi múlt feltárását, legtovább tehát a zenetörténet sorolta hátra „klasszikusait”.

Ma már ez meseszó. Az ellenkezője igaz. Ha a művészi zenében tallózunk, bő fél évezred választéka vesz körül a rádióból, a lassan muzeálissá váló hordozókról, s a helyükbe lépő „felhő”-ből. Hogy mit írnak ma a zeneszerzők, kevesen követik, a legtöbben riadtan elutasítják, itt-ott még sikk is a modernség megvetése (tekintet nélkül arra is, hogy valóban avantgárd vagy épp posztmodern napjaink zenéje). Néha kellemesen csalódnak a véletlen élmény hatására, de az általános előítélet megmarad. Miben reménykedhet a mai komponista? Ő is az utókorban bíz? De hiszen neki a mai hallgatósággal volna dolga!

A mostani közönség azt hiheti, Mendelssohnék után hipp-hopp előállt a mai helyzet. Nem. Sőt, Bach felfedezése nem a barokkot hozta előtérbe, hanem a klasszikát. Beethoven, az előremutató bécsi klasszikus, aki révészként átvezet a romantika túlsópartjára, majd a 19. század Mendelssohn-kortárs és -utód zeneszerzői töltötték be a hangzó teret. Ne térjünk most ki a könnyű műfaj 19. századi megteremtésére és 20. századi térhódítására, maradjunk a német „ernste Musik” fordításaként használt, ügyetlen elnevezésünk szerint a komolyzenénél. A ma hallgatósága immár otthonos a korai klasszika, sőt a barokk, benne a kora barokk nagy- és kismestereinek munkásságában, s nem is képzelem, hogy nagyapái korában Vivaldi is ismeretlen volt! Ha valakinek a második világháború előtti évtizedekben *A négy évszak* hallgatására támadt kedve, legföljebb a kottát olvasgathatta, már ha megtalálta, de nem játszották koncerten, nem vették korabeli „normál” (nem mikrobarázdás) lemezre. A háború után fokozatosan került elő a 18. század muzsikája, s bizony, ha meghallgatjuk a kor legjelesebb, máig nagyon tisztelt művészeinek felvételeit, más „stiláris játékszabályokról” tanúskodnak, mint amit a barokk interpretációs irodalma alapján korhűnek tartott előadásokból az 1970-es évek óta megszoktunk. Az ismeretanyag, s nyomában az élő, illetve hangfelvételen rögzített repertoár fokozatosan tárgult a múlt felé, revelációt okozva a 20. század második fele hallgatóságának a Bach előtti, sőt, a középkori zenével, egészen a gregorián éneklésig menően. Egyre többet tudunk a hagyományban „némának hitt” görög zenéről. Vajon egy napon az is műsorra kerül? Kíváncsi vagyok, de félek is: abból a tortából vág ki egy szeletet, amelynek egyre kisebb karéja marad a jelen alkotói számára.

tárguló és mélyülő kilátás

Amint a populáris szórakoztató zenét, hagyjuk e gondolatmenetben figyelmen kívül a távoli kontinensek népi és udvari zenéjét (Indiától Japánon át Indonéziáig,

Afrikáig), noha hatásuk nem megkerülhető az európai zenekultúrában.

Megtermékenyítették az 1889-es párizsi világkiállításnak a francia forradalom centenáriuma a globalizáció korai szeleitől felfrissülő, forradalmi szellemű alkotóit

és közönségét, s egy évszázadon át táguló és mélyülő kilátást nyitottak a zárt burkát a történelemben először lelkesen felpattintó Európa számára egy hangkészletében, időkezelésében, formaigényében gyökeresen eltérő zenei világra.

Időszámításunk szerint ott tartunk, hogy az ember mindent hallgat, ami a füle közelébe ér, márpedig minden odafér, ha akarja, az internet korában egyre korlátlanabbul. Képzeletbeli grafikonunkon keressük meg azt a szinte vonalnak látszó ékecskét, ami a ma írt művészi zene fogyasztását mutatja. Semmilyen kapcsolat nincs hát az alkotó és a befogadó között? A zeneszerző és közönség között? Már nem is mertem a birtokragot hozzáilleszteni: közönsége. Hát még azt írni: a közönség – még kevésbé ahogyan a barokkban volt, a *közösség* – zeneszerzője. Amikor Bach megírta a *Máté-passiót* Lipcse Tamás-temploma számára, az a néhány száz ember az ő és művei közönsége volt. S mivel ő volt a templom karnagya, a lipcseieknek meg ő volt a zeneszerzője. Ma nincs ilyen egymásra utaltság, ilyen összetartozás. Ez nem is baj. Hiszen bármelyik zeneszerzőnek az egész világ a közönsége. Ha egy kis ország rádióállomása leadja egy darabunkat, a lipcsei templom közösségénél nagyobb számú hallgatóság követi. S ha három rádió adja le a felvételt, azokban a percekben akár három ország zeneszerzőjének is érezhetjük magunkat.

Szomorúak legyünk hát vagy boldogok? A világhírű komponista, akinek műveit – rangjukon, vagy néha rangjukon felül – sokfelé viszi el a kiadók promóciója, az internet korában százszor jobb helyzetnek örvendhet, mint felülmúlhatatlan elődei. A kismester, aki egykor egy kisváros Kapellmeistereként – ha nem is püspöke, de – „lelkésze” tudott lenni adott nyájának, ma lasszóval fogdossa össze a közönség-nyáját, s a jogvédelem intézményrendszerén keresztül – ez Bachnál és elődeinél még nem is létezett – próbálja begyűjteni a megélhetést, amellet, hogy – akár Bachék, s egykor mindenki – mást is végez: tanít, előadó-művészkedik. De mi a közvélekedés? Kerüljük el a jogvédelmet, ne fizessük be a jogdíjat, valamint a hang- és képhordozók okozta jogdíjhátrány fair kompenzációját, töltögessünk le mindent a hálóról, mert „a kultúra közkincs”. S mivé alakul a koncert? Arisztokraták asztali zenéje és templomi szolgálat után született csak meg ez a műfaj, a széksorokban szépen felöltözött – a művésznek és a művészetnek ezzel is tiszteletet nyilvánító – hallgatóság (jó esetben) figyelmes, közben társasági-társadalmi eseményként is funkcionáló együttlétévé, közös műélvezetévé. Ma már azonban nem is koncert, ami elé nem írhatjuk a rendhagyó jelzőt: ezt a programot a kőfejtőbe, azt az uszodába, amazzt a kimustrált

vasútállomásra visszük, itt babzsákon ülünk, ott kukoricán térdepelünk – csak hogy érdekesebb legyen. Viszolygunk a polgári társadalomtól. Folyton áthelyezzük az ágyat a szoba másik sarkába, mert emitt nem működik jól a házasetlet...

műanyagszékes helyiségek

Vannak, sőt egyre épülnek gyönyörű, akusztikailag kitűnően működő hangversenytermek, de mai zenét ritkán mernek még szendvicsprogramba is kitűzni. A ma szerzőjének maradnak a műanyagszékes helyiségek. (Már ülni is kényelmetlen, nemhogy hallgatni...) És töprengünk, milyen lesz a hangverseny 30, 50 év múlva. Lehurrogom magamban a hagyománykedvelőt. Rendben, keressük tovább az ágy helyét a szobában.

De hogyan születik majd meg a gyerek, a zenemű? Milyen tartalom, milyen hangzásvilág ragadja meg a mai és a 30, 50 évvel későbbi közönséget?

Időszámításunk szerint *ez a kérdés*. Mit nem tudunk eléggé: azt, hogy *mit* kellene írni, vagy azt, *hogyan*? Hogy kik vagyunk, mi, szerzők, vagy ki a mi közönségünk? Bach nem gondolkozott az utókoron. Tudta: a szemfödél mindent betakar. (De jó, hogy rosszul tudta!) Ma a holnapot, nemhogy a holnapután sem megérő komponista is az utókorra apellál. De ki ismeri az utókort?

kép | shutterstock.com

Cselik Ágnes

A RETTENET TÜKRE

RAFAEL TRUJILLO DIKTATÚRÁJA AZ IRODALOMBAN

2018-09-07 | **ESSZÉ**

Rafael Leonidas Trujillo Molina 1930–1961 között a Dominikai Köztársaság vezetője volt, minden hatalom az ő kezében összpontosult. Trujillo kötelező eposzi jelzői: Főnök, Jótevő, Generalisszimusz, Vezér, Államférfi, a Köztársaság Megalapítója, az Emberiség Példaképe, igazi „Apa”, a Nemzet Atyja; de gúnynevein emlegették: Kecske, Kítűző, Fenevad. Uralkodása idején a mindent személyesen kontrolláló, eldöntő vezér

pillanatnyi jó- és rosszkedvétől, benyomásaitól, szeszélyeitől függött egy nemzet és külön-külön az egyes emberek sorsa; teatralitás iránti szenvedélyének kiéléséért akár közvetlen, leghívebb embereit is feláldozta, egzisztenciális bizonytalanságban tartotta. Szadista volt, ám időközönként nyilvánosan „nagylelkű” gesztusokat gyakorolt.

minden zavaros

A Dominikai Köztársaság fővárosa Trujillovárosra változott, ahol *„Minden utca neve a Trujillo családhoz köthető, ezért minden zavaros (...) A Főnök utcán mész egyenesen előre, majd át a kisebbik fia hídján, amíg el nem érsz a nagyobbik fia utcájáig, ott balra kanyarodsz és egyenesen haladsz tovább a felesége sétányáig, utána azon tovább az anyja parkjáig, és már meg is jöttél.”*^[1]

Anyja, Julia Mama, Méltóságos Nagyasszony, akinek anyák napján hódoló verseket szavalnak a dominikai gyerekek, felesége Doña María asszony, a művészetek kedvelője, az *Erkölcsei elmélkedések* „szerzője”. Lánya, I. Angelita Dominika szépség- és bálkirálynője, nagyobbik fia, Ramfis, hétévesen a dominikai haderő vezetője, „szörnyeteg a szörnycsaládból”^[2], Radhamés, a másik fia meg kisstílű gengszter. Testvérei, sógorai, unokatestvérei mind a hatalom elitjéhez tartoznak.

Id. Rafael Trujillo és lánya, Angelita Trujillo

A mitikus szörny szörnyállama bénítóan hatott a társadalomra, s Trujillo 1961-es meggyilkolása után viszonylag hosszú idő telt el, amíg a korszak eseményei alapján regény született. A Trujillo-éra leköszöntével inkább szociopolitikai esszék és történelmi művek jelentek meg. *„Mindennek megvan a magyarázata: a szociopolitikai elemzés és a történelem újraértelmezése elsőrendű igényként jelentkezett a rezsim bukását követően.”*^[3]

A diktátorirodalom kezdetei a Dominikai Köztársaságban

Ana Gallego Cuiñas^[4] írja, hogy 1965-től 1969-ig az egyetlen jelentős, e témában megjelent regény Marcio Veloz Maggiolo *Los ángeles de hueso* (Csontangyalok) című műve. Az 1970-es évektől megszorozódnak a Trujillo-érával foglalkozó regények. „Az

írók, akik saját tapasztalatból ismerték a diktatúra terrorját, hatalmas erővel írnak a korszak mindennapi borzalmairól: a kínzásokról, a besúgásról, a kémkedésről, a bűntényekről, a korrupcióról.^[5]

Manuel Rueda hasonlóan fogalmaz: *„Minden diktátor alakja összefolyik a Diktátoréban, és minden regény, ami róla szól, vagy őt írja le, olyan, mintha ugyanannak a regénynek különböző fejezetei lennének.*^[6] Manuel Rueda tartalmi szempontok alapján osztályozza is a diktátorirodalmat:

- amelyekben a diktátor mellékszereplő
- amelyek a diktatúra társadalmi hatását ábrázolják
- amelyek elsősorban nem a diktátorról vagy a diktatúráról szólnak, de a mű háttérében felbukkan a diktatúra
- amelyek nem művészi szándékkal születtek, hanem személyes tanúságtételek a diktatúráról és a diktátorról
- anekdoták, amik arról számolnak be, hogy a nép miként élte meg a rezsimit mindennapjait.

Az első csoportba azokat a műveket sorolja, amelyekben a rendszert fenntartók és működtetők hangja szólal meg. A *Csontangyalok* legfőbb tanulsága, hogy a zsarnokságot mégsem egyetlen ember működteti, szükség van segítőkész szolgákra, akik szilárd alapot építenek és garantálják fennmaradását. Ők az úgynevezett *tarantulapók*ok. Manuel Cabral *A köpés* című regényben a tipikus trujillista katonát ábrázolja, akinek saját neve sincs, legfeljebb ragadványneve, és élvezi a kínzást. Nekik Trujillo a példakép, s a regény során egylényegűvé válnak a diktátorral. A Nagy Korrupció legnagyobb bűne, hogy nemcsak a társadalom egészét fosztja meg a szabadságtól, de az egyén önrendelkezési jogát és józan ítélőképességét is elveszi. *„Lelkiismereti fogoly vagyok, mindenem megvan, de semmivel sem rendelkezem. Van*

feleségem, de a Főnök szeretője. Nekem is vannak szeretőim, ők viszont a Főnök besúgói. Hangosan beszélek, a Főnököt dicsőítem. Ha nevetek, az a Főnök nevetése. Ha gondolkodom, az ugyanaz, mint amit a Főnök gondol.'^[7]

Trujillováros szegénynegyedében

Freddy Prestol Castillo regénye, *A Masacre folyón gyalog kell átkelni* 1973 decemberében jelent meg, és néhány napon belül elfogyott mind a kétezer példány. A következő hónapban újabb háromezer példányt nyomtattak belőle, amit szintén napokon belül elkapkodtak. A dominikai olvasóközönség izgatottan várta a hiteles, vagy legalábbis hitelesnek tűnő információkat, hiszen a Trujillo-rezsim nem engedte, hogy kiderülhessen, mi történt az országban: a holttesteket elégették, tömegsírba hányták vagy a tengerbe hajították; nyoma sem maradt a gyilkosságoknak.

genocídium

A Masacre folyón gyalog kell átkelni az első hatalmas mézarlásról szól. „A rezsim természetéből fakadt, hogy erőszakosan megszabadult a belső ellenzéktől s a külpolitikai

kérdéseket is hasonlóan próbálta megoldani, köztük a Dominikai Köztársaság szempontjából egyik legkényesebbet: a szomszédos Haitivel fennálló konfliktust, melynek gyökerei a köztársaság előtti időkre nyúlnak vissza. A diktátor erőszakos politikájának következményeként 1937 októberében haitiak tömegeit mészárolták le.^[18] „A genocídium áldozatainak pontos számát nem lehet tudni. Egyesek 3000, mások 35 000 áldozatról számolnak be, de a legtöbb történész szerint 10 000 feletti a számuk.”^[19]

Lauro Capdevila bemutatja, hogy a tömeges mészárláson, rabláson és erőszakon túl a haitiak legyilkolásával egy egész világrend dől össze Dominikában. Összeomlik a haiti négek kihasználására épülő tradicionális agrártársadalom, ezzel párhuzamosan a kis- és középpolgárság csak úgy maradhat fenn, ha behódol és alárendeli magát a diktatúrának. A mészárlással Trujillo a Nemzet Megmentőjeként tüntette fel magát, aki megóvta Dominikát a behatoló külső ellenségtől, és megőrizte a nép faji és területi egységét. A hadművelet jó alkalmat szolgáltatott a Trujillóhoz hű katonák tűzkeresztségére, az öldöklés egységbe kovácsolta a katonaságot.

A regény egyszerre tiltakozás és vallomás, hatalmas mozaik, a darabokra tört világ cserepeiből építkezik. Az olvasó időről időre úgy érzi, viharvert jegyzetfüzetet lapozgat, rövid, odavetett mondatokkal: *„A rendőrök parancsolóan dörömböltek az ajtómon. Egy férfit kerestek. Újra dörömböltek. A nővérem nagyon megijedt. Miközben anyám ajtót nyitott, ő kiszaladt az udvarra a lapokkal és elásta, mintha a félelmet ásta volna el.”* [10]

A regény dokumentarista hitelességgel jeleníti meg a szereplők beszédmódját, kiejtését és szókincsét. Kaleidoszkópszerű a sok nézőpontváltás, a tudatfolyamok, monológok és a sokszor nem megnevezett egyénekhez köthető dialógusok hatalmas polifonikus kórusba rendeződnek, a téma mindig ugyanaz: a Dominikai Köztársaság határmenti állapota, a reménytelen szegénység és jövő nélküliség, az öldöklés, ami büntudatba, szégyenbe és félelembe forrasztja össze az országot. *„Látjuk a határmenti hatalmas földterületeket, és egyetlen kérdés rohan meg. Kihez tartozik ez a föld? Parlagon hagyott... elhagyott. Haitiak művelték, akik ültetvényeket hoztak itt létre – kávé, avokádó, mangó –, és most a bűn árnyéka hullik rá. Miért? Ki fogja megművelni ezeket a kávéföldeket?”* [11]

tele van félelemmel

A regény a gyilkolást követő, teátrális „igazságszolgáltatás”-sal zárul: *„A bíró szünetet rendelt el. A szünet alatt nyugtalanul sétált fel-alá az irodájában. Az irodában egyetlen kézikönyv sem volt. Onnan telefonált. Valaki válaszolt neki a vonal másik végén. Én azt gondoltam: 'Szegény bíró, tele van félelemmel'. Megbocsátottam neki.*

– Uram! Nincsnek bizonyítékok!!! ... Nem lehet! ... Fel kell menteni! ...

– Jó ... igen ... Nézze ... Ne legyen haragos ... Meg lesz elégedve, Méltóságos Uram!

És letette. Elcsigázott volt, halálsápadt, elgondolkodó. Színes bíró: sárga, mint a százlábú. Beteg talán? ... A paróka a fején arra szolgált, hogy egy Inkvizítorhoz hasonlítson, aki olyan veszélyes, akár egy kobra. De leginkább betegnek tűnt.

Legyőzték. 'Meg lesz elégedve Méltóságos Úr!' 'Önnek kézigránát volt a kezében ... ÖT ÉV' ..." [12]

A narrátor-újságíró sajnálja és undorodik tőle. A bíró teljesíti az elvárásokat, elfogadja, hogy a rendet „helyre kell állítani”, a „bűnösöket” példásan meg kell büntetni – ezzel a hatalom is megszilárdul. A Méltóságos Úr elégedett. Mindenki más belehal, belerokkan vagy beleőrül.

Trujillováros szegénynegyedében

Julia Álvarez tízéves múlt, amikor a diktátor elleni összeesküvésben való részvétel miatt családjával az Egyesült Államokba emigrált. A *Ha eljő a Pillangók idejében* a Mirabal nővérek – Patria, Minerva, María Teresa és Dedé – történetét meséli el egyes szám első és harmadik személyben. A kötet eredetileg angol nyelven íródott és először 1994-ben jelent meg, majd 2001-ben lett spanyol fordítása, és film is készült belőle. Ez utóbbi magyar változatban is megtekinthető.

a túlélő

A mű alaptörténete, hogy mint annyian mások, egy dominikai-amerikai újságíró 1994-ben felkeresi az egyetlen még élő Mirabal nővért, Dedét, és arra kéri, meséljen a testvéreiről. Az idős Dedének régóta terhes kötelessége, hogy évente legalább egyszer, a nővérei halálának évfordulóján nyilvánosan szerepel. A tájékozatlan, ám jóindulatú újságíró kérdései nyomán megelevenednek a nővérek, és a szót egymásnak adva mesélik el történetüket onnantól, *„mielőtt elkezdődött a jövő”*. **[13]** Mindegyikük önálló hang és személyiség, ugyanakkor életük, sorsuk, szerepvállalásuk, harcaik a Trujillo-diktatúrával és haláluk összeköti őket. Hárman életüket vesztik 1960. november 25-én egy „közúti balesetben”, és Dedének a némán is megfogalmazott kérdéssel kell szembenéznie: ő miért nem utazott nővérei kocsijában? Miért ő a túlélő? A válasz egyszerű: mert az ő férje nem volt fogoly Puerto Platában, így nem ment látogatóba, és ő maradt otthon a család összes gyerekével. Dedé azonban tudja, hogy mindvégig ellenállt nővérei unszolásának, sohasem érzett hajlandóságot a forradalmár szerepre. A regény első és utolsó fejezete Dedé hangján szólal meg, és az utolsó lapokon elmondja, mi a negyedik nővér feladata: *„Azt akartam, hogy a gyerekek megkapják mindazt, amit szüleiktől kaphattak volna: a lehetőséget, hogy boldogok legyenek.”* **[14]** És Dedé örködik az emlékezet felett is: *„A harc befejezése után tönkrement nemzet lett belőlünk (...) akkor kinyitottam házam ajtaját, és ahelyett, hogy hallgattam volna, elkezdtem beszélni. Elvesztettük minden reményünket, szükségünk volt egy történetre, ami segít megérteni, mi történt valójában.”* **[15]**

A három Mirabal nővér különbözőképp ellenálló. Minerva született lázadó, szabad ember, aki rezzenéstelenül néz szembe a konvenciókkal és a félelmekkel. Kisgyerekként kiszabadít egy házinyulat, bár az állat nem akarja a szabadságot.

„Hozzászokott a ketrechez. Én folyamatosan ütöttem, egyre erősebben, míg nyögdécselni kezdett, mint egy ijedt kislány. Bántottam, mert azt akartam, hogy szabad legyen.

– Buta nyuszi – gondoltam. – Semmiben sem hasonlítasz rám.” [16]

Minerva rájön, hogy imádott apjuk kettős életet él, hivatalos családjá mellett van egy másik családjá is, ugyanúgy négy lánnyal, ahogy ők is négyen testvérek. Nem dugja anyjához hasonlóan homokba a fejét, odamegy a másik család házához, és addig dudál, amíg apja ki nem jön. Amikor apja a régi tekintély roncsain tiszteletet követel tőle, a szemébe mondja: *„– Nem tartozom semmivel. – A hangom ebben a pillanatban ugyanolyan határozott és parancsoló volt, mint az övé. – Eljátszottad a tiszteletemet.” [17]*

Id. Rafael Trujillo új menyével

Minerva érzékeny és igazságos is. Miután felfedezi szegénysorban élő féltestvéreit, gondoskodik róla, hogy kikerüljenek a létbizonytalanságból és tanulhassanak. Az egyházi iskolában barátnője, Sinita Perozo elmondja a titkot, hogy az istenített Trujillo valójában véreskezű diktátor, aki Sinita családjának minden férfitagját megölette. *„Sinita története úgy csorgott, mint vér a sebből.”* [18] Ezzel a tudással Minerva végleg elveszti gyermeki hitét a jóságos apafigurában. Azon az éjszakán, mikor véreset álmodik, valóságos lepedője is véres lesz az első havi vérzésétől. A kislány tanúja lesz, ahogy Rafael Trujillo szeretőjévé teszi iskolatársát, Lina Lovatont, s amikor a lány terhes lesz, eldugja egy vidéki birtokra. 1949. október 12-én, a Felfedezés Napján Rafael Trujillo szemet vet a feltűnő szépségű Minerva Mirabalra is. Valójában a Mirabal család azért hivatalos a bálra, mert Manuel Moya, a kerítő, már kinézte Minervát a Főnök számára. Az estélyen Trujillo nem sokat kertel, a táncparkett közepén, a meghívottak szeme láttára *„Az egyik csuklómnál fogva magához ránt, miközben medencéjével közönséges mozdulatot tesz, és látom, ahogy a kezem felemelkedik, mintegy önmagától, anélkül, hogy én döntenék, és pofon csapja a meghökkent, kifestett arcot.”* [19] Minerva elköveti, amire mások még gondolni sem mernek, pofon vágja a diktátort. A család pánikszerűen, engedély nélkül távozik az estélyről, hivatalosan aztán épp a távozás lesz az ok, amiért Trujillo bebörtönzi az apát. A férfiasságában megalázott Trujillo a börtönben férfiasságában alázza meg Enrique Mirabalt, ahogy később a Mirabal nővérek férjeit is. Az apa kiszabadul, de önmaga árnyékává válik. Minerva viszont szabadon marad, sőt Trujillovárosban tanulhat az egyetemen. Pályaválasztása is lázadás: jogot tanul, holott a Dominikai Köztársaságban a nők helye elsősorban a háztartásban van. Ráadásul ügyvédnek készül egy olyan világban, ahol a jog a teljes jogfosztást szolgálja. Minerva kiváló eredménnyel végez, a diploma megszerzése után Trujillo megtagadja tőle a hivatása gyakorlásához szükséges engedélyt.

forradalmi mozgalom

Ő lép be elsőnek a forradalmi mozgalomba, és a Pillangó fedőnevet kapja. Testvéreit úgy szervezi a mozgalomba, hogy megvárja, amíg maguk döntenek belépésükről, és nehezen bár, de

elfogadja, hogy Dedétől idegen a párttagság. Minerva keresztneve történelmi tény, de jellemző, hogy a római mitológiában Minerva istennő a tudás és a bölcsesség, az igazság és az igaz ügyért harcolók védnöke.

Patria Mirabal 1924. február 27-én, a Dominikai Köztársaság létrejöttének évfordulóján született, ezért kapta a Patria, azaz Haza keresztnevet. Patria mélyen vallásos, önzetlen jellem, aki kislánykorában is mindenkinek odaadta utolsó falat kenyerét. Az örökké lázadó Minervával szemben Patria a béke, a nyugalom és a szeretet megtestesítője, elsősorban háziasszony, a családi béke képviselője. *„És én, Patria Mercedes, mint minden háziasszony, beletemetkeztem abba, amit szerettem, csak néha emeltem fel a fejem, hogy levegőt vegyek.”* [20] Teljes odaadással fordul gyerekeihez, nem bírja elviselni a szenvedést és a gyilkolást. *„(...) Johnny Abbes és a pribékjei összeszedték és elvonszolták a fiatalokat a hivatalokból, mint Heródes tette a júdeai kisdedekkel.”* [21]

Lányiskola

María Teresa a legfiatalabb testvér, Minerva anyáskodik vele, neveli, oktatja, ő ajándékozza neki az első naplót, hogy megismerje saját lelkét. María Teresa egyes szám első személyű narrációja naplóbejegyzések formájában szólal meg. Több naplót is meg kellett semmisítenie, így több naplójegyzet arról számol be, hova és miként rejtette el naplóját, mennyi ideig nem tudott írni és miért, vagy hová lettek a füzetből kitépett lapok. A narráció önmagában is képet ad a María Teresát övező valóságról. Paradox módon ereje gyengeségében és reflexivitásában rejlik. Így imádkozik a börtönben: *„Add, hogy soha ne kelljen megtapasztalnom, amihez hozzá lehet szokni.”*^[22] Másutt: *„A legrosszabb a félelem. Minden alkalommal, amikor lépteket hallok a folyosón, vagy hallom, ahogy a kulcs csikordul a zárban, érzem a kísértést, hogy nyögdecsele összeömbölyödjek a sarokban, mint a sebesült állat, és azt kívánjam, hogy megmeneküljek. De tudom, ha ezt teszem, megadom magam lényem legalantasabb részének, és még kevésbé fogom emberinek érezni magam. És éppen ezt akarják elérni, igen, ezt keresik.”*^[23]

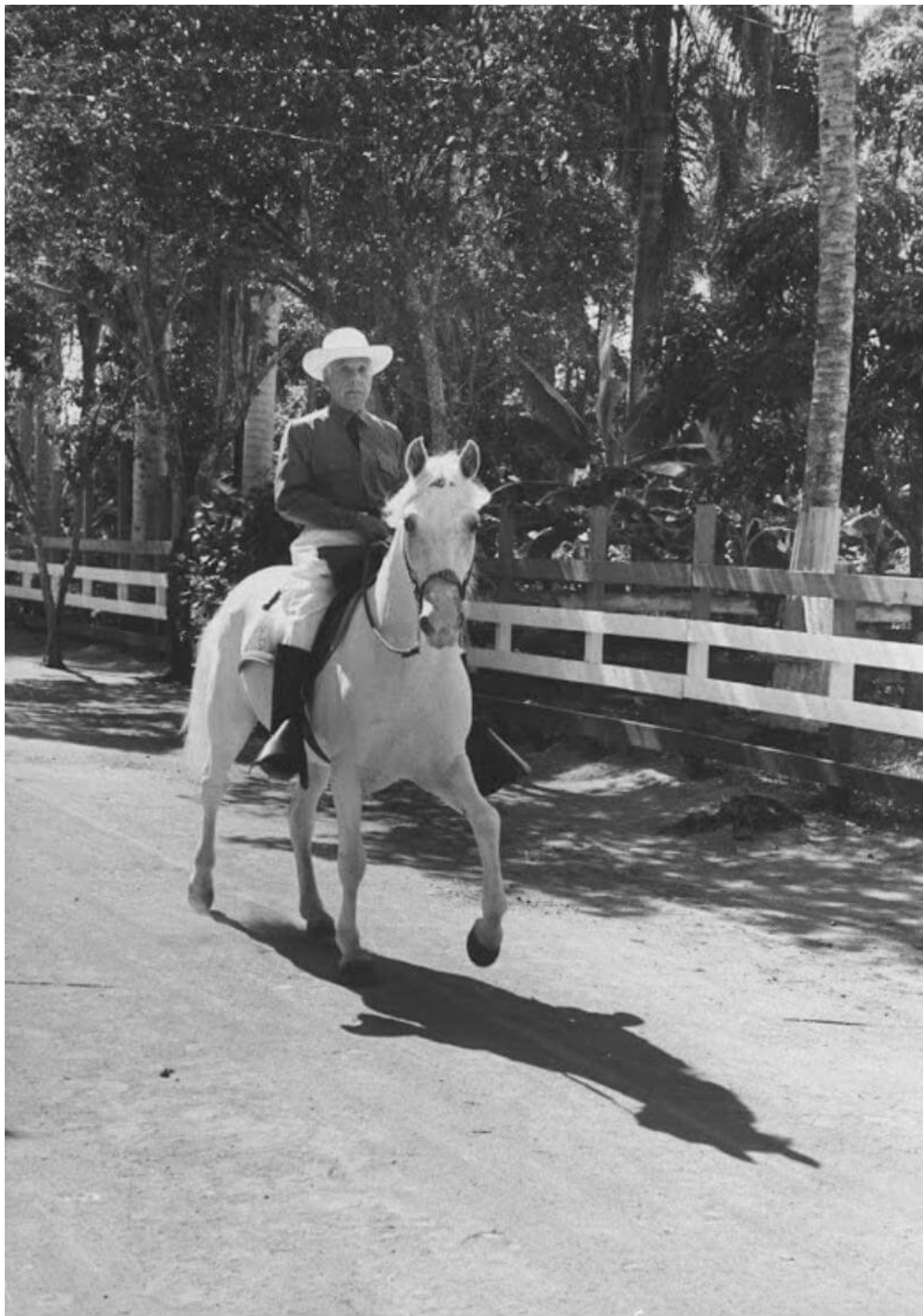
biztos erkölcsi érzékkel

A gyenge kis María Teresa egy kínzás során, amikor férje előtt vezetik bele az áramot, elvetél, de azt kiáltja kínzóinak: *„Soha nem kérném őt, hogy a lelkiismerete ellenére*

cselekedjen!”^[24] Ugyanezzel a biztos erkölcsi érzékkel mond nemet még Minervának is: elutasítja, hogy feljelentse az összes börtönőrt az Emberjogi Bizottság előtt: *„Azt fogom tenni, amit helyesnek tartok.”*^[25] És María Teresa úgy dönt, az egyetlen emberséges börtönőr életét nem kockáztatja azzal, hogy egy lenyomozható eredetű vallomást juttat ki a cellából.

Bár a Mirabal nővérek jelleme eltérő, elbeszélő hangjuk a regényben nem különbözik, így a polifonikus szerkesztés ellenére homogén regényszöveggel találkozunk az olvasó.

A *Ha eljő a Pillangók ideje* a nők sorsáról és küzdelméről szól egy férfiak uralta világban. A regény narrátorai nők: a három Pillangó, Dedé és az amerikai-dominikai újságíró. Pillangók, akik kibújnak a biztonságot adó bábból és szép lepkévé fejlődve gyönyörű reptükkel, korai halálukkal mutatják meg, hogy mit ér a szabadság.

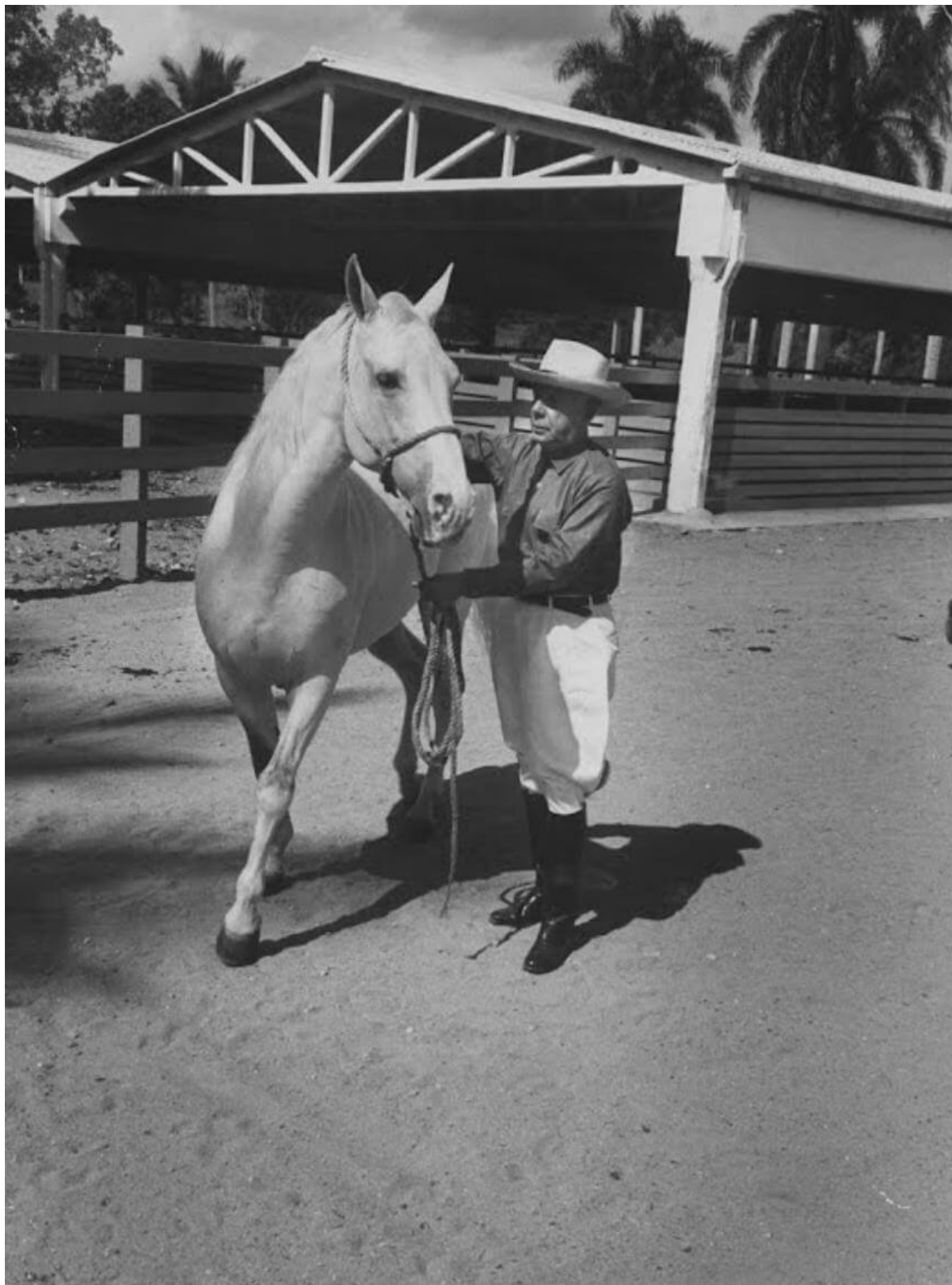
Mario Vargas Llosa: *A Kecske ünnepe*

2000-ben jelent meg Mario Vargas Llosa *A Kecske ünnepe* című regénye, amelyben szűken mérve két időszak váltakozik. Az egyik a Trujillo-éra végnapjainak ideje, a másikon 30 évvel a rezsim bukása után vagyunk. A két időszak három fő történetből szövődik: a Vezér utolsó napjainak története; a merényletet elkövető összeesküvők története; valamint Urania Cabral, Agustín Cabral szenátor lányának története. *A Kecske ünnepében* a diktátor fő- és mellékszereplő is, a regény arról szól, hogy a diktatúra milyen hatással van a társadalomra, de a hatalmon lévők, a lázadók és az áldozatok is megszólalnak. Legalább félszáz szereplő tűnik fel pontos névvel, beosztással, személyes karakterrel, számos fontos, időnként döntő jelentőségű epizódban megjelennek nem nevesített szereplők. Például a XXI. fejezetben a három ártatlan kiskatona feláldozásakor, hogy ne maradjanak tanúk. Az olvasó így azt érezheti, hogy a mű teljes képet ad a dominikai társadalomról.

asztali adoma

A szereplők túlnyomó többsége történelmileg hiteles személy, és a történetek jelentős része megtörtént a valóságban. Ilyen például Jesús de Galindez Suárez elrablása és meggyilkolása, a katolikus egyházzal kialakuló

konfliktus, Ramón Marrero Arísty és a Mirabal nővérek „autóbalesete” stb. A történelmileg hiteles szereplőket és történéseket fiktív személyek és történések egészítik ki. Urania Cabral, valamint apja, Agustín Cabral szenátor kitaláltak, és a fikció körébe tartozik minden történés, ami hozzájuk köthető vagy velük összefüggésbe hozható. Urania Cabral történetével a színtiszta fikció keretezi a művet, amelynek „csupán” mellékszálaként jelennek meg a történelmi események, például a haitiak lemészárlása, amely az első fejezetben Urania monológjában bukkan fel, és a XI. fejezetben, asztali adomaként, amikor Trujillo volt tengerészgyalogos-kiképzőtisztje megkérdezi a diktátortól a tiszteletére rendezett ünnepi vacsorán: „– *Engedjen meg egy kérdést, excellenciás uram – mondta Simon Gittleman, és az arca már kipirult a pezsgőtől meg a bortól, vagy talán a megindultságtól. – Melyik volt a legnehezebb azok közül a lépések közül, amelyeket ennek az országnak a felemelésére tett?*”**[26]**

A Kecske ünnepe cím összetett. Az ókorban a kecske-szimbólum elsősorban pozitív jelentésű (termékenység, potencia). „*Árkádia saját teremtesű istene tényleg Pán, afféle rekvizitum a görög mitológia olümposziak előtti rétegéből. Apollónt is ő okítja jóslásra. Pásztorok, nyájak, vadonok őrzőszelleme, bakokat, mézet, tejet, mustot áldoztak neki. A szótár szerint a paein ige annyit tesz: pásztorolni. A termékenység felvigyázója, aki maga sem rest gondoskodni a termékenységről. De félelmetes, kétarcú isten, kiszámíthatatlan fajta, mint a kecskék, amelyekre külsőleg is hajaz. A csatákban a hozzá fohászodók oldalára áll, mint a görögökére Marathónnál, képes az ellenségben páni félelmet kelteni. Vonásai ördög-pofaként élnek tovább a középkorban, s a mihaszna boszorkák is vele üzekednek.*”[27]

az emberi bűnök megtestesülése

A kereszténységben a kecskeszimbólum negatív jelentése a hangsúlyos. A kecske a kárhozottak jelképe, az emberi bűnök megtestesülése. A bakkecske a

szexualitás, a hatalom, a kéjvágy és a tisztátalanság szimbóluma, ami ebben az értelemben az érzékiséget és a bujaságot, azaz magát az ördögöt szimbolizálta. A kecske a hét főbűn közül a Kéjvágy allegorikus alakjának kísérője.

A kecske ünnepe egyszerre a féktelen, vérgőzös, mámoros tivornya ideje, a Kecske Kora, ugyanakkor a „kecske” feláldozásának ünnepe megfeleltethető Trujillo, a Kecske meggyilkolásának. A Kecske feláldozása a szakrális tradíciók és az idealizált politikai remények ellenére sem jelenti a bűn és a mocsok eltűnését a politika színteréről, mert a szenny felkavarodását, véres megtorlást hoz. A vesztét érző rezsim politikai elitje, élén Trujillo fiával, Ramfisszal, valamint a rettegett politikai rendőrség (SIM) talán még jobban rettegett vezetőjével, a bestiális Johnny Abesszel bosszúálló, tisztogató hadjáratba kezd a valós, a vélt és az elképzelt elkövetők ellen.

Urania Cabral

A regény kezdetén Urania Cabral, sikeres amerikai ügyvédnő 30 év után, önmaga számára is meglepően hazatér a Dominikai Köztársaságba, és meglátogatja szélütött, nyomorék apját. A mű 24 fejezetéből hét foglalkozik Urania történetével, beleértve a keretező első és utolsó fejezetet. Urania Cabral apja, Agustín Cabral szenátor, gúnynevén Elmés Cabral, egykor Trujillo belső köréhez tartozott. Cabral szenátor vezetékneve fikció, ezért fontos megállapítani a név szótövét: cabra spanyolul kecskét jelent. Az elnevezés utal arra, hogy Trujillo és Agustín Cabral között a látszólagos különbségek ellenére ontológiai hasonlóság van. A művelt, elegáns, kiegyensúlyozott családi életet élő szenátor betegesen, feltétel nélkül és szenvedélyesen hódolt Trujillo diktátornak, ám a mindent feladó szolgálalkúság sem volt garancia arra, hogy biztonságban érezhesse magát. Az emberi sorsokat eldöntő rossz hírek rendszerint a hatalom által megszervezett suttogó propagandaként, pletykaként, állampolgári levélként láttak először napvilágot, amelyekkel szemben a megvádolt nem védekezhetett. Trujillo hatalmi játszmái és a színpadiasság iránti infantilis vonzalma miatt a Dominikai Köztársaság legolvasottabb sajtóközleménye az El Caribe 'Nyilvános fórum' rovatában megjelenő álolvasói levél volt, amelynek közlendője az elnöki palotából származott. 1961 januárjában vagy februárjában szokás szerint minden előzmény nélkül egy állampolgári bejelentés látott napvilágot Agustín Cabral szenátor ellen. Trujillo közismert taktikája volt, hogy leghűbb embereit időről időre kegyetlen próbáknak vetette alá, illetve időszakosan vagy véglegesen kegyvesztetté tette. „Az Elmés vajon máris áruló lett? Félreállítva, magára hagyva, tisztség és anyagi háttér nélkül, a bizonytalanságba taszítva vajon máris átállt az ellenséghez? Remélhetőleg nem; régi jó munkatárs volt, sok jó szolgálatot tett a múltban, és talán tesz is még a jövőben.”[28]

Id. Rafael Trujillo és Lino Zanini pápai nuncius

Az állandó létbizonytalanság a hatalom képviselőit is folytonos rettegésben tartotta. A szenátor, bár először nem tűnt ijedtnak, és igyekezett a normalitás látszatát fenntartani, az idő előrehaladtával és elszigeteltsége fokozatos növekedésével pánikba esett. Manuel Moya, Trujillo kerítője, ekkor javasolja, hogy ajánlja fel egyetlen kincsét, a 14 éves Uranitát engesztelő áldozatul a Vezér kéjvágyának – persze Trujillo akarata szerint. Ám a diktátornak nem lesz merevedése és nem tud Uranitába hatolni. A megszágyenült Trujillo Uranitát okolja sikertelenségéért és bosszúból ujjal szakítja át a kislány szűzhártyáját. Uranita nem tér haza, a Katolikus Egyház segítségével az Egyesült Államokba menekül. Urania Cabral és Minerva Mirabal ugyanúgy csalódik az apjában. 30 év múlva Urania kérdőre vonta a leépült, megnyomorodott, megnémult szenátort, és szembenézett a távolabbi család szemrehányásaival, hogy otthagyta szerető apját. A családi nyomás hatására Urania nagynénjének, unokatestvéreinek és unokahúgának, azaz kizárólag nőkből álló hallgatóságnak meséli el a történetét. Mario Vargas Llosa egy interjúban kitért Urania

Cabral alakjára: „*Urania számomra nagyon megindító szereplő. Ezt a személyt azért találtam ki, hogy a regénynek ne csak múltbeli, hanem jelenbeli vonatkozása is legyen (...) azt szerettem volna, hogy a regénynek legyen női főszereplője is. A diktatúra különösen kegyetlen volt a nőkkel. Mint minden latin-amerikai diktatúra, nagyon férfiuralmú volt, a férfi felsőbbrendűség latin-amerikai jelenség. Mindez, ha autoritárius, abszolút hatalommal keveredik, a nőt teljes egészében a legalantasabb támadások törékeny célpontjává teszi. A szex Trujillo számára a hatalom egyik szimbóluma volt. A férfiasság a férfi felsőbbrendűségű társadalmakban a legfőbbnek tekintett érték; a nő ennek a férfiasságnak a célpontja, azaz a nő olyan tárgy, amellyel a férfi rendelkezik: a szülők a lányaikat ajándékozták Trujillónak, a diktátor pedig a legközelebbi bizalmasait azzal alázta meg, hogy lefektette feleségüket... sokszor csupán azért, hogy hatalmát, erejét fitogtassa felettük.*”[29]

Lázadók

A regény fontos szála, hogy melyik összeesküvőt milyen előzmények és okok vették rá a mozgalomba lépésre.

Antonio Imbert történelmi személyiség, egyike a keveseknek, akik túléltek a diktátor halála utáni tisztogatásokat, és egy ideig a Dominikai Köztársaság elnöki posztját is betöltötte. Antonio Imbert fiatal korában fanatikus trujillista katona volt, és bár öccsével együtt elfojtottak egy felkelést, Antonio Imbertet, Puerto Plata kormányzóját leváltották, öccsét, Segundo Imbert őrnagyot, a helyőrség katonai parancsnokát mondvacsinált okokkal börtönbe vetették. Az öcs a Trujillo elleni összeesküvésben így nem vehetett részt, Trujillo meggyilkolása után Pupo Román, a katonai erők parancsnoka, mielőtt maga is megbukott, kivégeztette.

Antonio Imbert és Pedro Lívio Cedeño is a Mirabal nővérek bátorságának és kitartásának csodálója, és a nővérek meggyilkolása készíteti őket, hogy csatlakozzanak az összeesküvőkhöz.

Juan Tomás Díaz tábornok kegyvesztett lett, mert egy támadás során „nem volt elég határozott”, azaz nem végeztetett ki kérdés nélkül mindenkit. Antonio de la Maza testőrként dolgozott, de ellenálló lett, később Trujillo nagylelkűségéből fűrésztelepet vezethetett Mocában. A gyilkossággal többek között öccse megölését szeretné megbosszulni. Az öcs meggyőződéses trujillista, aki pilótaként szolgált a légierőnél. Parancsra egy spanyol újságírórt kellett elrabolnia New Yorkban és Trujillo birtokára vinnie, ahol az újságírórt meggyilkolták. Trujillo kivégeztette az akcióban részt vevő másik pilótát, majd úgy rendezték, mintha Tavito de la Maza szerelemfáltésból ölte volna meg pilótatársát, hogy aztán öngyilkosságot kövessen el. A férfiak közötti szerelem vádja egy férfiuralmú, szexista társadalomban iszonyú megalázás. Tavito életében és halálában is megszenstségtelenedett. Trujillo a gyilkosságot követően

Antoniót is meggyalázza, „betömi a száját”, és nagy nyilvánosság előtt Antoniónak engedi át egy országút megépítési jogát. Trujillo meggyilkolása után a tisztogatók kiirtják az egész de la Maza családot.

Amado García Guerrero hadnagy, Trujillo testőre, az elit milícia tagja. Amado beleszeret egy fiatal lányba, és amikor hivatalosan engedélyt kér Trujillótól a házasságra, a diktátor megtagadja tőle. Később, hűségpróbaként, Amaditónak kérdés nélkül ki kell végeznie egy foglyot, akiről utólag elmondják, hogy szerelme bátyja volt.

zsarnokgyilkosság

Salvador Estrella Sadhalá Libanonból származó katolikus, akinek öccse és apja is tábornoki rangban szolgál a hadseregben. Salvador testi ereje legendás, de hite miatt békés, önmarcangoló természet.

Szimbolikus, hogy az utca, ahol lakik, a Gandhi nevet viseli. Tettét a katolikus egyház védelmében, zsarnokgyilkosként követi el. *„Ahogy Estrella Sadhalá mondta, a Kecske elvette az emberektől azt a szentséget, amit Istentől kaptak: a szabad akaratot.”*^[30] Trujillo halálát követően az összeesküvésről mit sem tudó öccsöt, Guarionex Estrella Sadhalá tábornokot villamosszékben kivégzik.

Salvador Estrella Sadhalá és Antonio de la Maza társak az összeesküvésben, az apák azonban homlokegyenest ellenkező módon reagálnak fiaik tettére. Piro Estrella tábornok nyilvánosan kitagadja fiát, és szolgálalkú levelet ír Ramfis Trujillónak. Don Vicente de la Maza büszke fiára és hálát ad az Úrnak, hogy Antonio harc közben esett el.

A kínzások ábrázolása a regényben visszafogott, tárgyyszerű, jegyzőkönyvhöz hasonló, így az olvasó még inkább érzékeli a foglyok szenvedését.

Trujillo

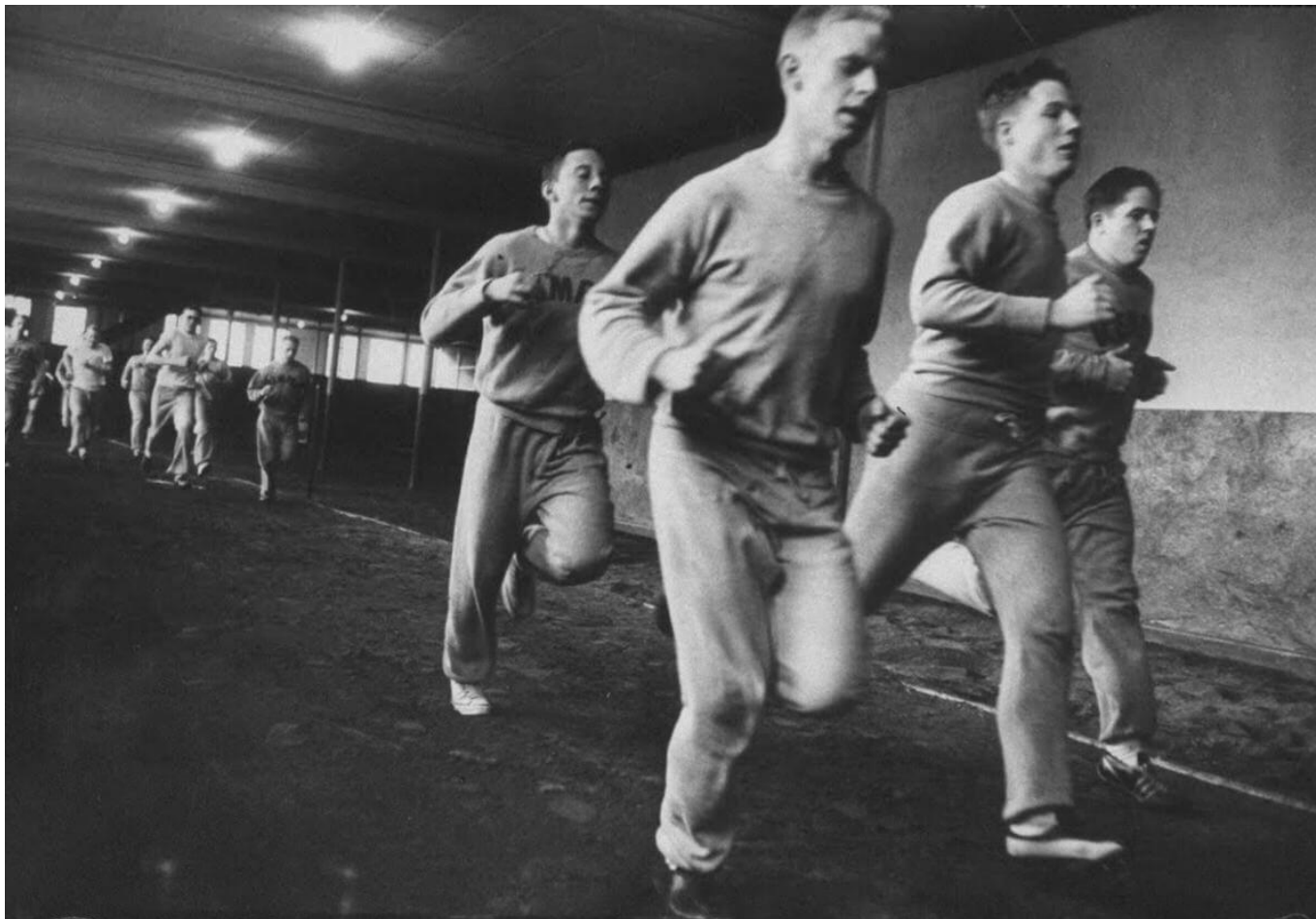
Vargas Llosa a kínzások leírásakor tárgyilagos és szikár, a diktátor megrajzolásakor azonban mitikus Fenevadat teremt. Trujillo ismeri a róla kialakuló kép fontosságát. Jelmondata: Rend, Lehetőség, Tisztesség és Munka, ez nevének anagrammája is: RLTM, Rafael Leonidas Trujillo Molina. A Generalisszimusz végtelenül fegyelmezett, aprólékosan precíz, pontos. Jó szokásait fiatalon, tengerészgyalogosként sajátította el. Nem tűri a hanyagságot, ápolatlanságot. A munka és a szokások megszállottja: naponta csupán 3-4 órát alszik, minden reggel ugyanazt a rutint követi. Megjelenésének delejes ereje van, soha, még a legnagyobb melegben sem izzad, sosem mutatja a fáradtság jeleit. Hangja sipító, ellentmondást nem tűrő. Szexuális étvágya végtelen, ő a legférfiasabb férfi ebben a férfiuralmú világban, az alfahím, aki

minden nőre igényt tarthat és igényt is tart. Közben a család fontosságát és szentségét hirdeti, ő a Legtökéletesebb Apa, a Legtökéletesebb Fiú és a Letökéletesebb Férj is.

impotencia

De az idősödő diktátor egyre kevésbé tud megfelelni a sportos tenyészím ideájának. Legendás tisztasága, férfiassága és fegyelmezettsége csúfolódik meg kontrollálhatatlan vizeletcsorgásával, és a még ennél is kínosabb impotenciájával. Uranita Cabral képe időről időre előtolakodik. *„Jóízűen felnevetett. De nevetés közben váratlanul újra felbukkant előtte annak az ijedt kislánynak a képe a Mahagóni-házból, és a kényelmetlen, vádló tanú emléke elrontotta a jókedvét. A legjobb lett volna golyót eresztetni bele vagy odaadni az öröknek, sorsolják ki egymás közt és osztozzanak rajta. A kínlódását bámuló, ostoba arcocska emléke a belsejéig hatolt.”*^[31]

A kitüntetések, a színpadias gesztusok és jelenetek iránt mindig is gyerekesen rajongó diktátor teátrális eszközökkel leplezi gyengeségeit: látványosan visz továbbra is fiatal lányokat a Mahagóni-házba, és bizalmas inasának a diszkrét fehérneműcsere mellett feladata, hogy amint vizeletfoltot észlel Trujillo lába közt, ügyetlenül, mintegy véletlenül öntse le gazdáját egy pohár itallal. *„És abban a pillanatban, váratlanul torkon ragadta a kétség. A bizonytalanság. Megint megtörtént. Lopva, ügyet sem vetve a Korszak dicshimnuszára, amire Chirinos szenátor rázendített, leszegte a fejét, mintha egy gondolatra koncentrálna, és szemét meresztve, szorongva odaesett. Majdnem összerogyott. A sötét folt ott éktelenkedett, és a slyccétól kiindulva a jobb lába felé terjeszkedett. Egészen frissnek kellett lennie, mert még nedves volt, és az érzéketlen hímvessző még mindig szivárgott. Nem érezte, semmit sem érzett. Áramütésként rázta meg a düh. Az emberek felett volt hatalma, térdre kényszeríthetett hárommillió dominikait, de egy nyavalyás záróizomnak nem tudott parancsolni.”*^[32]

Radhamés Trujillo a Kemper katonai iskolában társaival fut

A hatalom kiszolgálói

A hatalmat erővel, vérrel és kegyetlenkedéssel szolgálók mellett felsorakoznak a rendszert intellektussal, diplomáciával, pseudo-joggal, klasszikus műveltséggel kiszolgálók: Agustín Cabral és Henry Chirinos szenátor, Joaquín Balaguer jogász, diplomata, költő, szónok, bábelnök. Ő a Rafael Trujillo meggyilkolását követő zavaros időkben meglepő éleslátásról, diplomáciáról és határozottságról tesz tanúbizonyságot, így egy időre bábelnökből valódi elnökké lép elő.

folyamatos megaláztatás

Trujillo a karibi kultúrára jellemző ragadvány- és gúnyneveket is hatalmának és saját felsőbbrendűségének kifejezésére használja: legfőbb bizalmasait és kiszolgálóit sértő, megalázó gúnynevekkel illeti: Agustín Cabral szenátor az Elmés Cabral, azaz

Elméském, Henry Chirinos szenátor a Korhely Alkotmányozó és az Eleven Mocskok. Trujillo saját családját is lenézi. Kedvenc unokahúga férjét magas katonai rangra emeli, de sosem mulasztja el, hogy nyilvánosan megszégyenítse. A folyamatos megaláztatás a fő oka, hogy Pupo csatlakozik az összeesküvőkhöz. Az eredeti terv szerint, a fegyveres erők főparancsnokaként, Trujillo halálát követően Pupónak kell átvennie az irányítást. Bár Pupo mindvégig tudja, mit kellene tennie, a halott kobra mérge bénítóan hat rá, és épp ellenkezőleg cselekszik, mint ahogy kellene, illetve nem cselekszik, amikor tettekre lenne szükség. Ezzel elárulja társait, akik bíznak benne, és elárulja saját magát is. Ramfis Trujillo beteg lelkének minden szadizmusával négy hónapig kínozza.

Ramfis Trujillo és Johnny Abbes García kettőse minden, az irodalomban valaha megjelent hóhér szintézise.

Narráció

A *Kecske ünnepében* Trujillo diktatúrájának története egyszerre több idősíkon és több nézőpontból tárul az olvasó elé. Pupo Román összeomlását, a kétségbeesett kapkodást a gyilkosságot követően két egymástól élesen különböző szempontból is követjük. A XX. fejezetben – bár egyes szám harmadik személyben – Pupo Román nézőpontjából, a XXII. fejezetben José Balaguer szemszögéből látjuk ugyanazt az eseménysort:

„A jelenlévők pillantását követve Román tábornok csak akkor vette észre, hogy a bábelnök is ott van. Az apró emberke szokása szerint szerényen meghúzódva, az egyik sarokban ülve hallgatott, mintha nem akart volna zavarni.” [33]

Joaquín Balaguer nézőpontjából a jelenet így játszódik:

„A feszülten figyelő hallgatóságban felismerte Román tábornokot; khakiszínű inge lucskos volt az izzadságtól, az arcán is verejték gyöngyözött, és két kézzel markolta a géppisztolyát. A szemében a veszét érző állat eszelős tekintete izzott.” [34]

Id. Rafael Trujillo és Octavio Antonio Beras érsek

A három ártatlan kiskatona és a hat összeesküvő meggyilkolásának történetét három különböző szemszögből mondja el a cselekményen kívüli elbeszélő: A XXI. fejezetben a kiskatonák és az összeesküvők szemszögéből (ez már önmagában is multiplikált nézőpont, hiszen a résztvevők kilencen vannak); José Balaguer szemszögéből a XXII. fejezetben és a XXIII. fejezetben Alberto Imbert nézőpontjából látjuk az eseményeket.

Amikor nem egyes szám harmadik személyű az elbeszélés, hanem az egyik szereplő – Trujillo, Uranita Cabral – szól, a narráció rendszerint lebegővé válik, szabad függő beszéddé alakul, ahol a nézőpontok és idősíkok úgy keverednek, hogy olykor eldönthetetlen, voltaképp kihez is tartozik egy-egy elhangzott mondat.

Az idősíkok és elbeszélők egymásra csúsztatására példa, amikor Trujillo feleleveníti a haitiak lemészárlását. A kezdő emlékezésbe a múlt képei jelenként úsznak be, később ismét visszatér a történet az eredeti narráció jelenébe, amire ráfelel egy múltbéli mondat:

„– Vérrel szennyeztem be magam ezért az országért – jelentette ki csaknem szótagolva. (...)” – Ez Trujillo szájából hangzik el Simon Gittleman díszvacsoráján 1961-ben. „– A parancs értelmében teljes hosszában végigjártuk a határvidéket – mondta a fiatal Henry Chirinos képviselő...” – a mészárlás idején 1937-ben.[35]

polifonikus párbeszéd

Az idősíkok közötti ugrálás időnként olyan sűrű, hogy minden egyes mondat másik idősíkból szól, így folytatnak polifonikus párbeszédet a regény jelenében. Például, amikor Urania Cabral elmeséli, mi is történt tizennégy éves korában. Emlékezésébe jelen időben beúszik apja emléke. A „Nyilvános fórum” levele után Cabral szenátor megpróbálja felkeresni régi ismerőseit:

„– Dr. Quintana az irodájában van? – kérdezte, és mivel a titkára bólintott, felállt. – Szólj neki, hogy oda megyek.

– Olyan nincs, hogy nem emlékszel, Uranita – dorgálja meg Adelina néni. – Hiszen már tizennégy éves voltál.’[36]

Az első kérdést Urania emlékeiben apja teszi fel titkárának a munkahelyén. Minderről persze az akkori kislány nem tudhatott, tehát az „emlék” nem lehet Uranitáé. A második bekezdésben, a dialógus folytatásaként harminc évvel később, a már felnőtt Uraniát dorgálja meg Adelina néni. A nagynéni tájékozatlansággal vádolja Uraniát, holott a dialógus előző mondata ennek ellenkezőjéről tanúskodik. A XVI. fejezetben, Agustín Cabral megkísértésének leírásában keveredik az apa, Manuel Moya kerítő, a fiatal Uranita, a felnőtt Urania és a hallgatóság (nagynéni, unokatestvérek, unokahúg) nézőpontja, és nem lehet egyértelműsíteni, hogy egy adott vélemény kihez tartozik:

„– Nem is tudom, apukám. Ha akarod, elmegyek, ha nem akarod, nem megyek. (...)

– Nem vettél észre semmit? – teszi fel a merész kérdést Manolita.

Az égvilágon semmit, Urania. Még kislány voltál, és akkoriban az ártatlan kislányok mit sem tudtak a nemiséggel, az ösztönökkel és a hatalommal kapcsolatos dolgokról...’[37]

Az idézet első mondata a tizennégy éves Uranita szavai apjához. A rákövetkező kérdést harminc évvel később, Manolita, Urania unokahúga fogalmazza meg. A kérdésre adott, nem párbeszédként fogalmazott válaszról azonban nem dönthető el, kihez tartozik: a felnőtt Uraniához?, Manolita válaszol magának gondolatban?, más gondolja ezt a hallgatóságból?, vagy közös gondolat? A gondolat lebeg az időben, a térben és a személyek között is.

[1] Julia Álvarez: *En el tiempo de las mariposas*. Buenos Aires. Editorial Atlántida. 1995. 70. (Ahol külön nem jelzem, az idézetek saját fordítások)

[2] Mario Vargas Llosa: *A Kecske ünnepe*. Ford.: Tomcsányi Zsuzsanna. Budapest. Európa Könyvkiadó. 2001. 154.

[3] José Alcántara Almánzar: *Narrativa y sociedad en Hispanoamérica*. Santo Domingo. INTEC. 1984. 73.

[4] Ana Gallego Cuiñas: „La venganza del pueblo: la novela del trujillato tras el tiranocidio.” *Anales de Literatura Hispanoamericana*. 2008. vol. 37. 303–319.

[5] i. m.: 73.

[6] Manuel Rueda: „Presencia del dictador en la narrativa dominicana” www.cielonaranja.com/ruedadictador.pdf p.

2.

[7] Manuel del Cabral: *El escupido*. Buenos Aires. Editorial Quintaria. 1970. 82.

[8] Domingo Lilón: „A zsidóság a Dominikai Köztársaságban Trujillo idején.” In: AnderleÁdám (szerk.): *A zsidóság a hispán világban*. Szeged. 2004. p. 175.

[9] i. m.: 178.

[10] Freddy Prestol Castillo: *El Masacre se pasa a pie*. Santo Domingo. Ediciones Taller. 1989. 13–14.

[11] i. m.: 70.

[12] i. m.: 153.

[13] Julia Álvarez: *En el tiempo de las mariposas*. Traducido por Rolando Costa Picazo. Buenos Aires. Editorial Atlántida. 1995. 7.

[14] i. m.: 158.

[15] i. m.: 163.

[16] i. m.: 9.

[17] i. m.: 48.

[18] i. m.: 13.

[19] i. m.: 55.

[20] i. m.: 22.

[21] i. m.: 81.

[22] i. m.: 122.

[23] i. m.: 118–119.

[24] i. m.: 133.

[25] i. m.: 134.

[26] Mario Vargas Llosa: *A Kecske ünnepe*. Ford.: Tomcsányi Zsuzsanna. Budapest. Európa Könyvkiadó. 2001. 255.

[27] Nacsinák Gergely András: *Óda Árkádiához avagy a lélekkeresők*. Liget, Budapest, 2018. 37.
<http://konyv.ligetmuhely.com/konyv/oda-arkadiahoz/>

[28] i. m.: 340.

[29] Mario Vargas Llosa: „Entrevista a Mario Vargas Llosa” In: *Perspectiva*. Entrevistador: Diego Barvabé. 1 de mayo de 2000.

[30] i. m.: 277.

[31] i. m.: 194–195.

[32] i. m.: 196–197.

[33] i. m.: 497.

[34] i. m.: 540.

[35] i. m.: 256.

[36] i. m.: 310.

[37] i. m.: 420–421.

Jónás Tamás

ELMŰLÁSTAN

2018-09-12 | **VERS**

általában
négy körül kelek
úgy fél órát
csontozom az álmom
csak véletlen
nem önismeret
ha sikerül
néha kitalálnom

gyerekkorom
mint a halálom
mind a kettő
túl a horizonton
nem látok át
még a családon
istent jövőm
meg már nem is mondom

hatezer év
az is egy határ
szédületes
nagy tudatlanságom
büszkeségem
műanyagkanál
eltörik a
fémből öntött tálon

azt már tudom
mi nem éri meg
azt még nem hogy
kinek vagy mennyire
uraságnak

utcaszélinek
nem lehetek
senkinek senkije

kép | Nádas Alexandra: Betekintő arckép I.

Lackfi János

A SEMMI SZÉKE

WORLD PRESS PHOTO

2018-09-20 | **VERS, WORLD PRESS PHOTO**

Azért ülök itt. Éppen itt történt. Nem is itt történt. Nem tudom, hol történt. Mindegy, hol történt. Nem mindegy, hol történt. Minden más mindegy, ez az egy nem. A vérét épp ez a föld itta be. Itt ülök a vére felett. Itt kiált a vére az égre. Akkor is, ha milliónyi

helyen ül még milliónyi anya a fia vére fölött. De ez az én fiam vére. Ha ezer karom volna, mindegyikbe géppisztolyt fognék, és bosszút állnék. Ha erős lennék, úgy morzsolnám szét a fejüket, mint az olajbogyót.

Hogy kiknek a fejét? Azt nem tudom. Hiába vinnének rendőrségre, bíróságra, nem tudnám felismerni az arcokat. Egyik olajbogyó épp, mint a másik. Nem adnak arcot a tetteikhez. Bujkálnak, fedezékbe, falak mögé, maszk mögé, kendő mögé. Hogy bárki lehessenek. Hogy senkik lehessenek. Így akarnak valakivé válni. Valaki másnak a vére árán. Úgy szereznek arcot, hogy elveszik a fiam arcát. Akit a Teremtő megformázott a maga gyönyörűségére. És kézbe foghattam, amikor nem volt nagyobb egy padlizzánál.

Majdnem olyan lila feje volt a bőgéstől. És az apja is megfoghatta, pedig ma már ő is a föld alatt van. De neki legalább sírja lett. Igaz, mostanra a temető is romokban. A fiamról nem is tudom, vajon a föld alatt van-e. A föld alatt vagy a föld felett vagy az égben. Akna hullott rá, robbanógolyó, ilyesmi.

Azt mondta, hoz vizet, mert a mi kutunkat teledobálták kosszal meg halottakkal. Hoz vizet, ide két utca. Ezek meg rádobtak valamit, amitől széjjelspriccelt ő is meg az utca is. Mindenhol van és sehol. Ha ezer kezem lenne, összekapargatnám darabokból.

Szeretett biciklizni. Szerette a humuszt. Mindig leette az ingeit, mennyit szidtam miatta. Most már sosem eszi le az ingeit. Sose dézsmálja meg a humuszt, amiből kevés van. Sose nyargal életveszélyesen azzal a nyavalyás biciklivel. Nem lehet szidni, nem lehet ölelgetni. Nem lehet mondani neki, hogy mama kicsi padlizzánja. Nem mondja rá röhögve, hogy ja, hetvenkilós nagy szőrös padlizzán, az már világrekord.

Nem akarta, hogy tutujgassam, olyan nagy felnőtt volt már, a haverjai kiröhögik. Nem dámázik már a haverokkal. Legyőzhetetlen. Sose győz többé. A haverjai is ki tudja, hol vannak már. Nem jön haza részegen, nem mondom, hogy utálom a részeg pofáját. Nem hazudja, csak kávéztunk, mama, erős volt a kávé, na, elfáradtam kicsit, hagyj aludni!

Ez volt az ő széke. Kipárnáztam egy pokróccal, nekem túl kemény. Nem mai csont vagyok. Ezt mondták a katonák is, keljek föl, nem való itt ücsörögni hőségben-fagyban, az én koromban. Mintha volna életkor, amelyikben ez természetes dolog. Kik ücsörögnek egy széken a semmi közepén? A gyerekek? Az erős férfiak? A fiatal lányok? A menyecskék? Csak nekem nem szabad? Mondtam nekik, menjenek, tegye mindenki a dolgát. Ők pufogtassanak, én csak itt ülök, fázok és megsülök.

Kérdezték meddig. Mondtam, amíg a világ világ, s még pár nap. Amíg még emlékszem, miért ülök itt. Amíg érzem a haragot, a fájdalmat magamban. Ha mindezekről már megfeledkeztem, felállok, fogom a székem, és megyek haza. Ha még emlékszem rá, merre van a haza. Ha még lesz akkor haza egyáltalán.

Kép | Hír 1. díj, sorozat, Jelölt, Az év fotója

Ivor Prickett, Írország, The New York Times

Ágyútűzben meghalt fiát gyászolja egy asszony Moszul nyugati részében.

Vörös István

LAGÚNAVÁROS LAGOS MELLETT

WORLD PRESS PHOTO

2018-09-27 | **VERS, WORLD PRESS PHOTO**

Ahol lakunk, nem a pokol,
hisz majdnem olyan, mint Velence!
Ki itt belép, mégis lakol.

Ha vad kanálisbűzt szagol,
a világunkat meg kell értse.
Ahol lakunk, nem a pokol,

a gondolás itt nem dalol –
megvan a tiszta hang esélye.
Ki itt belép, mégis lakol,

nyugodt idill se épp ma volt
a hely, de nem is néhány éve.
Ahol lakunk, nem a pokol,

vezekelni kell valahol,
az idegen szem legyen mérce.
Ki itt belép, mégis lakol,

halszag jön a házak alól,
lefotóznak a vizet nézve.
Ahol lakunk, nem a pokol,
ki itt belép, mégis lakol.

kép | Korunk kérdései

1. díj, egyedi

Jesco Denzel, Németország, Iaif

2017. február 24. Turisták érkeznek csónakkal a nigériai Lagos kikötőjéből Makoko csatornáira. Makoko ősi halászfaluból terebélyesedett hatalmas informális településsé a Lagos-lagúna partján. Körülbelül 150 ezren lakják, a családok zömének már sokadik generációja él a településen. Lagos azonban gyorsan növekedik: a vízparton már alig akad ingatlan, ezért próbálják lerombolni a Makoko-féle helyeket és lakásokat építeni a tehetőseknek.

Ács József

BEFEJEZETLENSÉG

WORLD PRESS PHOTO

2018-09-25 | **VERS, WORLD PRESS PHOTO**

a befejezetlenség a legszebb
a pufókság csupán pufókság
még nem sírba lehúzó
végzetes elnehezülés
ha felcsap a harag elenyészik

porlik szétfoszlik a sérelem
még nem kuporgatják pénz gyanánt
hogy alkalmas percben az asztalra csapják
a nevetés még nem kínban fogan
pihekönnyű a gondolat
ártatlan tervezgetés
nem vált még belőle mint szokott
másokra tukmált lázálom
vagy mentségekkel és nyálas
magyarázatokkal körbetapasztott
csúfos kudarc
se a megvalósulástól óvott
alaktalanra aszott illúzió
szakadt celofán alatt
kővé tömörödött
porlepte lekvár
nem
még nyirkos nedves rugalmas minden
ami van visszavonható
büntetlenül száll illata fénye
még nincsen következménye
bármi lehetne még más
mint ami lesz belőle
de nem mondhatod meg előre
hiába közelít a csapda felé
ártatlan arccal minden nemzedék
vesztébe hiába rohan
csapdád mélyén hiába ülsz és nézel
mert te sem tudhatod biztosan
a bizonytalanság a legszebb
mert valahol megbújik benne

mint szoba sarkában a por
mint előben az élet
az eltávolíthatatlan remény

kép | Hosszú távú munkák, 1. díj

Carla Kogelman, Hollandia

2012. július 19. – 2017. augusztus 29. Hannah és Alena testvérek, a 170 lakosú ökofaluban, Merkenbrechtsben élnek, az alsó-ausztriai tartomány elszigetelt Waldviertel vidékén, a cseh határ közelében. A lányoknak két bátyjuk is van, de többnyire kettesben, gondtalan úszkálással, játékkal, a szabadban töltik az idejüket. Az ökofalu energiaszükséglete java részét helyi biomasszából és egyéb megújuló forrásból állítja elő. A fotós 2012 óta fényképezi Hannah-t és Alenát. Minden évben meglátogatja őket néhány hétre, általában nyáron, figyeli felcseperedésüket, közös időtöltésüket.

A képen Alena látható 2014-ben.

Bene Zoltán

HÉT MÁSODPERC

WORLD PRESS PHOTO

2018-09-23 | NOVELLA, WORLD PRESS PHOTO

Nem látok szinte semmit ebben a homályban, és a kezem reszketésén kívül csak a megszokott szorongást érzem, azt is halványan, s csak akkor, ha összpontosítok, fölkutatom magamban és nyakon csípem, a szakállam töve ezzel szemben erősen viszket, az izzadtságba tapadt por irritál, de ezt szinte észre sem veszem, pedig amikor még borotválkoztam, rendkívül érzékeny volt a bőröm, sok kellemetlenségem

származott belőle, napi rendszerességgel végigszántottam rajta a pengével föl s alá, az arcbalzsam meg, amit utána rápacsmagoltam, csak ideig-óráig nyugtatta meg, mindig hordtam hát magamnál egy tubussal, dél felé minden áldott nap újra bekentem az ábrázatomat, olyankor már sercegett a növekedő szőr a tenyerem alatt, ezen most nevethetnék, ha lenne hozzá lelki erőm, bár ha lenne ilyenem, minden bizonnyal másra fordítanám, ettől azonban nem kell félnem, a lelki erőm a röhejes érzékenységeimmel együtt múltak el, szinte ugyanolyan gyorsan, ahogyan a borotvált fizimiskám – ma már úgy nézek ki, mint az itteniek többsége, a szakállam a mellkasomat verdesi, ritkuló szőke hajam is sötét lehet a rászáradt kosztól a fejemre tekert rongyok alatt, az arcom is mocskos, legalább egy hónapja nem mosakodtam, és közben a fene tudja, mióta, most először újra zavar, hogy nem értem, mi a csudát akarnak tőlem, velem, a gyomrom egyre kisebbre szorul össze, ahogy bökődnek a gépfegyverek csövével, lökdösnek maguk előtt, nem mondanak semmit, hátra-hátrapillogva alig látom őket, csak bizonytalan körvonalakat veszek ki ebben a nyomasztó útvesztősötétségben, meg hogy ez egy városi ház, semmi különös nincs benne, a fala vályog, a hátsó folyosóján zsúfolódunk össze, ők hárman, én egymagam, de egyszerre csak kinyílik előttem egy ajtó, és a félhomályba úgy hasít az éles napfény, ahogyan a késem vágott a születésnap tortába néhány (vagy sokkal több?) esztendővel ezelőtt, a Sacher-torta engedelmesen hagyta, hogy daraboljam, egymás után porcióztam a tányérokra a szeleteket, s miközben ettük, mindannyian nevettünk, te a leghangosabban és a legfelszabadultabban, bár tudnám, miért jött most elő ez az emlék, miközben kilöknek az utcára, és én ugyanúgy nem ellenkezem, ahogyan a torta nem szegült ellenem hajdan, szaladni kezdek a túlsó oldal felé, mert mindig a túlsó oldal felé törekszik az ember, mintha lenne bármi értelme átjutni a másik oldalra, a szemközti partra, mintha nem lenne jobb megrekedni a két oldal, a két part között, és én most kis időre, talán hét másodpercre megrekedek, velem ez történik rögtön, hét másodpercnyi megrekedés, már érzem, ahogy közelít, s a távolból hallom Jim Morrison kásás hangján, hogy *At the seventh second you die*, de talán el sem ér hozzám ez a mondat, sem a következő, és már hanyatt is vágódom, és a szememet ki akarják kaparni a napsugarak, ezer kilométerekre az otthonomtól éppen levegő után kapkodok, a lábam a magasban kalimpál, s mintha látnám önmagam, amint a hátamon fekvé igyekszem küzdeni, mint egy ganajtúró bogár, esetlenül,

szánni valóan, kiszolgáltatottan küszködöm, pedig tisztában vagyok a lehetetlennel, s mind élénkebben érzem az acél forróságát a bőröm alatt, kicsorduló vérem melegét a bőrömön, és értek már mindent, értem az ördögi tervet, így megszabadulnak tőlem, aki egy ideje már csak teher vagyok, vagyis cinkosukká teszik az ellenségüket, végül is magam sem lennék egyéb, mint ellenség, hiszen bár segíteni jöttem ide, nem nekik kívántam hasznukra lenni, hanem azoknak, akik ellen harcolnak, holott nem zárható ki, hogy az egyik olyan, mint a másik, és ezt most nem gúnyosan mondom, mert már nem tudok gúnyolódni, a szemhéjam is lezárul, pillanatokon belül meghalok, meglehet, már hét másodpercem sincs, elcsorog a semmibe minden, mégis szinte hallom a kaján röhögésüket a hátam mögül, a vályogfalán túlról, ahogyan oly sokszor hallottam már, amikor naphosszat meztelenül álltam a forró homokba ásott gödörben, a sivatagi Nap vörösre égette a testemet, vagy amikor a húggyal kevert vízben feküdtem egy régi, levert zománcú kádban, vagy amikor a társaim mocskát etették meg velem, éppolyan kíméletlenül röhögnek most is, miközben egymást lökdösve iparkodnak a folyosón visszafelé, arra, amerről jöttek, amerről jöttünk, át a házon, az udvaron, be egy másik épületbe, s így tovább, míg föl nem szívja őket ez a város, ez a vidék, ez az ország, ez a világmindenség, ahogy engem is fölszív hamarosan, bár egészen másképp, és örömmel sírnék, ha lenne még rá időm, de csak arra van, hogy a rettegés újabb és újabb lökeshullámai közben az arcodra összpontosítsak, a szádról olvassam le a mondatot, hogy ne menjek, nem tehetek úgyse semmit, velem meg bármi történhet, de már nem tudom újra átgondolni a válaszomat, marad az a naiv, mégis pökhendi, okoskodón ostoba és egyáltalán nem bátor felelet, marad az, immár örökérvényűen, mert az iszonyatos, uralhatatlan félelem végképp magával sodor, messzire ragad, dagad, ragad, sodor...

kép | Vezető hír, 3. díj, egyedi

Goran Tomasevic, Szerbia, Reuters

Az iraki Különleges Erők katonája pillanatokkal az után, hogy lelőtt egy feltételezett öngyilkos merénylet a Moszul visszafoglalására irányuló ostrom közben.

Z. Karvalics László

IUSTITIA, HOL VAGY?

WORLD PRESS PHOTO

2018-09-22 | JEGYZET, WORLD PRESS PHOTO

Ezt a szélesszájú orrszarvút nem sikerült az orvvadászoknak kilőniük. S hiába tudjuk: az állatmentők kötötték be a szemét, hogy nyugodtan viselje az átszállítást egy védett területre, a piros kendőt annyira természetellenesnek érezzük a szürke padlón megtörten fekvő szürke rinocérosz fején, hogy vizuális vádirattá válik az emberi butaság ellen. Hogyan lehetséges, hogy Kínában és Vietnamban oly sokan hisznek a

porrá őrölt szarv csodálatos hatásában? Hogyan képesek torz vélekedések a kipusztulás szélére sodorni egy különleges állatfajt? Akik Ázsiában partidroghént vagy potencianövelőként fogyasztják, semmivel nem jobbak, mint akik meghúzzák a ravaszt. Mert nemcsak gondolnak és hisznek valamit, hanem egy gyilkos mém bűnrészeseivé válva együtt teszik könyörtelenül és megállíthatatlanul rosszabb helyé a világot.

Je suis Rhino. Az állatokkal szembeni embertelenség ugyanazokat az érzéseket váltja ki belőlünk, mint az emberekkel szembeni állatiasság. Alaktalan dühöt, elkeseredettséget, kint, tanácstalanságot. Mint Tarkovszkij filmjében a mongolok kegyetlenségei Andrej Rubljovból, amikor fájdalmában és tehetetlenségében odacsapja a fehér templomfalhoz véres tenyerét. A kamera aztán hosszan időzik a vörös folton, amelyet az ikonfestő pusztá indulatában húzott, s amelyet minél tovább nézünk, annál inkább nonfiguratív képnek látunk. Mementónak minden idők minden erőszakcselekményének valamennyi áldozatáért, s azokért is, akiknek ésszel és szívvel is fel kellene dolgozniuk a feldolgozhatatlant.

Egy ideje számomra mindezt már egy másik kép testesíti meg. **Annie Leibovitz fotója**, 1994-ből. Sárga falon barna nyomok. Megszáradt vérfoltok. Menekülő tuszi gyerekek lábáról kerültek oda, átmászás közben. Nem láthatók az áldozatok. Nem láthatók a gyilkosok. És a rádióbemondók sem, akiknek a kezéhez egy csepp vér sem tapad, de szisztematikusan uszították a hutukat, s ebből iszonyatos népiirtás lett, nyolcszázezer áldozattal.

De mégis ott vannak a fotón mindannyian, s még sokkal többen. Solymosi Eszter „vére” például, minden más vérváddal együtt. Ott toporognak a sötétebb, árnyékos sarkokban újabb keletű gyilkos mémek is: az oltásellenesség például, amelynek egy év alatt sikerült megnégyszereznie a kanyarós megbetegedések számát Európában. A családi becsület indiai fanatikusainak ideológiája, amellyel a megbecstelenített lánytestvéren esett sérelmet nem az elkövetők, hanem az áldozat nyilvános kivégzésével lehet megbosszulni. És felkészülnek mindazok, akik kitalálják, terjesztik és elhiszik, hogy Soros-bérenc civilek Afrikából kívánnak importálni fekete kanokat lányaink megrontására.

Az istennő pedig örül, hogy neki is kendő fedi a szemét. Nem kell félrenéznie – így talán mindnyájunknak több reménye marad.

kép | Környezet 1.díj, egyedi

Neil Aldridge, Dél-Afrika

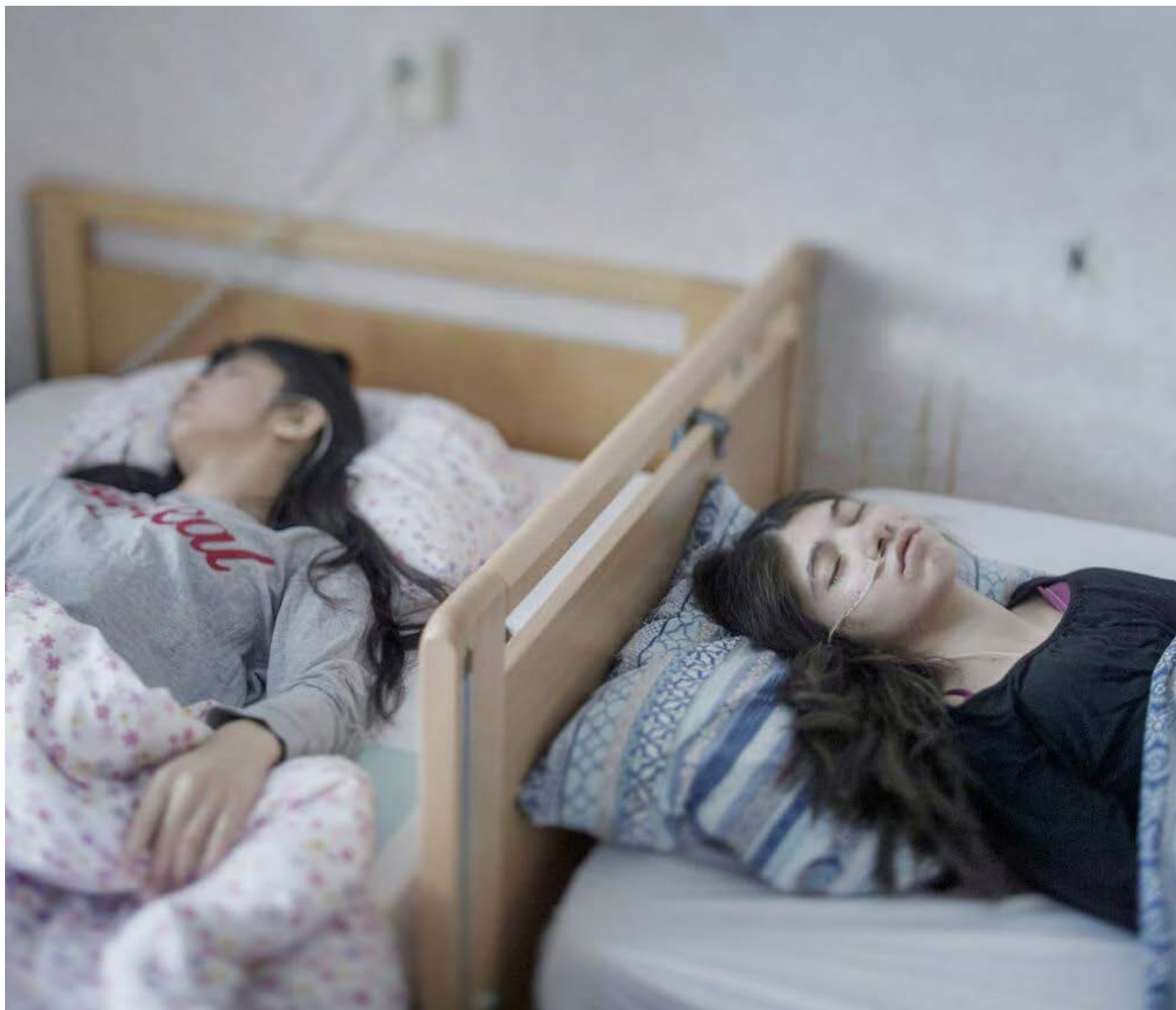
Egy fiatal szélesszájú orrszarvú elkábítva és bekötött szemmel várja, hogy az Okavango-deltában, Botswanában visszaengedjék a vadonba. Orvvadászok elől menekítették át Dél-Afrikába.

Somfai Anna

HÓFEHÉRKE

WORLD PRESS PHOTO

2018-09-30 | NOVELLA, WORLD PRESS PHOTO

Mindig te akartál az első lenni, pedig két évvel vagy fiatalabb nálam. Nem bírtál veszíteni, ha nem te győztél a társasban, rám borítottad a táblát. Dühöngtem, hogy nekem kellett a szanaszét gurult bábukat meg dobókockát összeszedni végül, és még hallgathattam anyát is, hogy kíméljelek, tudom jól, milyen kicsi voltál, amikor „az” történt velünk. Összerándultam, amikor „azt” említette, anya egyébként nem beszélt róla, és ha mégis, a mondatot is félbehagyta.

Amikor megérkezett a levél, akkor is te akartál az első lenni, aki megtudja. Anya hiába kérlelt, hogy ne bontsd fel, várjátok meg, míg hazaérek az edzésről, és mind együtt vagyunk. Te persze azonnal feltépted, mint a karácsonyi ajándékaid csomagolását, aztán elsápadtál, és dührohamot kaptál. Ti vagytok az oka, mert nem tanultatok meg rendesen svédül, kiabáltad magadon kívül anyáéknak, mindent tönkretettetek, miattatokat nem kaptuk meg az engedélyt. Anya sírt, apa csak nézett maga elé, és rángatózott a szája széle. Amióta „az” történt, ha ideges, mindig így viselkedik, bekapcsol, mint valami automata. Te meg berohantál a szobádba, és bevágtad magad mögött az ajtót.

Amikor hazaértem a kosáredzésről, senki sem várt az ajtóban. A húgod rosszul lett, súgta anya, és hogy megjött a levél. Meg sem kérdeztem, mi áll benne.

nem rád voltam dühös

Bementem hozzád, a falnak fordulva feküdtél, fekete hajad szétterült a párnán, mindig irigyeltem, hogy sűrűbb és hullámosabb, mint az enyém. Végigsimítottam rajta, de nem

mozdultál, mereven bámultad az üres falat. Jobban vagy?, kérdeztem, de mivel nem válaszoltál, csak odakuporodtam melléd. Én sem szóltam, csak átöleltelek, minek neked mindig versengeni, meg előre rohanni, gondoltam, de most nem voltam dühös rád, vagyis inkább nem rád voltam dühös, hanem arra az ismeretlen valakire, vagy valakikre, akik ellenünk fordultak. Hát nem tudják, hogy már hat éve élünk itt, és nincs hová mennünk? Korán sötétedett, felkapcsolták az utcai lámpákat, a ház előtti sárgán bevilágított az ablakon. Korábban szerettem a fényét, biztonságot adott, de most hidegnek és bántóan idegennek tűnt.

Anya benézett, hogy jöjjünk vacsorázni, te lehunyta a szemed, mint aki alszik. Nem árultalak el, inkább azt mondtam, edzés után már ettem, és túl fáradt vagyok. Aznap senki sem kért vacsorát. Úgy aludtam el, hogy átöleltelek, mint régen, amikor még kicsik voltunk, és otthon egy ágyban aludtunk. Otthon, ahol nem volt hideg, sötét, és köhögős szavak, és ahol a kertben szeder termett, annyit ettünk belőle, hogy lila lett a száunk, aztán egymásra kentük, és nevettünk. Akármit kiabáltak utánunk az utcán, nem törődtünk vele, visszakiabáltunk valami csúnyát nekik, aztán nevettünk rajtuk, amikor bután elvörösödtek vagy az öklüket rázták felénk. Ha nem épp a mi házuk előtt áll meg a gengszter üveges terepjáró, talán sosem kell eljönnünk. Akkor már hónapok óta suttogták, hogy amelyik házat kipécézik, abban nem laknak többé.

Kiskorunkban a Hófehérke volt a kedvenc meséd. Hányszor kérted anyát, hogy olvassa fel, már torkig voltam vele, sosem vallottam be neked, de félttem az üvegkoporsótól, azt akartam, Hófehérke ne egyen a mérgezett almából, ne haljon meg, még félig se, de te lepisszegettél, hogy úgylát feléled a végén. Te azonban nem keltél fel, és másnap egyedül mentem iskolába. Anya azt mondta, idegkimerültség, majd jobban leszel, hagyjalak pihenni. Nem akartam elhinni, hogy még este is alszol, amikor egyedül maradtam veled, a füledbe fújtam, megcsavartam az orrod, aztán kinevettelek, és a talpadat csiklandoztam, amit sosem bírtál. Most meg sem moccantál, csak csendben lélegeztél, dühömben a falhoz vágtam a társasjátékot, fenyegetőztem, hogy ezután mindig én nyerek.

Két nap múlva az orvos azt mondta, uppgivenhetssyndrom, vagyis reményvesztettség-szindrómád van. Ilyen nincs, emelte fel a hangját apa, azonnal ébresszék fel a lányomat. Az orvos felhúzta a szemhéjadat, mutatta apának a kifordult szemed fehérjét, és hogy nem reagálsz a csípésre sem. Még mindig azt hittem, szimulálsz, haragszol anyáékra, vagy így akarod elérni, hogy csináljanak valamit, akárhogy is, de járják ki azt a vacak engedélyt, mégsem lehet, hogy visszatoloncoljanak minket oda, ahol „az” történt. A maffia azonnal ránk talál, hónapokon át bujkáltunk előlük, mindig más ismerősnél laktunk, sehol sem tovább, mint két napig, míg végül apának sikerült összekaparnia a pénzt a repülőjegyre.

Hülye Hófehérke, kelj már fel, súgtam a füledbe, és csak akkor értettem meg, hogy tényleg beteg vagy, amikor csövet vezettek le az orrodon. Kiköltöztem anya mellé, nem bírtam veled többé egy szobában aludni, aztán hajnalban visszahurcolkodtam, attól féltem, rosszul leszel, meghalsz, mert senki sem lesz melletted, aki orvost hívjon.

csak te tudtad

Minden reggel megsimogattam az arcodat, és vártam, hogy kinyitod a szemed, és rám nézel, csak vicceltél, mondod majd, bevetted, kérdezed, pedig csak játék volt az egész, azt sem bántam volna, ha kinevetsz utána. Nem mondom el senkinek, suttoztam neked, csak ébredj fel, csak nekem, csak pár percre, még akkor is, ha nem én vagyok a mesebeli herceg. Úgy mentem el iskolába, hogy megfésültem előtte a hajad, egyre hosszabb lett, te meg egyre sápadtabb, ébredj fel, mire megjövök, búcsúztam tőled. Amikor megérkeztem, először hozzád rohantam, neked mondtam el, hogy abbahagytam a kosarazást, és C-re állok matekból és történelemből is, miattad nem tanulok, később meg, hogy A-kat kapok, mert miattad tanulok, hátha ezzel magadhoz téríthetlek. Csak te tudtad meg, hogy összekarmoltam Lille arcát, mert azt híresztelte rólad, hogy megjátszod magad, és hogy a többiek összefogtak, és mégis megvédték. Hiába meséltem el, hogy Nils járni akart velem, de én nemet mondtam, mert másba vagyok szerelmes, még a szempillád sem rebbent, pedig azt reméltem, azt már végképp nem bírod ki, hogy ne tudd meg, kibe.

Talajvesztettség, így mondta a doktornő, meg hogy gyökértelenül lebegsz, mintha valami hínár volnál a tengerben, és csak akkor van remény, hogy magadhoz térj, ha mégis megkapjuk a letelepedési engedélyt. Anyával új kérvényt fogalmaztunk, a doktornő csatolta mellé az orvosi szakvéleményt az állapotodról, és olyan hosszú ideig nem kaptunk rá választ, hogy az ismerősök tudni vélték, ez csakis jót jelenthet, másként hamarabb elutasítottak volna minket.

Ma, amikor megérkeztem, ott hevert a levél az asztalon. Anyáék már kinyitották, és bár még mindig nem olvasnak svédül, azt a két szót, hogy nem támogatjuk, még ők is megértették. A hivatalos indoklásban az állt, hogy mivel a hazánkban biztonságban élhetünk, és nincsen háború, mint mondjuk Szíriában, nem minősülhetünk háborús menekültnek. Monoton hangon felolvastam, apa az asztal repedéseit tanulmányozta,

anya meg úgy nézett maga elé, mint aki nem fogja fel, amit mondok. Végül mégis ő törte meg a csendet, hogy utaztatunk téged?, kérdezte, míg apa szája szünet nélkül rángatózott. A törpékre gondoltam, akik Hófehérke üvegkoporsóját szállították, és hirtelen szédülni kezdtem. Miféle gonosz mese, aminek a végén nem jön el a királyfi.

Nem mondtam el neked, de te mégis felsóhajtottál, amikor a szobába léptem. Leültem az ágyad szélére, hatalmas súly nehezedett a mellkasomra, tudtam, ha nem jössz azonnal, és nem segítesz felemelni, összeroppant, agyonnyom. Hirtelen furcsa érzés fogott el, nem moccantál, mégis úgy éreztem, itt vagy velem és a magad nyelvén válaszolsz, hívsz magaddal, az álomba, a lebegésbe, ami talán valóságosabb, mint az a kísérteties fényű utcai lámpa. Hiába húztam le a sötétítőt, az oldalsó résen át így is az arcodra esett a fénye. Megint rám tört a szédülés, próbáltam fókuszálni, a tárgyak mégis szétcsúsztak, a rés eltávolodott a sötétítőtől, a fény kívül szorult a lámpán, és még a lepedő gyűrődései is mintha külön-külön szigeteket alkottak volna, úgy töredezként szét és váltak el egymástól, akár a kirakós játék, amikor darabjaira hullik.

Azt a puzzle-t az első szeretetcsomagban kaptuk, mindjárt az első napon, amikor megérkeztünk ide. Hatvannégy darabból állt, a kép gyönyörű, szőke hercegnőt ábrázolt, életemben nem láttam még olyan szép ruhát, ami neki volt, halványkék, aranyozott szegéllyel, hatalmas uszályal. Sosem rakhattuk ki teljesen, mert hiányzott a hercegnő bal szeme, és a korona egyik gyémántja, pontosan két darab a puzzle-ból. Sokáig kerestük, anya legyintett, hogy kifelejtették, vagy akár becsúszhatott az ikeás szekrénysor alá. Találgattuk, véletlenül felporszívózta-e valaki, vagy kidobták a kukába, vagy csak ott hever a sarokban valahol, egy másik lakásban, és ha egy napon megtalálja valaki, azt sem tudja majd, hogy került oda, és mit ábrázolhatott a kép, aminek az elveszett puzzle darab a része volt.

kép | Emberek, 1. díj, egyedi

Magnus Wennman, Svédország

Djeneta (jobbra) két és fél éve, testvére, Ibadeta több mint fél éve ágyhoz kötött, a külvilág ingereire nem reagál, a diagnózis *uppgivenhetssyndrom* (reményvesztettség szindróma).